

Stichting Democratie en Media

Jaarverslag
2023

Omdat onze
democratische rechtsstaat
en vrije pers nooit
vanzelfsprekend zijn.

**Jaarverslag
2023**

Nienke Venema – directeur

Voorwoord: Wat voor samenleving willen we?

Het was op mijn eerste werkdag, tien jaar geleden. De huisarchivaris zette vier kartonnen dozen voor mijn neus. Ze zaten vol gestencilde *Parools* uit de oorlog, foto’s en persoonsbewijzen van *Parool*-strijders. Voorzichtig haalde hij twee brieven tevoorschijn – handgeschreven velletjes dun papier, een beetje vergeeld, hier en daar een vlek. In keurige handschriften en in aangrijpende bewoordingen vertelden twee dappere jongens aan hun familieleden dat ze binnen een paar uur zouden worden vermoord.

Jan Zwanenburg, een 23-jarige communistische tramconductor, bedankte zijn ouders liefdevol voor alles en zei dat zijn doel het waard was om voor te sterven. Tegen zijn verloofde zei hij dat hij hoopte dat ze iemand zou vinden die net zo van haar zou houden als hij. Op pagina 26 lees je meer over deze afscheidsbrief en die van zijn strijdmakker, Robert Douma. De moed, liefde en overtuiging die

▲ Foto: Anne van Zantwijk

uit deze brieven sprak, vond ik overdonderend. Het besef dat SDM is voortgekomen uit de heldenmoed van deze mensen voel ik nog altijd als een grote verantwoordelijkheid.

De mensen die betrokken zijn bij Stichting Democratie en Media voelen zich allemaal sterk verbonden met haar historische missie. De urgentie van deze opdracht dringt zich steeds meer aan ons op. Onze taak is het snijvlak tussen democratie en media opzoeken en daar te zijn waar het publieke debat onze rechtsstaat versterkt. Dit is hard nodig, want we staan voor gigantische uitdagingen op het gebied van bijvoorbeeld klimaat, informatietechnologie en geopolitieke spanningen. Hoe gaan we die problemen samen oplossen, nu en in de toekomst? Wat voor samenleving willen we en hoe werken we daarnaartoe, met behoud van democratie en rechtsstaat? Maar ook: wat voor journalistieke media hebben we nodig om ons hierbij te helpen?

Gedeelde werkelijkheid

Meer dan vijftig jaar geleden waarschuwde filosoof Hannah Arendt ons voor het vervagen van de grens tussen feit en fictie. Als we niet meer geloven dat waarheid bestaat, waarom zouden we dan verder kijken dan waar we zelf in geloven? Daar moet ik vaak aan denken bij de desinformatie en leugens die al jaren aan de orde zijn in ons politieke debat, versterkt door de medialogica van dit digitale tijdperk. Ik denk er ook aan bij de razendsnelle ontwikkelingen in de informatietechnologie, de deep fakes en de chatbots die klinken als Scarlett Johansson. En bij de verharding en verkokering in onze samenleving. We weten al jaren dat het vertrouwen daalt, vooral onder jonge mensen, in de overheid, instituties, in journalistiek en in elkaar. Zien zij nog het verschil tussen NOS-stories en de video's van Cest Mocro op Instagram, en interesseert dit hen?

Journalistiek is door digitalisering van positie veranderd en dit zal zich de komende jaren alleen maar voortzetten. Hoe blijft journalistiek

betrouwbaar en relevant voor een breed publiek? Bestaat er nog zoiets als een breed publiek, of gaan we een nieuwe, digitale fase van maatschappelijke verzuiling in? Hoe kunnen we als samenleving overleven als onze gedeelde werkelijkheid verdwijnt? Antwoorden hierop vinden lukt alleen als journalistiek reflectief is, meebeweegt en weet wie ze is en waar ze voor staat. Hiervoor is reflectie en experiment nodig, het opnieuw vormgeven van redactiestatuten en het laden van begrippen als pluriformiteit, onafhankelijkheid en kwaliteit. Dit sluit aan bij het doel van SDM: het steunen van een pluriform, opiniërend medialandschap. Wij moeten die discussies en ontwikkelingen de komende jaren flink stimuleren.

Onze democratie is sterk maar niet onaantastbaar

In 2023 reisde ik vier maanden lang met mijn gezin door Europa, een waar voorrecht. Samen verkenden we plekken als de krijtrotsen van Møns Klint, de donkere bossen van Gargano en de prachtige kustdorpen van Istrië. Het was een heerlijke, zorgeloze reis waarin de tijd leek stil te staan. Een schril contrast met de oorlogen, conflicten en provocaties elders in de wereld: het International Institute for Strategic Studies registreerde het hoogste aantal in dertig jaar. Met name de gruwelijke aanslag door Hamas, gevolgd door voortdurende verwoestende bombardementen op Gaza door het Israëliëse leger en de verdrijving en dood van tienduizenden onschuldige Palestijnse mannen, vrouwen en kinderen, veroorzaakt wereldwijd spanning en trekt ook diepe sporen in onze samenleving.

In Nederland veranderde het politieke landschap rigoureuus in 2023. Het kabinet viel plotseling na een ruzie over migratie en bij de verkiezingen kwam de PVV als grote winnaar uit de bus, een anti-immigratiepartij die grote inbreuk wil maken op onze grondrechten. Tijdens mijn studie politicologie onderzocht ik de opkomst van nativisme en populisme in Europa, toch schrok ik van deze uitkomst. Onze democratie is sterk maar niet onaantastbaar. In zijn jaarverslag van 2023 waarschuwde de Raad van State dat het functioneren van de rechtsstaat ondermijnd kan worden als onzekerheid over maatschappelijke veranderingen leidt tot toenemend wantrouwen jegens minderheden, migranten en onwelgevallige media. De PVV blaast dit wantrouwen precies aan. Gelukkig stemde 75 procent van de Nederlanders

niet op deze partij, maar we moeten ons afvragen hoe we het maatschappelijk vertrouwen kunnen behouden met alle uitdagingen waar we voor staan. Juist daarom moeten we blijven vechten voor onze gezamenlijke waarden, en bouwen aan een alternatief verhaal voor de toekomst. Ook daarin zie ik een belangrijke opdracht voor SDM.

Impuls aan de publieke meningsvorming

Ik ben buitengewoon trots op hoe we als kleine organisatie veel bereiken. Dit lukt doordat we voortdurend toetsen, leren en meebewegen. In 2023 hebben we succesvol verder gebouwd aan het versterken van SDM als organisatie: een groter team, een nieuwe website en een proactieve werkwijze. We hebben Fonds Burgerbewegingen opgericht, een experimenteel nieuw programma om initiatieven van burgers een impuls te geven, en andere fondsen daarbij betrokken (p. 64). We organiseerden besloten bijeenkomsten waar journalisten vrijuit van gedachten konden wisselen over de grote uitdagingen waar zij voor staan (p. 32). We lanceerden een oproep tot aanvragen voor toegang tot het recht om onderbelichte of kwetsbare perspectieven hierin te versterken (p. 31). En dat naast de vele tientallen grants en andersoortige steun die we verstrekten aan mensen en organisaties die onze missie versterken (p. 86). Niet mis voor zo’n klein cluppie!

Hannah Arendt formuleerde gelukkig ook een strategie om de vervaging van feit en fictie tegen te gaan, namelijk: zelf blijven nadenken. Ze ziet het als onze morele plicht als burgers om kritisch te blijven kijken naar de wereld om ons heen, aannames te blijven bevragen, vragen te blijven stellen en verschillende perspectieven te blijven onderzoeken. Die opdracht nemen we bij Stichting Democratie en Media ter harte. Vanuit die gedachten gaan we in 2024 moedig voorwaarts met het geven van een impuls aan de publieke meningsvorming, altijd met democratie en rechtsstaat als uitgangspunt. Dat doen we gelukkig niet alleen, maar samen met de vele bevlogen mensen en organisaties met wie we samenwerken of wiens werk wij steunen. Dat stemt hoopvol.

	1. Over Stichting Democratie en Media
8	Visie en missie
8	Geschiedenis, waarden & activiteiten
10	Strategie 2025
	2. Financieren
12	Aandeelhouderschap
12	Leningen
13	Grants
13	Fonds Democratie en Media
14	Toekenningen in cijfers
16	Fonds Burgerbewegingen
18	Interview Rob Wijnberg (De Correspondent)
	3. Steunen en verbinden
24	Organisatie- en veldversterking
26	Afscheidsbrieven Paroolstrijders: 'je zoon is niet voor niets gevallen'
	4. Aanjagen en initiëren
30	Academie voor de Rechtsstaat
31	Speciale oproep Tweede Kamerverkiezingen
31	Toegang tot het recht
31	Bijzondere leerstoel journalistiek
32	Journalistieke reflectiesessies
33	Dubbelinterview journalistieke reflectiesessies: 'Jongeren kijken niet zo zwart-wit naar informatie'
	5. Daadkrachtige democratie
38	Niemand die het ziet
39	Multitudes Foundation
40	Democratie onder druk
41	De*beweging
42	Rondgang grantees: Op de bres voor de rechtsstaat

	6. Toekomstbestendige journalistiek	
	Next Gen	46
	Persvrijheidsfonds	47
	@snackpaper	48
	The Independent Tech Alliance	49
	Beslisboom: Is het journalistiek of activisme?	50
	Onderzoek journalistiek leiderschap	52
	7. Weerbare rechtsstaat	
	Strategisch procederen	56
	You can't control me	57
	Transparency International	58
	The Black Archives	59
	Reportage Herdenkingsjaar Slavernijverleden: 'We moeten de stenen uit het verleden oprapen'	60
	8. Fonds Burgerbewegingen	
	Over Fonds Burgerbewegingen	64
	Dubbelinterview: "Democratie" is meer dan alleen het zetten van een vinkje elke vier jaar	66
	Raad voor Burgerbewegingen:	69
	Als de doelgroep bepaalt waar het geld naartoe gaat	
	9. Organisatie, bestuur en toezicht	
	Team	72
	Raad van toezicht	73
	Interview: 'Technologie wordt langzaamaan belangrijker dan het recht'	76
	Column: Nieuws als water	79
	10. Financiën	
	Vermogensbeheer	82
	Staat van baten en lasten	83
	Balans	84
	11. Overzicht gesteunde initiatieven	86

▲ 'Wij praten hier (niet) over' heet de voorstelling die op 4 mei 2023 in Schouwburg De Lawei in Drachten werd vertoond. Theater Na de Dam organiseert elk jaar direct na de Nationale Dodenherdenking voorstellingen. Een groot deel daarvan is met jongeren, die in de geschiedenis van hun buurt duiken en ouderen interviewen over hun ervaringen. Die gesprekken vormen de basis voor een voorstelling. SDM steunt Theater Na De Dam omdat ze als geen ander een link weten te leggen tussen het verleden en maatschappelijke ontwikkelingen anno nu. Foto: Lucas Kemper.

1

Over Stichting Democratie en Media

Visie en missie

Stichting Democratie en Media (SDM) is opgericht door de moedige mensen die tijdens de Tweede Wereldoorlog de illegale verzetskrant *Het Parool* begonnen. Deze historie geeft ons het diepgewortelde besef dat de democratische rechtsstaat en een gezonde, vrije pers permanente aandacht en steun nodig hebben. Samen vormen zij het fundament van een vrije, rechtvaardige en open samenleving, waarin de gelijkwaardigheid van alle burgers is gegarandeerd.

Wij maken ons sterk voor een vitale democratische rechtsstaat en een goed functionerend, pluriform journalistiek medialandschap. Dit doen we door tijd en geld te investeren in initiatieven die hieraan bijdragen en deze waar nodig zelf te ontwikkelen.

Geschiedenis

Onze historische wortels liggen bij journalistiek verzet tegen het naziregime. SDM is de opvolger van Stichting Het Parool, die in 1944 werd opgericht door de initiatiefnemers van de illegale verzetskrant *Het Parool*. Via deze krant streden onze oprichters tégen totalitaire overheersing en vóór de terugkeer van vrijheid en democratie. Hun gedrevenheid en moed inspireren ons dagelijks werk. Lees over twee van deze verzetsmannen in het stuk van *Parool*-journalist Hanneloes Pen op pagina 26.

De statutaire doelstellingen van SDM luiden: ‘het beïnvloeden van de openbare mening in Nederland en waar mogelijk daarbuiten in de geest van de denkbeelden die zijn voorgestaan in het tijdens de Duitse bezetting in Nederland verschenen illegale blad *Het Parool*’; ‘het bevorderen van pluriforme opiniërende media in een democratisch staatsbestel’; en ‘het steunen van de nagelaten betrekkingen van hen, die op grond van hun medewerking aan het illegale blad *Het Parool*, van het leven zijn beroofd of anderszins zijn getroffen’.

Waarden

Onze kernwaarden zijn moed, betrokkenheid en onafhankelijkheid. Zij inspireren alles wat we doen en vormen de basis voor onze relaties.

Moed

In het voetspoor van onze oprichters willen wij de democratische rechtsstaat openlijk en hartstochtelijk beschermen, en daarmee anderen aansporen hetzelfde te doen.

Betrokkenheid

Wij verlenen steun en ondernemen activiteiten puur en alleen vanuit onze visie en missie. Dit maakt ons tot sterk gedreven partners.

Onafhankelijkheid

Wij zijn een financieel onafhankelijke stichting, wat ons in staat stelt om altijd een autonome positie in te nemen.

Activiteiten

Wij geven op verschillende manieren invulling aan onze missie.

Financieren

Om initiatieven die bijdragen aan onze missie, te steunen en versterken, zetten we verschillende financiële instrumenten in:

- > **Grants**
We doen financiële bijdragen aan relevante initiatieven in de vorm van project- of organisatiesteun.
- > **Aandeelhouderschap**
We zijn een ideëel gedreven, onafhankelijke aandeelhouder van DPG Media (14,23 procent) en *De Correspondent* (10 procent).
- > **Leningen**
We verstrekken bij uitzondering leningen aan ondernemende organisaties die bij onze missie passen, zoals aan het Media Development Investment Fund.

Steunen en verbinden

Waar nodig en mogelijk bieden we ook andere typen steun:

- > **Organisatie- en veldversterking**
We versterken organisaties en initiatieven die bijdragen aan onze missie, door middel van activiteiten en faciliteiten voor kennisdeling, verbinding, training en organisatieontwikkeling.
- > **Nagelaten betrekkingen**
We onderhouden warme relaties met de nabestaanden van de oprichters van het illegale *Parool* en organiseren jaarlijks op 5 februari de herdenking van gevallen medewerkers.

Aanjagen en initiëren

We zetten ook in op het in beweging brengen van het veld en op het ontwikkelen van wat daarvoor nodig is door middel van:

- > **Stimulering**
We jagen verbinding, samenwerking en reflectie aan binnen de relevante sectoren door middel van bijeenkomsten, conferenties, podcasts, fellowships, etc.
- > **Programmaontwikkeling**
We ontwikkelen gerichte programma’s daar waar nodig, soms in samenwerking met strategische partners.

Strategie 2025

Vanuit onze missie werken wij aan een daadkrachtige democratie, toekomstbestendige journalistiek en weerbare rechtsstaat.

We leven in een tijd van grote veranderingen, uitdagingen en crises, waar we als samenleving moeilijk grip op krijgen. Een tijd die schreeuwt om visie en daadkracht en die tegelijkertijd overzicht, zorgvuldigheid en kritisch nadenken vereist. Zodat we in onze zoektocht naar oplossingen niet voorbijgaan aan het vitale belang van democratie en recht, want die vormen de basis van een rechtvaardige samenleving.

Om de problemen van deze tijd het hoofd te bieden, is een levendige democratie nodig waarin betrokken burgers samen vorm geven aan de maatschappij, en waarin alle stemmen weerklinken. Dit vergt ook journalistieke media die hun rol in de maatschappij goed verstaan en ons helpen de juiste gesprekken te voeren.

Vanuit onze missie zetten wij de komende jaren (tot en met 2025) in op de volgende drie focusgebieden:

Daadkrachtige democratie

In een goed functionerende democratie moeten mensen zich voldoende vertegenwoordigd voelen, en vertrouwen dat de instituties op een rechtvaardige manier voor hen werken. Verschillende hedendaagse tendensen wijzen echter op een democratisch tekort. De belangen van met name kwetsbare burgers dringen onvoldoende door in de huidige besluitvorming. Een meerderheid in Nederland denkt negatief over de toekomst van het land, en het vertrouwen in de politiek bevindt zich al langere tijd op een laag niveau. Structurele ongelijkheid zet de samenleving nog verder onder druk. Een deel van de Nederlanders dreigt af te haken of is al afgehaakt, wat een gevaar vormt voor de democratie.

Een levendige democratie biedt burgers naast rechten, plichten en vrijheden ook voldoende inspraak, betrokkenheid en zeggenschap. Daarom investeren we de komende jaren in initiatieven die onze democratie versterken en waar nodig vernieuwen. Dit doen we onder andere door

een fonds te ontwikkelen voor burgers die zich gezamenlijk inzetten voor maatschappelijke verandering: Fonds Burgerbewegingen.

Toekomstbestendige journalistiek

Sterke, onafhankelijke en pluriforme journalistieke media zijn onmisbaar voor de democratische rechtsstaat, die niet goed kan functioneren zonder goed geïnformeerde burgers en een vrije uitwisseling van ideeën. Door digitalisering, veranderende verdienmodellen en politieke versplintering is het speelveld voor media volledig veranderd. Journalisten hebben steeds meer moeite om het vertrouwen van de bevolking te winnen en te behouden. De sector zal moeten kijken hoe die zijn rol zo goed mogelijk kan blijven vervullen en hoe die invulling geeft aan verantwoording en transparantie naar het publiek.

Een goed functionerende democratische rechtsstaat vraagt om zelfkritische journalistiek die zich bewust is van haar rol. We investeren daarom in sterke, onafhankelijke en pluriforme journalistiek en creëren daarbij expliciet ruimte voor structurele zelfreflectie binnen de Nederlandse journalistieke media. Ook blijven we als constructief-kritische, ideële aandeelhouder actief binnen DPG Media en *De Correspondent*.

Weerbare rechtsstaat

Het sterkste wapen tegen totalitarisme is een vitale, liberale democratische rechtsstaat. Rechten en vrijheden van burgers moeten worden beschermd, maar minstens zo belangrijk is dat het belang van die bescherming door de samenleving wordt doorvoeld en gedragen. Dat is nooit vanzelfsprekend. Zo vindt een aanzienlijk deel van de Nederlandse burgers antidemocratische bestuursvormen acceptabel om urgente en complexe problemen aan te pakken. Ook overheden hebben de neiging om democratie en het recht te passeren in tijden van crises. En de nieuwe technologieën die worden ingezet om deze crises te beslechten, zoals datatechnologie en algoritmes, zetten de rechtsstaat verder onder druk.

De democratische rechtsstaat heeft bescherming en activering nodig. Hier zetten wij ons permanent voor in. Daarbij is een sterk draagvlak cruciaal. Daarom vinden we het nu extra belangrijk om ook te investeren in initiatieven die de waarden onder de democratische rechtsstaat uitdragen.

2

Financieren

Aandeelhouderschap

Stichting Democratie en Media had in 2023 preferente aandelen in DPG Media (14,27 procent) en De Correspondent B.V. (10 procent). Bij beide heeft SDM een prioriteitsaandeel. De hieraan verbonden rechten zijn primair ideologisch van aard en beogen de bescherming van de continuïteit van dagbladen van het voormalige PCM (nu DPG Media) en van journalistiek platform *De Correspondent*. SDM is, met andere woorden, een ideëel gedreven aandeelhouder. Er wordt geen dividend meer ontvangen en er is geen financieel belang bij activiteiten of prestaties. Er is in beide gevallen ook uitdrukkelijk geen sprake van invloed op de journalistieke inhoud of in juridische zin op het zakelijke en financiële beleid.

Vanuit onze rol als constructief-kritische aandeelhouder stellen wij regelmatig vragen die gaan over bedrijfsvoering, strategie en verantwoording. Daarbij komen onderwerpen aan bod als journalistieke onafhankelijkheid, pluriformiteit en kwaliteit, de positionering en identiteit van de journalistieke titels en het

voorgenomen beleid op bijvoorbeeld data en privacy, sociale veiligheid, diversiteit en inclusie, duurzaamheid en de positie van freelancers. Ook brengt de stichting ontwikkelingen ter sprake die relevant zijn voor de journalistieke sector.

Leningen

SDM had begin 2023 twee langlopende leningen uitstaan aan het Media Development Investment Fund (MDIF), aan wie we sinds 2015 ook een structurele bijdrage doen voor hun organisatiekosten. In maart 2023 is een van de leningen in één keer vervroegd afgelost. Aanleiding hiervoor was dat het MDIF door giften van externe partijen een gunstigere financiële positie had gekregen. Het MDIF is een investeringsfonds dat betaalbare vormen van financiering en technische steun verstrekt aan onafhankelijke mediabedrijven in landen waar persvrijheid onder druk staat. Het MDIF en SDM werken al sinds 2005 nauw samen.

▲ Het SDM-kantoor. Foto: Anne van Zantwijk

Grants

Een groot deel van het werk van Stichting Democratie en Media bestond ook in 2023 uit het verlenen van grants. Dit jaar werd naast het bestaande Fonds Democratie en Media een nieuw programma gelanceerd: Fonds Burgerbewegingen. Onze twee fondsen hanteren een geheel eigen werkwijze.

Fonds Democratie en Media

De grants van Fonds Democratie en Media werden verleend op drie gebieden: Daadkrachtige Democratie, Weerbare Rechtsstaat (inclusief historisch bewustzijn) en Toekomstbestendige Journalistiek. In 2023 werd verder gewerkt volgens de proactieve werkwijze: Fonds Democratie en Media gaat in hoofdzaak zelf op zoek naar de initiatieven die worden gesteund. Het team is doorlopend in gesprek met partijen die opereren op de terreinen waar wij actief zijn. Daarnaast werd de keuze gemaakt dat Fonds Democratie en Media ook in de nieuwe werkwijze laagdrempelig bereikbaar moest blijven. De ideeëenbox bleef daarom behouden: via een online formulier kunnen ideeën die aansluiten bij de missie van SDM worden ingediend. Ook is er het tweewekelijkse spreekuur ingesteld, waar potentiële aanvragers hun idee kunnen toetsen in een kort digitaal gesprek. In enkele tientallen gevallen werden vragenstellers naar de ideeëenbox verwezen om hun plan in uitgewerktere vorm in te sturen. Tot slot zijn er in 2023 daarnaast twee thematische oproepen tot aanvragen gelanceerd, één gericht op de Tweede Kamerverkiezingen en één op het versterken van de toegang tot het recht.

Beoordelingsproces
Fonds Democratie en Media

Projectgrants

Het hele jaar door konden, op uitnodiging, projectaanvragen worden ingediend. Er gold op voorhand geen maximumbedrag voor een aanvraag. Projectaanvragen konden een looptijd van een jaar of korter hebben, of meerjarig zijn.

Op vijf manieren kwamen projecten in 2023 onder de aandacht van SDM: door een actieve benadering van SDM vanuit het eigen netwerk, via de ideeëenbox of het tweewekelijks spreekuur, door het proactief scouten door het team en via twee thematische oproepen tot aanvragen. Nadat een project onder de aandacht van het team was gekomen, maakten

twee medewerkers een eerste inschatting of er een reële mogelijkheid was dat SDM het project zou steunen.

De belangrijkste voorwaarde daarvoor was of de inhoud van het project aansloot bij de strategische focusgebieden van SDM zoals die op de website werden gecommuniceerd. Op welke wijze het project onder de aandacht van SDM was gekomen, had uiteraard geen invloed op deze beoordeling. Als er een reële mogelijkheid tot ondersteuning was, begonnen we met de verkenning van het project. Afhankelijk van hoeveel informatie er al beschikbaar was, vroegen we in sommige gevallen nadere schriftelijke informatie op om meer over het project te weten te komen. Soms stelden we telefonisch of per mail aanvullende vragen. Op het moment dat we een goed beeld hadden van het project, vond er een eerste gesprek plaats. Op basis daarvan maakten we de keuze de partij al dan niet uit te nodigen een aanvraag in te dienen.

Een ingediende aanvraag werd beoordeeld door een medewerker van SDM; in sommige gevallen legden we dit voor aan een gastadviseur. Naast deskresearch en het stellen van aanvullende vragen, wonnen we regelmatig advies in bij onafhankelijk experts. De voornaamste beoordelingscriteria hierbij waren, naast de inhoudelijke aansluiting en haalbaarheid van het project, of het project een element bevatte dat vernieuwend, innovatief of aanjagend was op het terrein waarop het een impact wilde maken. Op basis van deze criteria schreef een medewerker een beoordeling en advies, dat vervolgens werd afgestemd met een collega, om zo het vierogenprincipe te waarborgen. Het definitieve advies werd aan de directeur-bestuurder voorgelegd ter besluitvorming.

Institutionele grants

In 2023 verleende SDM naast projectgrants ook institutionele grants. Aanvragen voor zo'n grant konden slechts op uitnodiging van SDM worden ingediend. De reden daarvoor was dat de ruimte voor institutionele steun beperkt was en dat we deze steun slechts verleenden aan organisaties van wie we het werk in het verleden al hadden gesteund. Een uitnodiging tot een aanvraag deden we daarom alleen wanneer er ruimte was voor nieuwe partijen binnen het betreffende focusgebied van SDM. Er was op elk focusgebied slechts ruimte om enkele organisaties institutioneel te steunen. Het beoordelingsproces bij een institutionele aanvraag was vergelijkbaar met het proces bij een

projectaanvraag, met het belangrijke verschil dat er doorgaans meerdere keren contact was met de aanvragende partij gedurende het proces.

Daarnaast hebben we bij de beoordeling van institutionele grants gelet op de bestendigheid van de organisatie(structuur), de groeipotentie van de impact die de organisatie de komende jaren kan hebben, en de mogelijkheid op termijn andere geldstromen dan donaties te verwerven om zelfstandig te kunnen bestaan. Institutionele steun verstrekten we in de regel voor drie jaar. Wanneer we overgingen tot een toekenning, bespraken we bij institutionele steun ook altijd hoe SDM eraan kan bijdragen dat de organisatie het eigen potentieel realiseert en mogelijke valkuilen kan vermijden. Daarbij was er een nauwe samenwerking tussen de medewerker die de aanvraag behandelde, de programmamanager organisatie- en veldversterking en de aanvragende partij.

Monitoring en evaluatie

Bij toekenning van een grant spreekt SDM altijd met de aanvrager af dat er na afloop van de toekenningsperiode een inhoudelijke en financiële rapportage wordt gestuurd. Hierin staat beschreven of de voorgenomen doelen uit het plan behaald zijn en welke zaken goed en minder goed zijn verlopen. Bij grotere toekenningen en meerjarige steun wordt ook tussentijds contact gezocht om te monitoren hoe het initiatief verloopt.

Feedback en klachten

In tegenstelling tot publieke instellingen die de taak hebben overheids gelden te verdelen, zijn particuliere fondsen als SDM niet onderworpen aan rechtsbescherming middels het stelsel van de Algemene wet bestuursrecht. Er kan dan ook geen sprake zijn van aanspraak op een gift van SDM of van aanspraak op heroverweging van een genomen besluit. Omdat SDM veel belang hecht aan zorgvuldige besluitvorming, en feedback hiervoor onmisbaar is, hebben aanvragers de mogelijkheid om telefonisch feedback te ontvangen. Klachten of vragen kunnen ook per e-mail of brief naar SDM worden gestuurd. Hierop volgt altijd een persoonlijke reactie.

Belangenvermenging

Het Nederlandse maatschappelijk middenveld is relatief klein. Daarbij vindt SDM het belangrijk om juist maatschappelijk betrokken en actieve mensen in te zetten bij het beoordelen van financieringsaanvragen. Daarom kan het

voorkomen dat iemand die bij of voor SDM werkt, op persoonlijke titel betrokken is bij een project dat in aanmerking komt voor financiering, of iemand binnen een aangemeld project goed kent. Het beleid van SDM vraagt dat deze persoon dit vooraf meldt en zich verder onthoudt van het beoordelingsproces. Wanneer de directeur-bestuurder op enige wijze persoonlijk betrokken is bij een aanvraag, wordt het uiteindelijke besluit tot financiering voorgelegd aan de raad van toezicht.

Toekenningen in cijfers

Conform haar nieuwe, proactieve strategie heeft Stichting Democratie en Media in 2023 geen reguliere oproepen tot aanvragen uitgezet. Wel zijn er binnen Fonds Democratie en Media twee thematische oproepen tot aanvragen gelanceerd. Eén in het kader van de Tweede Kamerverkiezingen en één gericht op het versterken van de toegang tot het recht. Verzoeken tot financiering kwamen verder binnen via de ideeëenbox en het netwerk van de stichting. Er zijn door het team 99 aanvragen voor project- en organisatiefinanciering behandeld, die samen optelden tot bijna 5,7 miljoen euro. In totaal zijn er 49 toekenningen gedaan die, samen met 29 toekenningen uit eerdere jaren die betrekking hadden op het budget van 2023, optelden tot een bedrag van 2.633.127,21 euro. Hiervan is 40 procent in de vorm van projectsteun toegekend en 60 procent in de vorm van organisatiesteun. Deze verdeling, waarbij er een lichte nadruk ligt op organisatiesteun, past bij het streven van SDM om impact te maken op de lange termijn en daarnaast aanzienlijke ruimte te behouden om te experimenteren met innovatieve of vernieuwende projecten. Onderdeel hiervan is een donatie van 500.000 dollar (467.176,88 euro) aan het Media Development Investment Fund, dat op professionele wijze investeert in onafhankelijke media in landen waar persvrijheid onder druk staat. Dit bedrag is in lijn met een buitengewone toekenning aan het MDIF van in totaal 3.500.000 dollar (3.232.565 euro) die liep van 2015 tot en met 2021.

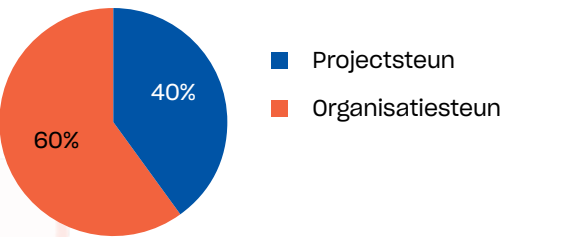
SDM wil het budget bij benadering gelijk verdelen over de drie focusgebieden. In 2023 heeft SDM echter ook besloten extra prioriteit te geven aan projecten gericht op het verbeteren van de toegang tot het recht, en hier budget voor vrij te maken. Dit leidde ertoe dat grofweg 24 procent van het totale grantsbudget ging naar initiatieven die vallen binnen het focusgebied Daadkrachtige Democratie, 29 procent naar Weerbare Rechtsstaat en 26 procent

naar Toekomstbestendige Journalistiek. De overige 21 procent van het budget ging naar initiatieven gericht op het verbeteren van de toegang tot het recht. Omdat dit thematisch gezien onder Weerbare Rechtsstaat valt, lag er in 2023 extra nadruk op dit focusgebied.

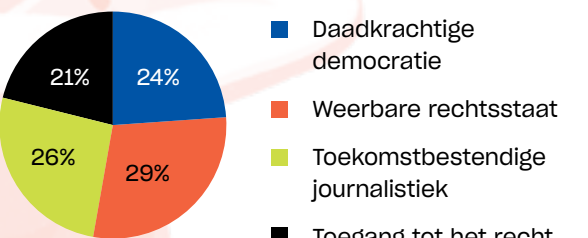
Een blik op de institutionele financiering geeft een gelijksoortig beeld. De verdeling van het aantal grantees dat institutionele financiering kreeg, is als volgt: 27 procent valt onder Daadkrachtige Democratie, 40 procent onder Weerbare Rechtsstaat en 33 procent onder Toekomstbestendige Journalistiek. Het gemiddelde toekenningsbedrag in 2023 was 28.899,78 euro. Het grootste deel van de grants die SDM gaf, lag in 2023 onder de 20.000 euro (54 procent). 39 procent lag tussen de 20.000 euro en 50.000 euro. Dit is een verschil met 2022, toen bijna de helft van de grants tussen de 20.000 euro en 50.000 euro lag. Dit komt door het lagere aantal meerjarige institutionele toekenningen in 2023 ten opzichte van het jaar ervoor. Meerjarige toekenningen zijn over het algemeen hogere bedragen dan toekenningen aan projecten.

Naast de reguliere toekenningen heeft SDM in 2023 ook een bedrag van 130.459 euro toegekend aan organisatieversterking. Dit is alle financiële steun gericht op het versterken van een organisatie of het veld, zoals projecten gericht op samenwerking, en voor individuele grantees het mogelijk maken van digitale veiligheidstesten of hulp bij human resources en boekhouding.

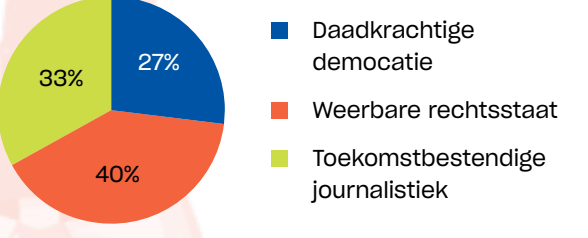
Budget toegekend per type steun

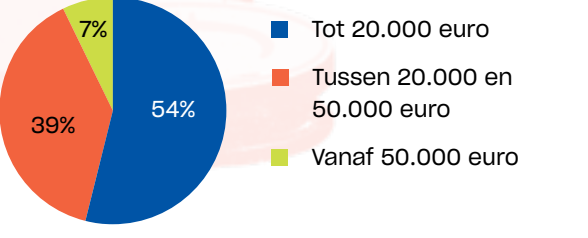
Budget toegekend per focusgebied

Aantal grantees (institutioneel) per focusgebied

Omvang steun per grant

▲ Steun vanuit Fonds Democratie en Media

Fonds Burgerbewegingen

In september 2023 is het Fonds Burgerbewegingen gelanceerd. Het fonds werd in 2022 geïnitieerd door Stichting Democratie en Media en is opgezet in samenwerking met het Postcode Loterij Buurtfonds (als onderdeel van Stichting DOEN), Porticus en Adessium. Met Fonds Burgerbewegingen verlenen we drie jaar lang steun aan groepen burgers die zich met collectieve actie inzetten voor structurele maatschappelijke verandering. Daarnaast experimenteren we met een meer proactieve en participatieve werkwijze en delen we de lessen over de effecten van onze steun en de vernieuwde werkwijze binnen de filantropie.

Fonds Burgerbewegingen opende in oktober 2023 de eerste oproepen tot aanvragen, waarin bewegingen werden uitgenodigd een aanvraag in te dienen. Daarnaast werd er een spreekuur georganiseerd om vragen van potentiële aanvragers op laagdrempelige wijze te beantwoorden. Ook ging het fonds actief op zoek naar bewegingen die in aanmerking zouden kunnen komen voor financiële steun. Eén medewerker richt zich grotendeels op het in contact komen met burgerbewegingen en het uitbreiden van het netwerk.

Beoordelingsproces
Fonds Burgerbewegingen

Kernfinanciering

In het najaar van 2023 opende de eerste oproep van Fonds Burgerbewegingen. Aanvragen voor financiering werden in ronde 1 ingediend door een webformulier in te vullen. Aanvragers ontvingen een gestandaardiseerde ontvangstbevestiging per e-mail. Een geselecteerde groep werd vervolgens uitgenodigd om een volledige aanvraag in te dienen. Ter ondersteuning van de ontwikkeling van de volledige aanvraag is een workshop strategieontwikkeling aangeboden aan de geselecteerden.

- Deze volledige aanvraag bestond uit:
- > een ingevuld webformulier met kerngegevens over de groep;
 - > een ingevuld aanvraagformulier;
 - > eventuele bijlagen.

Binnen deze oproep zijn 135 aanvragen ingediend en in de eerste ronde zijn er 18 groepen geselecteerd voor ronde 2. De behandeling van de oproep loopt door in 2024. Wel zijn er vanwege urgentie met

voorrang twee toekenningen gedaan van elk 5.000 euro. Bij een check achteraf bleek dat de groepen onvoldoende voldeden aan de voorwaarden van Fonds Burgerbewegingen. Daarom is besloten de steun aan deze groepen niet te continueren.

Raad van Burgerbewegingen

Beslissingen over financiële steun liggen in beginsel in de handen van de Raad van Burgerbewegingen die is opgesteld uit mensen die zelf uit burgerbewegingen komen. Zij nemen deze beslissingen collectief en op basis van de aandachtspunten die in de ontwerpfase met andere bewegingen zijn opgesteld. De Raad van Burgerbewegingen is het centrale beslisorgaan van Fonds Burgerbewegingen. Dit houdt in dat de Raad wordt aangesteld voor:

- > de besluitvorming van de kernfinanciering (5.000–20.000 euro), en indien mogelijk voor het leerbudget (1.000–5.000 euro);
- > het scouten van mogelijk te steunen initiatieven;
- > advies over de strategie en werkwijze van Fonds Burgerbewegingen.

Mandaat

De Raad van Burgerbewegingen heeft het mandaat om voorgenomen besluiten te nemen over de financieringen, binnen de gestelde inhoudelijke kaders (de missie, de aandachtspunten voor selectie, en de uitsluitingsgronden van Fonds Burgerbewegingen). De Raad dient gezamenlijk tot een onderbouwd oordeel te komen op basis van zorgvuldige afweging.

Het besluit van de Raad van Burgerbewegingen wordt ter akkoord voorgelegd aan de directeur-bestuurder van SDM. Afgesproken is dat zij alleen bij een substantiële afwijking van de gegeven kaders of bij een onaanvaardbaar organisatierisico voor SDM zal afwijken van het voorgenomen besluit. Het is aan haar om te beoordelen of dit het geval is. Als wordt afgeweken van het voorgenomen besluit van de Raad, dan wordt dit gezien als een aandachtspunt in de evaluatie van het proces en de werkwijze van Fonds Burgerbewegingen.

De raadsleden worden aangesteld voor de periode september 2023 t/m juni 2024. Dit mandaat kan daarna eventueel worden verlengd voor een volgende periode.

▲ Een groep demonstranten met hun vuisten in de lucht. Foto: PeopleImages

Interview Rob Wijnberg

‘Als we krant na krant volschrijven hoe we tegenover elkaar staan in de samenleving, dan gáán we ook tegenover elkaar staan’

Tekst: Martha Riemsma

Rob Wijnberg (41) richtte tien jaar geleden De Correspondent op als 'medicijn tegen de waan van de dag. SDM is ideëel gedreven aandeelhouder van het eerste uur. Gewapend met een manifest en een korps correspondenten, koos Wijnberg voor een radicaal andere benadering van nieuws. Wat kunnen we leren van zijn journalistieke pionierswerk? En hoe relevant is zijn geloofsbrief een decennium later? Een gesprek over de staat en toekomst van de journalistiek aan de hand van de tien leidende principes van De Correspondent.

▲ Foto: Frank Ruiter

Laten we beginnen met jullie belangrijkste leitmotiv:

1. We zijn jouw medicijn tegen de waan van de dag.

Hoe zou je de waan van vandaag beschrijven?

‘Niet anders dan tien jaar geleden. Het gaat om overmatige aandacht voor nieuws dat die aandacht helemaal niet verdient, omdat het amper impact heeft. Ik vind overigens niet dat nieuws er niet zou mogen zijn, maar in de aard van nieuws zitten een aantal ingebakken tekortkomingen die een problematisch bijeffect hebben. Zoals dat het altijd gaat over wat er vandaag gebeurt, maar zelden over wat er elke dag gebeurt. Terwijl dat laatste veel invloedrijker is.

De waan van nu manifestéert zich wel anders dan tien jaar geleden door de invloed van sociale media. Die wakkeren de waan van de dag aan door nieuws dat verontwaardiging oproept groot te maken in ruil voor clicks en aandacht. Daar komt bij dat steeds meer politieke actoren er een strategie van maken om die “verontwaardigingmachine” voortdurend aan de praat te houden om daar zelf garen bij te spinnen. Trump is daar een übervoorbeeld van, maar hier in Nederland gebeurt het ook. Een medicijn tegen de waan van de dag is daarom ook nu op nieuwe manieren superrelevant.’

Hoe zie dat medicijn er wat jou betreft uit?

‘Wij richten onze aandacht op onderwerpen die je niet makkelijk kan vatten in een simpel narratief, maar die wél heel invloedrijk zijn. Ik noem “nieuws” vaak “het weer”, waar wij proberen “het klimaat” te verslaan. De kunst is om niet-mainstream onderwerpen te vinden, die toch ons hele leven raken. Rutger Bregman omschrijft dat goed in zijn nieuwste boek *Morele ambitie*: sterke onderwerpen

hebben gemeen dat ze “omvangrijk, onderbelicht en oplosbaar” zijn. Neem de containervaat; 90 procent van onze spullen komt uit een zeecontainer. Daar schuilt een verborgen wereld achter met een flinke schaduwzijde. Dat is precies een onderwerp voor ons.’

2. Wij zijn volledig advertentievrij, we verkopen jouw aandacht niet door aan adverteerders.

Hoe gaat het met De Correspondent, zijn jullie winstgevend?

‘Het gaat goed, ja we zijn winstgevend. We hebben even een dip gehad in het ledenaantal (nu 65.000). Dat kwam door een prijsverhoging en we hadden zoals veel andere media een dip na corona. Dat heeft ons ongeveer 5.000 leden gekost. Maar nu zijn we stabiel en hebben we de weg omhoog weer voorzichtig gevonden. Ik zou wel graag willen dat het harder omhooggaat, zodat we ook weer grotere investeringen kunnen doen in de kwaliteit.’

Is jullie ledenmodel een toekomstbestendig businessmodel?

‘Ik geloof dat journalistiek betaald zou moeten worden door lezers. Het beste model vind ik nog steeds: je betaalt voor journalistiek, zodat het niet achter een betaalmuur verdwijnt. Dat model hebben wij en een krant als The Guardian ook, waar lezers vrijwillig financieel kunnen bijdragen. “Pay to keep it free”, zou je het kunnen noemen. Zo blijft goede journalistiek beschikbaar voor de maatschappij, maar is het niet afhankelijk van adverteerders of subsidies. Ik denk dat er genoeg mensen zijn die de waarde inzien van sterke journalistiek.’

The Guardian is eigendom van een rijk fonds en heeft de afgelopen tien jaar eideloze verliezen gemaakt, toch?

‘Sinds een aantal jaren maken ze winst. Het werkt. Het is gewoon een goed model. Maar ik geloof daarnaast ook in een sterke publieke omroep. Eigenlijk zou voor toekomstbestendige kwaliteitsjournalistiek een mix van The Guardian, de BBC en een paar goede Duitse kranten ideaal zijn.’

3. We bestrijden stereotypen, vooroordelen en angstzaaijerij, wij doen niet mee aan nieuws dat bedoeld is om te shockeren in plaats van te informeren.

Je spreekt je actief uit tegen dit soort manieren om media-aandacht en clicks te genereren. Als je zichtbaar wil blijven als nieuwsmidium, kan je dan zónder?

‘Tsja, dat is in deze tijd een soort constante ironische contradictoire strijd. Kan je zonder, is de vraag. Nu is het antwoord “nee”. Maar dat betekent niet dat je niet kan nadenken over hoe het antwoord daar ooit “ja” op kan zijn. En dat is belangrijk, want door overmatige aandacht voor conflicten, ontstaat een kloof tussen de echte werkelijkheid en de mediawerkelijkheid. Die mediawerkelijkheid is een uitvergroting van extremen en uitersten. En dat terwijl alle onderzoeken laten zien dat opvattingen juist naar elkaar toe groeien. De consensus over klimaatverandering is bijvoorbeeld krankzinnig groot, veel groter dan de algoritmen op sociale media doen voorkomen. Het problematische is dat de mediawerkelijkheid soms ook de werkelijkheid wórdt. Als we krant na krant volschrijven hoe we tegenover elkaar staan in de samenleving, dan gáán we ook tegenover elkaar staan.’

Zullen grote nieuwssites ooit gaan denken ‘wat kunnen ons die clicks schelen, we doen het iets rustiger aan’?

‘Ik zie wat dat betreft een aantal grote bedreigingen. Ons publieke debat is in toenemende mate toegeëigend en geprivatiseerd door steeds groter wordende mediaconglomeraten, zoals DPG Media en Mediahuis. Journalistiek wordt door hen meer en meer gezien als “content” en minder als iets wat de publieke zaak zou moeten dienen. Onderaan de streep kijken zij vooral naar wat journalistiek oplevert.

Daarnaast, en dat is bedreiging twee, bepalen Elon Musk en Mark Zuckerberg zo’n beetje eigenhandig welke onderwerpen groot worden in het publieke debat. De algoritmen van de grote Silicon Valley-platforms zijn op een krankzinnige manier heel bepalend geworden voor het journalistieke aanbod. Mediabedrijven snappen steeds beter hoe die algoritmen hun nieuws groot maken en sturen daar een deel van hun inspanningen op. Maar deze platforms hebben helemaal geen notie van journalistiek als waardevol onderdeel van een democratie.

Door de ontwikkeling van AI zal de privatisering van nieuws nog verder toenemen. Want in feite is AI niets meer dan de regelrechte toe-eigening van alle informatie in de wereld door private bedrijven. Over

de consequenties daarvan kunnen we alleen nog maar speculeren. En dan, als kers op de taart, ligt de publieke omroep ook nog eens onder vuur in het huidige politieke klimaat.’

Je schetst een somber beeld. Kunnen we daar nog iets tegenoverstellen?

‘Het is wel iets waar ik mijn hoofd over breek: die hele grote platforms vormen voor een groot deel van de mensheid hét internet. Als je daar niet zichtbaar op bent, dan stel je niet veel voor. Maar aan de andere kant, het is geen onstuurbare ontwikkeling. We kunnen beslissingen nemen, net zoals we dat doen ten aanzien van AI. Ik zie het als mijn opdracht voor de komende tien jaar om het gesprek hierover aan te zwengelen.’

Zijn journalisten zich voldoende bewust van deze ontwikkelingen?

‘Er is een substantiële school, krimpend weliswaar, die doet alsof de journalistiek geen onderdeel is van de machtsdynamiek in de samenleving. Het is het journalistieke denken dat zegt: wij registreren alleen wat er gebeurt, we beïnvloeden niet wát er gebeurt. Alsof ze slechts een doorgeefluik zijn. Terwijl de invloed van de mediawerkelijkheid op de werkelijkheid groot is. De laatste vijf verkiezingen zijn gewonnen door de partij die het dominante thema in het nieuws “ownde”, zoals migratie (PVV) en stikstof (BBB). Het gaat om het besef dat je als journalist nieuws groot en klein maakt en dat dat uitmaakt.’

4. We vertellen je niet alleen het probleem, maar ook wat we eraan kunnen doen.

Nou, kom maar op, wat kunnen we doen aan de problemen in de journalistiek?

‘Alles wat je onafhankelijker maakt van de grillen en algoritmen van Musk én alles wat de journalistiek verstevigt als publieke voorziening. Dat kan zijn: een band opbouwen met je eigen publiek, door nieuwsbrieven bijvoorbeeld. Ik denk ook dat we mensen voortdurend bewust moeten maken van het belang van journalistiek. Bij alles wat wij online delen, sluiten we af met de tekst: “onafhankelijke journalistiek is afhankelijk van jou.” Mensen staan niet stil bij de maatschappelijke functie van journalistiek, maar als je ze daarin meeneemt, dan willen ze zich daar wel aan verbinden. En we moeten voorbij de paywall blijven kijken. Er moet geen informatiearmoede ontstaan; dat mensen die het kunnen betalen goede informatie krijgen en

mensen die het niet kunnen betalen overgeleverd zijn aan gratis onzin.’

5. We werken samen met jullie, onze deskundige leden.

Lukt dat in de praktijk?

‘Soms wel en soms niet. Het werkt als de vraag gericht is en de deskundigheid duidelijk. Bijvoorbeeld: als je vraagt naar de ervaringen van leraren in een klas. Het werkt niet als je vraagt naar dingen die zwaar gepolitiseerd zijn of niet echt een expert als eigenaar hebben. Dan krijg je voornamelijk meningen. Maar dat er veel kennis onder lezers is, staat buiten kijf. De manieren om dat omhoog te halen zijn, denk ik, nog lang niet uitontwikkeld.’

6. We doen niet alsof we ‘neutraal’ zijn, maar zijn transparant over ons wereldbeeld.

Hoe zorg je dat de verzameling van correspondenten met een heel eigen profiel samen toch De Correspondent vormen?

‘Dat is het allermoeilijkst van de hele onderneming. En het is ook het allerleukst om de juiste mensen te vinden. Ik waak er natuurlijk voor dat het geen rariteitenkabinet wordt. We hadden op een gegeven moment een gastcorrespondent Melk. Toen heb ik een grens getrokken. Het gaat om het herkennen van die omvangrijke, onderbelichte en oplosbare thema’s en dan moet je het ook nog goed kunnen vertellen of opschrijven. Het is moeilijk mensen te vinden die dit heel goed kunnen. Het zit niet ingebakken in de journalistiek en op de school van de journalistiek zijn ze vooral praktisch georiënteerd. Meer van “zo doe je het”, maar niet “waarover doe je het”. Het voelt soms als zoeken naar een speld in een hooiberg. Maar als je er één vindt, is dat de zoektocht dubbel en dwars waard.’

7. We beschermen je privacy door zo min mogelijk gegevens over je te verzamelen.

Weet je of jullie de mensen bereiken die je wil bereiken?

‘We weten lang niet zoveel van onze leden als we zouden kunnen weten; dat is een bewuste keuze want het raakt aan de privacy van mensen. We doen wel meer gericht onderzoek, zoals enquêtes. En ons bereik groeit nog steeds. Het kan altijd

beter, maar wij hechten aan dit principe. Veel online diensten zijn gratis, omdat je er als gebruiker voor betaalt door privacygevoelige gegevens prijs te geven. Dat willen wij niet.’

8. We willen zo inclusief mogelijk zijn.

Wat betekent inclusiviteit voor jullie?

‘Het gaat mij er voornamelijk om of onze correspondenten een kantelende, vernieuwende kijk hebben op een relevant thema. Onze correspondent Bestaansonzekerheid, Tim ’S Jongers, komt zelf uit bittere armoede. Die kijkt op hele andere manier naar iets wat voor de meesten een onderwerp in de krant is, maar geen realiteit waarin ze zelf hebben geleefd. Dat is ook een vorm van diversiteit. Het is overigens geen sinecure om mensen te vinden die én anders zijn, én goed bij je passen.’

9. We stellen de journalistiek altijd boven financieel gewin.

Jullie winstuitkering mag nooit groter zijn dan 5 procent van de omzet. De Volkskrant en NRC streven wel naar meer winst. Gaat dat ten koste van de kwaliteit van hun journalistiek?

‘Er is niks mis met het streven naar winst. *De Correspondent* is ook een bv. Heel bewust, want als het niet rendabel is, dan houd je iets in stand wat geen bestaansrecht heeft. Maar wij doen niet aan winstmaximalisatie. Bij de grotere mediaconglomeraten gaat een flink deel van de winst naar aandeelhouders of andere takken van het bedrijf, maar niet automatisch naar bijvoorbeeld een grotere onderzoeksredactie of een beter tarief voor freelancers.’

10. We geloven in transparantie en voortdurende zelfverbetering, we beschouwen onszelf niet als de oplossing voor alles wat er mis is in ‘de media’.

Waarom zo bescheiden?

‘Omdat alleen je daden hardmaken dat je iets voor elkaar hebt gekregen. Als je doet alsof je de waarheid in pacht hebt, dan houdt dat je tegen om je door te ontwikkelen. En ik vind bescheidenheid brandstof voor nieuwe dingen. Natuurlijk ben ik trots op wat we maken en zijn, maar ik ben in mijn hoofd altijd bezig met de vraag: “Wat komt hierna?” Ik ben nog lánɡ niet klaar.’

▲ Foto: Anne van Zantwijk

▲ Op 17 april 2023 vond de jaarlijkse SDM Meetup plaats in de Tolhuistuin in Amsterdam. Onder het motto 'verbinden – versterken – verdiepen' kwamen 50 deelnemers uit ons netwerk samen om elkaar (beter) te leren kennen, te inspireren en ideeën uit te wisselen. Foto: Anke van der Meer

3

Steunen en verbinden

▲ Deelnemers aan de SDM Meetup in april 2023 organiseerden tijdens de 'open space' zelf sessies over thema's waar zij graag over in gesprek wilden. Foto: Anke van der Meer

Organisatie- en veldversterking

Stichting Democratie en Media biedt ook niet-financiële steun aan grantees. Met organisatie- en veldsterking wil SDM de kracht en impact van organisaties in haar netwerk vergroten en de ontwikkelingen in het veld als geheel aanjagen.

In 2023 is SDM begonnen om dit vanuit een nieuwe structuur aan te bieden. Zo maakten we bepaalde faciliteiten doorlopend beschikbaar voor ons netwerk. Tegelijkertijd zijn we doorgegaan met het organiseren van leertrajecten en bijeenkomsten. Daarnaast bieden we gerichte ondersteuning voor organisaties die bijvoorbeeld door een transitiefase gaan. Ook nemen we zelf initiatief om, bij voorkeur in samenwerking met andere organisaties, breder bij te dragen aan kennisdeling en -ontwikkeling. Een groot deel van onze activiteiten is gericht op onze grantees, maar vanuit onze visie op de missie van SDM zien we ook het belang van een sterk ‘veld’ van organisaties en individuen die nodig zijn voor een kritische, pluriforme journalistiek en een weerbare en daadkrachtige democratische rechtsstaat.

Doorlopend aanbod

We hebben afspraken gemaakt met verschillende aanbieders van workshops of praktische ondersteuning op verschillende thema’s, om dit continu op aanvraag beschikbaar te maken. Het gaat hierbij om de volgende onderwerpen:

- > **Relatiebeheer; vanuit een adviseur van Leve het Geven**
- > **Crowdfunding; door Voordekunst**
- > **Digitale veiligheid; door een onafhankelijke expert**
- > **Externe expertise voor advies of voor een praktische opdracht op verschillende professionele gebieden:**
 - > Vormgeving, campagnes, webdesign, copywriting, social media, fondsenwerving human resources en boekhouding;
 - > door individuele professionals van De Nieuwe Gever
 - > Door experts uit het bedrijfsleven; via Impact Matters
- > **Hulp bij stressgerelateerde klachten; door de MindfulnessFabriek.**

Op onze in 2023 vernieuwde website hebben we ook een aantal toolkits, handboeken en praktische materialen beschikbaar gesteld over thema’s als welzijn, digitale veiligheid, monitoring en evaluatie, en human resources.

Leertrajecten en bijeenkomsten

Project- en financieringsplannen schrijven
Tijdens dit traject leerden zeven deelnemers van vijf van onze grantee-organisaties om een goed project- en financieringsplan te schrijven en om hier effectief fondsen voor te werven. De cursus bestond uit vier workshops en aansluitend coaching en begeleiding van trainer Senna Bouteba.

SDM Meetup
Op 17 april vond de jaarlijkse SDM Meetup plaats. Onder het motto ‘verbinden – versterken – verdiepen’ kwamen vijftig deelnemers uit ons netwerk samen om elkaar beter te leren kennen, elkaar te inspireren en om ideeën uit te wisselen. Doel van het programma was om aandacht te besteden aan zowel verbinding als inhoud om elkaar concreet te kunnen ondersteunen. Zo was er een presentatie-met-discussie over de manier waarop nieuwe technologie bestaande ongelijkheden kan uitvergroten, door Sanne Stevens, adviseur digitale veiligheid en codirecteur van de Justice, Equity and Technology Table. Ondertussen hield mensenrechtenadvocaat Jelle Klaas van het Public Interest Litigation Project (PILP-NJCM) een interactieve sessie over het recht op demonstratie en hoe dit juridisch af te dwingen. Inspirerend was ook de presentatie van Roy Khemradj, over het nieuwe project om een Stimuleringsfonds voor de Journalistiek in Suriname op te zetten. In de tweede helft van de middag was tijd ingeruimd voor verschillende soorten gesprekken over praktische onderwerpen, zoals uitdagingen bij het meten van resultaten, en het verkennen van ideeën voor positieve frames voor activisme. Ook werd de groep gevraagd om feedback op plannen van een aantal deelnemers. We zijn blij met de vele enthousiaste reacties die we tijdens en na de bijeenkomst hebben ontvangen. Veel deelnemers gaven in de evaluatie aan inspiratie, input voor hun eigen werk of concrete vervolgspraken met andere deelnemers over te hebben gehouden aan de bijeenkomst.

Financiën voor niet-financiële managers
Het leertraject ‘financiën voor niet-financiële managers’ was gericht op deelnemers die geen

economische of financiële opleiding gedaan hebben, maar nu wel met financiële onderwerpen te maken krijgen. Denk aan: een begroting opstellen of toezicht houden op de financiële (jaar)rapportages. Hier was zoveel interesse voor dat er twee groepen van start zijn gegaan. Zij werden door trainer Jos Bakermans in drie cursUSDagen, verspreid over twee maanden, meegenomen in onderwerpen als de begrotingscyclus, financiële kerngetallen en verantwoording van de cijfers.

Verkiezingsbijeenkomst
Op 30 november, een week na de Tweede Kamerverkiezingen, organiseerden we een verkiezingsbijeenkomst. Aanleiding was de speciale verkiezingsoproep waarbij SDM-grantees werden uitgenodigd een aanvraag in te dienen. Alle deelnemers werden achteraf uitgenodigd om terug te kijken op de vele initiatieven die door ons netwerk ondernomen zijn om bij te dragen aan het democratisch proces. Ook was er ruimte om in een informele setting van gedachten te wisselen. Er is uitgebreid gesproken over de verkiezingsuitslag en wat dit betekent voor de thema’s waar ons netwerk zich voor inzet, maar ook voor de deelnemers persoonlijk.

Intervisie voor zakelijk leiders
In 2023 zijn we begonnen met een intervisietraject voor zakelijk leiders van organisaties in ons netwerk, in samenwerking met collega-fonds Adessium. We merkten dat er bij veel organisaties behoefte is aan een laagdrempelige manier om vaardigheden en ervaringen over professionalisering en groei uit te wisselen. In november zijn twee parallelle intervisiegroepen van start gegaan met elk zes tot acht deelnemers. De intervisie is gericht op open uitwisseling van ervaringen en praktische vraagstukken als financiële administratie, HR, relatiemanagement en strategie. Er is een facilitator die het proces begeleidt, reflecteert op de voortgang en de behoefte naar aanvullende externe expertise signaleert.

Gerichte ondersteuning
Speciaal voor onze grantee-organisaties die in een transitiefase zitten, is er de mogelijkheid voor maatwerk bij organisatieversterking. Negen grantees zijn op deze manier ondersteund, bijvoorbeeld bij het aanscherpen van de interne strategie en bij de zoektocht naar een nieuw bestuurslid met een andere achtergrond dan zittende bestuursleden, maar ook met coaching, groepsessies en psychosociale steun.

Achtergrondverhaal 5-februariherdenking

Afscheidsbrieven Paroolstrijders: ‘Je zoon is niet voor niets gevallen’

Tekst: Hanneloes Pen

Op 5 februari 1943 werden dertien medewerkers van het illegale *Parool* gefusilleerd – in 2023 precies tachtig jaar geleden. Stichting Democratie en Media is schatplichtig aan deze mannen. Ze schreven hun familie afscheidsbrieven met daarin woorden van troost, dankbaarheid en trots. Jan Zwanenburg en Robert Douma waren twee van hen. ‘Wij zijn gestorven in onze idealen.’

De afscheidsbrief van de ter dood veroordeelde 22-jarige Jan Zwanenburg, tramconducteur van de Gemeentetram in Amsterdam, laat geen sprankje hoop op overleven zien. Tot op het laatste moment had hij vurig gehoopt op gratie, maar op 5 februari 1943 voelde hij de grond onder zijn voeten wegzakken. Om half elf in de ochtend hoorde hij dat hij om twee uur met zijn makkers van *Het Parool* zou worden gefusilleerd.

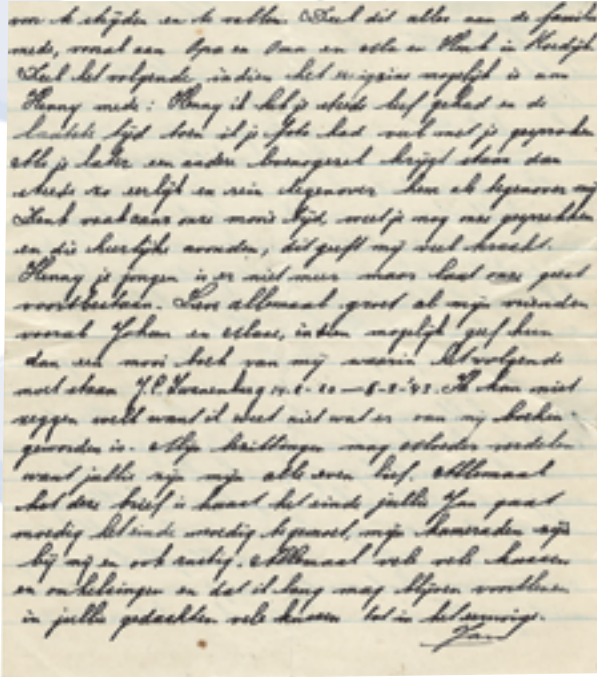

▲ Foto: Afscheidsbrief Jan Zwanenburg

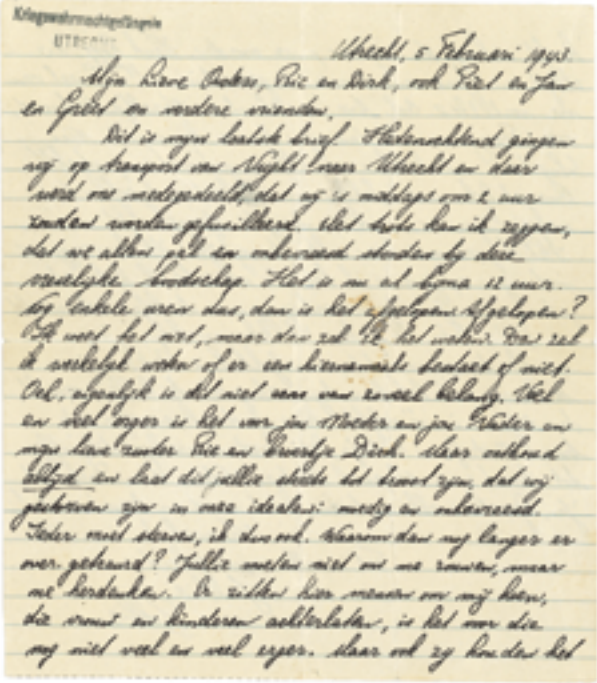

Met een mix van emoties nam hij per brief vanuit de Kriegswehrachtsgefangnis in Utrecht afscheid van zijn familie en geliefde. “Het is in mij rustig geworden en ik zie het lot kalm onder ogen, ik heb mijn plicht gedaan tegenover jullie en de mensheid”, schrijft hij en hij bedankt voorts zijn vader voor de genoten opvoeding. Tegen zijn broers en zuster zegt hij: “Word flinke mensen, leert op je eigen benen staan.”

En tenslotte richt hij zich tot zijn moeder: “Moeder het laatst maar niet in mijn gedachten want ik ben zo heel goed gaan beseffen wat U voor mij gedaan heb (...) draag ook deze zware last moedig want je zoon is niet voor niets gevallen maar ons ideaal is het waard er voor te strijden en te vallen.” En: “Jullie Jan gaat moedig het einde moedig [sic] tegemoet (...) dat ik lang mag blijven voorleven [sic] in jullie gedachten.”

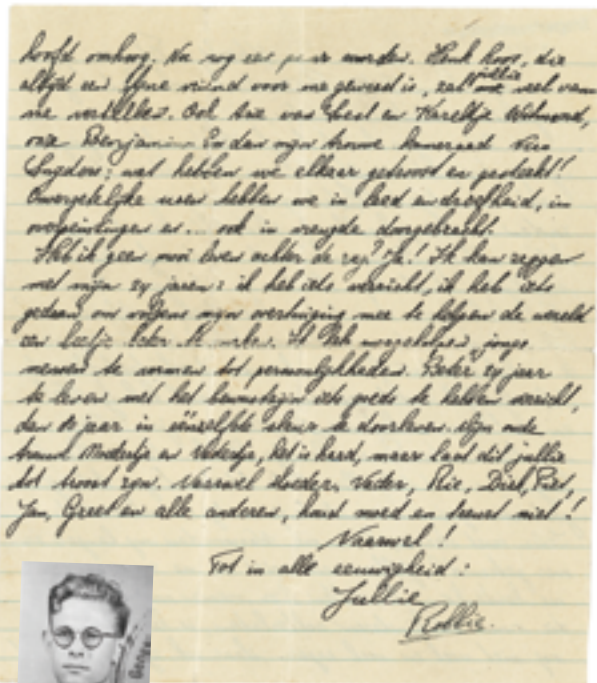

▲ Portret Jan Zwanenburg.
Foto: Eerebegraafplaats Bloemendaal

▲ Foto: Afscheidsbrief Robert Douma

Op de tramrails liggen
Zwanenburg maakte deel uit van de groep jonge twintigers rondom de 25-jarige Arie Addicks, die vanaf 1940 het stencilen en verspreiden van de voorloper van *Het Parool* – de Nieuwsbrief van Pieter ’t Hoen – en later *Het Parool* voor zijn rekening had genomen. Zwanenburg verspreidde de krant in Amsterdam-Oost. Zijn leeftijdgenoot, de 24-jarige Robert Douma, kantoorbediende bij de GG&GD in Amsterdam die ook bij de Addicks-groep was aangesloten, deed dat in Amsterdam-West. In het najaar van 1941 werd vrijwel de gehele Amsterdamse verspreidersgroep van Addicks opgepakt. Zwanenburg en Douma en tal van andere leden van de groep waren verraden door een kennis van Addicks. Zwanenburg en Douma waren socialist in hart en nieren en lid van de AJC (Arbeiders Jeugd Centrale). Al snel na het uitbreken van de oorlog besloten ze tegen de Duitsers in actie te komen. Zwanenburg was vanaf 1940 betrokken bij het illegale blad *De Vrije Nederlander* dat een groep AJC’ers maakte met daarin artikelen, verzetsverzen en een couplet van het Wilhelmus. Hij nam in 1941 deel aan de Februaristaking en ging op de tramrails liggen om collega’s te verhinderen uit de remise te rijden. Douma, die als sportleider bij de AJC actief was, deed mee aan de relletjes tegen NSB’ers en had contact met het Legioen Oud-Frontstrijders

▲ Portret Robert Douma.
Foto: Eerebegraafplaats Bloemendaal

(LOF) bestaande uit Nederlandse militairen, met als doel een geheim leger op te zetten.

Het eerste Paroolproces
Na hun arrestatie kwamen Douma en Zwanenburg in het Oranjestad, de strafgevangenis in Scheveningen, terecht. In juli 1942 gingen ze in afwachting van hun proces naar Kamp Amersfoort om vervolgens half december 1942 naar de Kriegswehrachtsgefangnis in Utrecht te worden overgebracht. Naast de Addicks-groep waren ook drukkers van de krant en Frans Goedhart, de oprichter van *Het Parool* en schrijver van de Nieuwsbrief van Pieter ’t Hoen, opgepakt. Frans Goedhart was in januari 1942 gearresteerd toen hij naar Engeland probeerde over te steken. In totaal verschenen 23 medewerkers van *Het Parool* voor de rechter. Dit zogeheten eerste Paroolproces vond half december 1942 achter gesloten deuren plaats. De verdachten kregen geen Nederlandse maar een Duitse advocaat. Dertien van hen, onder wie Douma en Zwanenburg, kregen uiteindelijk de doodstraf.

Addicks was inmiddels, op 8 oktober 1941, gefusilleerd in de Scheveningse duinen. De verspreiding in Amsterdam was intussen overgenomen door anderen.

‘God, m’n jongen, moet dit nu het einde zijn’
Op 21 december 1942 mochten de veroordeelden nog een kort bezoek van hun familie ontvangen. Douma kreeg bezoek van zijn vader: ‘En toen moest ik vertellen wat mijn vonnis was. Wezenloos zat Vader me aan te kijken. “God, m’n jongen, moet dit nu het einde zijn”, zucht hij. Een golf van aandoening welt in mij op. Ik begin te praten, vlug om de gedachten af te leiden. Wat ik allemaal gezegd heb weet ik niet meer. Wat is zeven minuten toch weinig’, tekent hij later op.

Over het vonnis schreef Douma een sonnet, genaamd De Zeventien: ‘Zum Tode... wij hadden niet gedacht, / dat het vonnis zo zwaar zou zijn, / Doch al had ook niemand dit verwacht / Wij staan daar fier en niemand toont zich klein.’

De ter dood veroordeelden, die intussen naar kamp Vught waren gebracht, vertrokken vrijdagochtend 5 februari 1943 met een autobus naar de gevangenis in Utrecht en hoorden wat hun te wachten stond. Douma rept in zijn afscheidsbrief over dit doodsvonnis: ‘Met trots kan ik zeggen dat we allen pal en onbevreesd stonden bij deze vreselijke boodschap. (...) Nog enkele uren dus, dan is het afgelopen. Afgelopen? (...) Dan zal ik werkelijk weten of er een hiernamaals bestaat of niet. Och, eigenlijk is dit niet eens van zoveel belang. Veel en veel erger is het voor jou Moeder en jou Vader en mijn lieve zuster Rie en broertje Dirk. Maar onthoud altijd en laat dit jullie steeds tot troost zijn, dat wij gestorven zijn in onze idealen: moedig en onbevreesd. (...) Jullie moeten niet om me rouwen, maar me herdenken.’

Hij meldt verder hoe zijn kameraden elkaar hebben getroost en gesterkt bij die boodschap. ‘Heb ik geen mooi leven achter de rug? Ja! Ik kan zeggen met mijn 24 jaren: ik heb iets verricht, ik heb iets gedaan om volgens mijn overtuiging mee te helpen de wereld een beetje beter te maken. (...) Beter 24 jaar te leven met het bewustzijn iets goed te hebben verricht, dan 80 jaar in éénzelfde sleur te doorleven. Mijn oude trouwe Moedertje en Vadertje, het is hard, maar laat dit jullie tot troost zijn. (...) Vaarwel! Tot in alle eeuwigheid: Jullie Robbie.’

‘Onze lieve zoon’ verboden in rouwadvertentie
De mannen werden op de Leusderheide gefusilleerd en in een massagraf begraven. Daags na de voltrokken executie werd de familie op de hoogte gesteld met de mededeling dat de afscheidsbrief van hun zoon zou worden nagezonden. In de

rouwadvertentie mocht geen datum staan, en ook niet ‘plotseling’ overleden en ‘onze lieve zoon’. Alleen ‘zoon’ was toegestaan. De familie van Robert Douma had daar lak aan. Op de bewaarde rouwkaart van Robert Douma staat: ‘Hiermede geven wij met diepe droefheid kennis van het overlijden van onzen lieven Zoon, Broeder, Behuwdbroeder, Kleinzoon en Neef.’

De lichamen van de *Parool*-medewerkers werden in oktober 1945 teruggevonden in één grafkuil. De dertien mannen zijn op 19 december 1945 in grafvak 1 van de Eerebegraafplaats Bloemendaal in Overveen herbegraven.

Elke 5 februari worden de dertien gefusilleerde mannen van de Addicks-groep en alle medewerkers van het illegale *Parool* die in de Tweede Wereldoorlog werden gefusilleerd of vermoord of in een concentratiekamp of gevangenis terechtwamen, herdacht. Zij riskeerden hun leven voor een vrije toekomst.

Ook boven het hoofd van *Parool*-oprichter Frans Goedhart hing de doodstraf. Hij wist echter in augustus 1943 vanuit een politiebureau in Vught te ontsnappen. Een ‘goede’ agent had een deur open laten staan. Goedhart was daarna doorgegaan met het schrijven voor het illegale *Parool*.

Een afdruk van Douma’s handgeschreven afscheidsbrief werd ruim twintig jaar later, op 18 december 1963, met zijn foto afgedrukt in Het Parool. ‘Een man die volhield’ staat als kop boven de brief.

Voor dit artikel is gebruikgemaakt van onder meer de boeken Het Parool 1940–1945 van Madelon de Keizer en De Eerebegraafplaats te Bloemendaal van Peter H. Heere en Arnold Th. Vernooij en het archief van Het Parool. De originele afscheidsbrieven van Zwanenburg en Douma liggen bij Stichting Democratie en Media.

▲ Wil je graag de originele brieven bekijken?
Lees ze op onze website via de QR-code.

4

Aanjagen en initiëren

Academie voor de Rechtsstaat

De Academie voor de Rechtsstaat is een leergang van de Universiteit Leiden en het Montesquieu Instituut met verdiepende kennis van en inzicht in de grondbeginselen, instituten en processen van de democratische rechtsstaat. De groep deelnemers bestaat uit professionals met verschillende rollen in dit proces: ambtenaren, bestuurders, politici, juristen en journalisten. SDM is betrokken bij het journalistieke deel van het programma. Journalistieke media worden geacht burgers te informeren en podia te bieden voor verschillende opvattingen en meningen en zijn daarmee onmisbaar voor democratische meningsvorming. We vinden het belangrijk dat dit wordt erkend en steunen bovendien uitwisseling van gedachten en ideeën over hoe deze rol in de huidige digitale tijd het beste te vervullen.

In het najaar van 2023 is de eerste leergang, als pilot, van start gegaan. SDM heeft hierbij de deelname van zes journalisten mogelijk gemaakt. Tijdens vijf lesdagen stond telkens een ander thema centraal, van transparantie tot integriteit en van de Raad van State tot de ombudsman. Elke module bestond uit een combinatie van een college van toonaangevende wetenschappers, discussie over een bestaande casus en reflectie vanuit de verschillende (professionele) perspectieven/groepen.

‘In deze leergang heb ik echt inzicht gekregen in hoe onze democratische samenleving bestaat uit een web van dunne draadjes die politici, bestuurders, uitvoerders en burgers met elkaar in stand houden. Hoe kwetsbaar en tegelijk sterk het web is en, wat mij betreft, het belang van goede journalistiek daarin’, zegt onderzoeksjournalist Anne Peetoom. In 2024 gaat de tweede editie van de leergang van start.

▲ Academie voor de Rechtsstaat. Foto: Arash Nikkhah

Speciale oproep Tweede Kamerverkiezingen

Op 7 juli 2023 viel het kabinet-Rutte IV en half november maakte Nederland zich gereed voor een gang naar de stembus. Deze Tweede Kamerverkiezingen kwamen relatief onverwacht. Dat vroeg om grote wendbaarheid van organisaties die zich in hun dagelijks werk bezighouden met thematiek die juist ook in verkiezingstijd van belang is. Daarom zetten we een verkiezingsoproep uit in ons eigen grantee-netwerk, in het speciaal gericht op initiatieven die voor onderbelichte, kwetsbare of toekomstgerichte belangen opkomen.

Verschillende hedendaagse tendensen wijzen namelijk op een democratisch tekort. Stichting Democratie en Media is ervan overtuigd dat in een goed functionerende democratie mensen zich voldoende vertegenwoordigd moeten voelen en erop moeten kunnen vertrouwen dat de instituties op een rechtvaardige manier voor hen werken. Echter, de belangen van met name kwetsbare burgers dringen onvoldoende door in de huidige besluitvorming. Een meerderheid in Nederland denkt negatief over de toekomst van het land, en het vertrouwen in de politiek bevindt zich al langere tijd op een laag niveau. Structurele ongelijkheid zet de samenleving nog verder onder druk. Een deel van de Nederlanders dreigt af te haken of is al afgehaakt, wat een gevaar vormt voor de democratie. Het resultaat? Er kwam zestien aanvragen binnen, waarvan er acht zijn toegekend. Zie voor meer informatie de initiatieven met een (€) in het overzicht vanaf pagina 86. De rode draad in de toekenningen is dat de initiatieven niet alleen het dagelijkse werk van de organisaties vertalen naar de context van de verkiezingen, maar de verkiezingen ook aangrijpen om de betekenis van dat werk en de invloed daarvan op publiek en politiek te vergroten.

Toegang tot het recht

In een weerbare rechtsstaat moeten burgers voor hun belangen kunnen opkomen, is de overtuiging van Stichting Democratie en Media, óók als die burgers in een conflictsituatie met de overheid zitten. Daarom openden we in november 2023 de oproep ‘versterking van de toegang tot het recht in Nederland’ met een uitnodiging aan initiatieven om een aanvraag voor projectfinanciering in te dienen. Waarom deze oproep? De afgelopen jaren is, mede door het toeslagenschandaal, duidelijk

geworden dat de toegang tot het recht in Nederland tekortschiet. Er zijn verschillende omstandigheden die de toegang tot het recht van burgers belemmeren: gebrekkige informatie over hun rechten, onduidelijkheid over de mogelijkheden die het rechtssysteem biedt, en hoge financiële en/of emotionele kosten van een juridische procedure. Burgers van wie de rechten en vrijheden kwetsbaar zijn, worden eerder belemmerd in hun toegang tot het recht. Dat vergroot de structurele ongelijkheid in onze samenleving.

Met deze oproep wilden wij de toegang tot het recht versterken van burgers die een grotere afstand tot het rechtssysteem hebben of voelen. Enerzijds was het doel om onderbelichte of kwetsbare perspectieven een sterkere invloed te geven op de discussies rondom de toegang tot het recht. Anderzijds hoopten we ook onorthodoxe of innovatieve oplossingsrichtingen denkbaar te maken die belemmeringen in de toegang tot het recht doorbreken.

Wat dat opleverde? In totaal kwamen er 37 aanvragen binnen. Verreweg de meeste gingen over de toegang tot het recht voor bepaalde kwetsbare groepen, zoals asielzoekers of arbeidsmigranten. Een ander deel van de plannen richtte zich op het onderzoeken en/of bepleiten van een juridische systeemverandering. Weer een ander deel bevatte initiatieven die met technologische oplossingen de informatievoorziening wilden verbeteren. Uiteindelijk hebben we zeven aanvragen toegekend. Zie voor meer informatie de initiatieven met een (€) in het overzicht vanaf pagina 86. Zij hebben een bedrag van maximaal 50.000 euro ontvangen om hun plannen te realiseren.

Bijzondere leerstoel onderzoeksjournalistiek

Onderzoeksjournalistiek is populair. Dat is goed nieuws voor de democratie en biedt ook journalistieke kansen. Zo poppen er steeds meer kleine Nederlandse onderzoekscollectieven op, maken kranten er meer ruimte voor en zijn onderzoeksjournalistieke documentaires inmiddels een genre op zichzelf waar omroepen en streamingdiensten graag in investeren. Tegelijkertijd kent de onderzoeksjournalistiek ook dilemma’s en uitdagingen. Hoe houd je deze vorm betaalbaar, binnen de perken, toegankelijk en kwalitatief? Hoe beïnvloedt geld van buiten,

bijvoorbeeld van een fonds, het werk? En nog breder: draagt de maatschappelijke status die onderzoeksjournalistiek krijgt wanneer die zich richt op ‘affaires’ en zaken die niet goed gaan, niet bij aan het afnemende vertrouwen in de democratie en democratische instituties? Het zijn belangrijke vragen, waarvan de antwoorden kunnen helpen bij het begrijpen wat de rol van de (onderzoeks-) journalist is binnen een democratische rechtsstaat, wat die zou moeten zijn, en hoe je die dan het beste vervult. Onderzoeksjournalistiek verdient daarom binnen de Journalism Studies bijzondere aandacht die er nu nog niet is, bijvoorbeeld in de vorm van een academische leerstoel. De Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ) nam daarom het initiatief voor een bijzondere leerstoel onderzoeksjournalistiek aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Met Stichting Democratie en Media, het Gieskes-Strijbis Fonds en Vereniging Veronica is het voorbereidingswerk voor het opzetten van deze leerstoel gefinancierd. De bijzonder hoogleraar Onderzoeksjournalistiek wordt in 2024 aangesteld voor minimaal drie jaar.

Journalistieke reflectiesessies

‘Journalism’s first loyalty is to citizens’, schreven journalisten Bill Kovach en Tom Rosenstiel aan het begin van dit millennium. Vanuit dat principe organiseerden we in 2023 zes besloten

reflectiesessies met interessante stemmen uit het journalistieke veld. De digitale mediarevolutie vraagt om veel (zelf)reflectie: wat gebeurt er precies, wat verandert er, hoe kan de sector zijn rol voor de samenleving het beste blijven vervullen? We merken op dat journalisten wel bezig zijn met deze vragen, maar dat ze weinig ruimte ervaren om hierover van gedachten te wisselen. SDM wil die ruimte creëren.

Thema’s als kritiek, argwaan en verbinding kwamen aan bod: Hoe wil de journalistiek met kritiek omgaan vanuit de opgave om het vertrouwen in de journalistiek te versterken? En is de nieuwsgierigheid en sceptische blik van veel journalisten niet te veel omgeslagen naar cynisme, dat dan doorsijpelt naar de maatschappij? Of overschat de journalistiek haar impact? Hoe win je het vertrouwen terug of houd je het vertrouwen vast van de lezer/kijker? Hoe verbind je verschillende generaties, stad en platteland, machthebbers en ‘gewone’ burgers? Met een deels wisselende groep van geselecteerde journalisten werd gefilosofeerd en gediscussieerd en werden ervaringen uitgewisseld over het journalistieke vak. De rol die media spelen voor onze democratische rechtsstaat, vormt in wezen de kern van SDM’s missie. Daarom ondersteunen we het debat hierover en helpen we journalisten graag bij het aanscherpen van hun gedachten. In 2024 kun je op dit thema meer van ons verwachten. In 2024 bouwen we hierop door.

▲ Academie voor de Rechtsstaat. Foto: Arash Nikkhah

Dubbelinterview journalistieke reflectiesessies

'Jongeren kijken niet zo zwart-wit naar informatie'

Tekst: Aybala Carlak

Loskomen van de waan van de dag is voor veel journalisten een grote uitdaging. SDM faciliteert daarom sinds 2023 reflectiebijeenkomsten. Met als grote vraag: hoe de journalistiek toekomstbestendig te maken? Twee deelnemers, Sophie van Oostvoorn en Sjirk Kuijper, zijn nog niet uitgepraat. ‘In de dagelijkse gang van zaken mis ik de vraag: waar zijn we nou eigenlijk mee bezig?’

Sophie van Oostvoorn is vanuit de Lezersdesk van NRC tot hoofdredacteur benoemd van C.Tru, een journalistiek jongerenmerk dat – ook onder de paraplu van het Mediahuis – in het najaar van 2024 gelanceerd moet worden.

▲ Foto: Sophie van Oostvoorn

Sjirk Kuijper is een aantal jaar geleden juist afgetreden als hoofdredacteur van het Nederlands Dagblad om weer te kunnen schrijven voor zijn krant.

Jullie hebben beiden vrij recentelijk een nieuwe functie gekregen. Hoe beviel of bevalt de rol als leidinggevende?

Kuijper: ‘Toen ik begon als leidinggevende heb ik mezelf beloofd dat ik het niet langer dan acht jaar zou doen, dat leek me gezond. Ik had een cynische opvatting over leidinggevende mannen, die zichzelf op een gegeven moment onvervangbaar achtten en te veel gewend raakten aan hun positie, de status, het inkomen. Maar goed, tegen het einde van mijn periode brak de coronacrisis uit en het was dus een ongelukkige tijd om te stoppen. Uiteindelijk heb ik het negenenhalf jaar lang gedaan.

Je neemt moeilijke beslissingen over het personeel, de identiteit van het merk, onderhoudt relaties met externen. Dat het Nederlands Dagblad z’n zelfstandigheid heeft kunnen bewaren, komt bijvoorbeeld door hele goede samenwerking met andere media aan te gaan, zoals de Volkskrant, waar we artikelen van mogen delen. Je bent als leider zeven dagen per week aansprakelijk voor alles wat de krant doet en voor wat er gebeurt. Ik moest voortdurend opbiepbaar zijn. Dat is nu anders.’

Van Oostvoorn: ‘Omdat we nog in de opstartfase zitten, weet ik nog niet zo goed wat voor leidinggevende ik word. Ik praat in ieder geval met veel mensen die er al ervaring mee hebben zodat ik het wiel niet helemaal opnieuw hoeft uit te vinden. Ik ben uit het voetballen gewend om me meer als aanvoerder op te stellen; nu ben ik echt meer de baas. Ons team blijft best wel klein, dan is het niet passend om al te autoritair te zijn.

Ik ben een nieuw product én een team aan het opzetten, dat is best wel spannend. En ik weet wel: er moet een chef komen die de redacteuren op de dagelijkse inhoud kan sturen. Zo’n chef wordt dus best wel bepalend voor de identiteit van het merk, dat realiseer ik me dan ook.’

Kuijper: ‘Mijn prioriteit toen ik begon, was het veranderen van het imago van de krant. Maar hoe doe je dat? Ik merkte dat, mede vanwege het religieuze karakter van de krant, redacteuren behoedzaam waren om vrijuit journalistiek te bedrijven. Sommigen herinneren zich tien jaar later nog dat ik in een toespraak zei dat ik niet verantwoordelijk ben voor hun hypotheek. Met andere woorden: de continuïteit van de krant was mijn prioriteit, je moet wel mee in de nieuwe cultuur. Wij met elkaar, als redactie, bepalen wat een medium uitstraalt.

Ik heb toen daarin een voorbeeld proberen te zijn: kijk, dit soort commentaren moeten we schrijven, zo beantwoorden we lezersbrieven, dit is

onbevangenheid. Zie de lezer niet als een vervelend en boos, maar betrokken persoon. Maak verbinding. Zo’n omslag heeft wel twee tot drie jaar geduurd.’

Zijn jullie dan inmiddels anders gaan kijken naar journalistiek leiderschap?

Kuijper: Ja. Je onderschat als leidinggevende wat de impact is van wat je zegt. Je filosofeert niet meer zo vrijblijvend, want wat je zegt wordt een soort gegeven. En nu ik zelf weer verslag doe, merk ik dat ik niet meer zo volstrekt autonoom ben als ik dacht, terwijl je als journalist van nature vaak anti-autoritair bent. Ik moet ineens weer overleggen over de onderwerpen die ik goed vind of de analyse die ik wil maken. Maar journalistiek is een teamsport, dat is de toegevoegde waarde van een redactie: het hoort een intellectuele gemeenschap te zijn, waar je met elkaar spart en elkaar ook kritiek kan geven.’

Van Oostvoorn: Je moet je als leidinggevende inderdaad beter bewust zijn van interne processen en hoe mensen met elkaar omgaan. En je moet je goed realiseren dat je niet meer zomaar kunt

roepen wat je wil, zeker niet alleen kritiek kunt geven en juist actief naar input en feedback moet vragen. Wat ik vaak zie, is dat er gewoon een goede journalist aan het hoofd van een redactie of deelredactie wordt gezet, en soms gaat dat goed, maar soms ook niet. Ik denk vaak genoeg: stuur ze nou eens naar een managementcursus. Een goede werkcultuur is niet iets wat zomaar ontstaat, daar moet je je best voor doen.’

Kuijper: ‘Dat is denk ik ook waar bij ons het gebrek aan vrijmoedigheid vandaan kwam; een cultuur waarbij je je als leidinggevende soms totaal niet bemoeide met de inhoud, en het dan weer eens riep als je het niet goed vond. Ik wilde er daarom voor zorgen dat de positie van de eindredacteur gerespecteerd zou worden. Dan kunnen ze veel meer samen optrekken en onderling vertrouwen kweken.’

Wordt er genoeg gereflecteerd op redacties? Wat verdient er nu reflectie?

Van Oostvoorn: Je bent zo bezig met de dagelijkse gang van zaken, dat ik het soms wel miste om erboven te hangen en ons af te vragen: waar zijn we nou eigenlijk mee bezig? Wat is het doel van dit stuk of deze visie? Er wordt gedaan alsof het allemaal vanzelfsprekend is wat je doet of hoe je werkt als redactie. Er zou een duidelijke en uitgedachte journalistieke visie moeten zijn vanuit de hoofdredactie. Om een voorbeeld te noemen: een bekend dilemma voor kranten is de betaalmuur. Wil je een harde muur zodat je meer abonnees krijgt, of wil je ‘m wat soepeler voor meer bereik? Dan moet je dus als krant goed weten wat je nou eigenlijk drijft.’

Kuijper: ‘Ik herken dit dilemma. Ik vond het destijds een van de spannendste kwesties. Aan de ene kant kost journalistiek van kwaliteit nou eenmaal geld. Dat moet de lezer ervoor overhebben. Aan de andere kant wil je ook een boodschap uitdragen, je hebt ook een democratisch belang. En wat is de beste betaalmethode? En hoe zorg je ervoor dat je verhalen betaalbaar en toegankelijk blijven – zeker ook voor jongeren – en toch kostendekkend? Dat is wel puzzelen.’

Van Oostvoorn: ‘En jongeren consumeren het nieuws op een heel andere manier. Je moet voor hen nog wat extra drempels weghalen; als je ze bijvoorbeeld van TikTok naar een website lokt en ze vervolgens ook wil laten inloggen, dan haken ze al af.’

Jullie houden je beiden actief bezig met het bereiken van het publiek. Wat valt er op aan hoe we tegenwoordig nieuws consumeren?

Van Oostvoorn: Jongeren consumeren heel veel informatie en alles tegelijk. Uit onderzoeken blijkt dat ze journalistiek en de waarden erachter wel belangrijk vinden, maar ze weten journalistiek dan eigenlijk niet zo goed aan te wijzen. Betrouwbare nieuwsmerken zijn wel aanwezig op social media, maar bereiken jongeren nog niet zo goed. Ze proberen nog te erg de krant naar Instagram te vertalen, in plaats van vanuit de gebruiker of het platform te denken.

Tegelijkertijd kijken jongeren niet meer zo zwart-wit naar informatie. Ze kunnen heus wel merken of iets aangedikt of foutief is, maar het gaat meer om de beleving. Je kunt als journalist daarom beter transparant zijn en ze meenemen in je werkproces. En laat de klassieke journalistieke manier van schrijven los. Vertel gewoon in chronologie en in spreektaal het verhaal, zoals je dat ook in de kroeg zou doen.’

▲ Foto: Ruben Timman / Nederlands Dagblad

‘Je onderschat als leidinggevende wat de impact is van wat je zegt. Je filosofeert niet meer zo vrijblijvend, want wat je zegt wordt een soort gegeven.’

- Sjirk Kuijper

▲ Een groep burgers maakt kennis met elkaar op de eerste bijeenkomst van de Inwonerraad Energie in januari 2023. De inwonerraad bestaat uit een gelote groep mensen en komt vier keer bij elkaar om te praten over de vraag: "Wat vinden we belangrijk als het gaat over de toekomst van onze energie?" Dit burgerberaad is gestart vanuit het besef dat de energietransitie niet kan slagen zonder draagvlak onder de bevolking. Het uiteindelijke advies wordt na de vier bijeenkomsten aangeboden aan minister Rob Jetten voor Klimaat en Energie. Via kwalitatieve, impactvolle burgerberaden en andere democratische vernieuwingen wil Bureau Burgerberaad de Nederlandse democratie versterken en inclusiever maken. SDM steunt Bureau Burgerberaad in die missie. Foto: Expertteam Energiesysteem 2050.

5

Daad- krachtige democratie

Uitgelichte
initiatieven

Niemand die het ziet

Impactprogramma over digitale dreigingen voor onze democratische rechtsstaat

Hoe vanzelfsprekend zijn onze vrede en veiligheid in het tijdperk van hybride oorlogsvoering? De BNNVARA-documentaireserie *Niemand die het ziet* biedt inzicht in deze digitale oorlogstijd waarin cyberaanvallen, digitale spionage, sabotage, desinformatie en politieke beïnvloeding aan de orde van de dag zijn. SDM steunt de impactcampagne van deze documentaireserie omdat deze kan bijdragen aan meer begrip en bewustwording van digitale dreigingen voor de democratische rechtsstaat.

‘Iedereen in de serie probeert het onzichtbare, zichtbaar te maken.’

- Regisseur Mea Dols De Jong tegen 2Doc

De impactcampagne, mede geproduceerd door The Other Room, bestaat uit publieksavonden en bijeenkomsten waar experts met het publiek in gesprek gaan over de thematiek van de serie. Rode draad in zowel de documentaire als de publieksbijeenkomsten is de zoektocht van *Volkskrant*-journalist Huib Modderkolk. Uitkomst van de bijeenkomsten is een manifest met politieke en maatschappelijke oplossingen.

De serie volgt vijf hoofdpersonen in Nederland, Oekraïne, Taiwan en Brussel, die vastbesloten zijn de waarheid aan het licht te brengen en de onzichtbare dreiging zichtbaar te maken. Door de verschillende verhaallijnen, gefilmd in acht landen, komt de strijd om de nieuwe wereldorde dichtbij en wordt duidelijk wat er op het spel staat. De documentaire laat zo de digitale kwetsbaarheid van de democratische rechtsstaat zien en spoort aan om na te denken over de weerbaarheid en bescherming ervan. Waar de serie stopt, gaat het impacttraject verder.

▲ Foto: Jean Counet

Filmmaker Mea Dols de Jong stond – samen met Chris Westendorp, Ester Gould en Reijer Zwaan – twee jaar lang aan de frontlinie van een strijd die normaal verborgen blijft. De documentaireserie en het opvolgende impactprogramma brengen een ode aan de zoektocht naar de waarheid en onderstrepen het belang van het graven naar feiten in een verwarrende wereld.

NIEMANDDIEHETZIET.SUBSTACK.COM

Multitudes Foundation

Fonds dat politieke changemakers steunt die bouwen aan een inclusiever, menselijker en hoopvoller Europa

De veelheid aan Europese burgerinitiatieven op grassrootsniveau vertaalt zich maar zelden in politieke macht. En dat is jammer, want het vertrouwen in politieke instituties is laag, mede doordat politici de diversiteit van de Europese bevolking niet representeren. Daar komt bij dat het voor veel mensen uit gemarginaliseerde gemeenschappen moeilijker is om als politicus de politieke arena te betreden én er overeind te blijven. Zo blijven sterke grassrootsleiders uit gemarginaliseerde groepen vaak buiten de politieke instituties opereren, terwijl ze daar ook van waardevolle betekenis zouden kunnen zijn.

‘Wij hebben een Europa voor ogen waarin politiek leiders die diep geworteld zijn in hun gemeenschappen, worden klaargestoomd om een democratie op te bouwen die voor iedereen werkt.’

- Multitudes Foundation

Multitudes steunt politiek leiderschap dat bijdraagt aan een inclusievere en hoopvollere politiek in Europa. Dit doet het onder andere met financiële middelen, strategisch advies en praktische ondersteuning. Multitudes ontplooit initiatieven die nieuwe politiek leiders voorbereiden om zich kandidaat te stellen en betekenisvolle veranderingen te creëren; initiatieven die gericht zijn op het opbouwen van meer inclusieve en menselijke politieke culturen; en initiatieven die werken aan het vinden van effectieve manieren waarop mensen en gemeenschappen politieke macht kunnen mobiliseren en opbouwen.

Stichting Democratie en Media steunt Multitudes omdat het mensen die ondergerepresenteerd zijn, deel uit laat maken van (nationale) politiek, waarmee Europese democratieën representatiever en sterker zouden moeten worden. Kleinschalige initiatieven die goed verbonden zijn met de betreffende gemeenschappen, worden gesteund en dat biedt ons de unieke gelegenheid om bij te dragen aan de Europese politiek.

WWW.WEAREMULTITUDES.ORG

▲ Foto: Multitudes Foundation

Democratie onder druk

Coalitie die het draagvlak voor democratie en democratisering in Nederland versterkt

Wereldwijd wordt de democratie ernstig bedreigd. Volgens de onafhankelijke organisatie Freedom House is er al vijftien jaar sprake van democratische erosie. Autoritaire regimes verzetten zich actief tegen democratische normen en instellingen, zowel binnen hun grenzen als daarbuiten. Fundamentele waarden als mensenrechten, rechten van minderheden, vrije media en onafhankelijke rechtspraak staan onder druk.

‘Er wordt aan onze fundamentele waarden gemorreld, zoals democratie, mensenrechten, rechten van minderheden, vrije media en onafhankelijke rechtspraak. De urgentie is enorm.’

- Foundation Max van der Stoel, PAX, Netherlands Helsinki Comité, Meer Democratie, en Transparency International.

De coalitie Democratie onder Druk bestaat uit een aantal maatschappelijke organisaties, waaronder Foundation Max van der Stoel, PAX, het Netherlands Helsinki Comité, Meer Democratie, en Transparency International. De coalitie had tot doel het draagvlak voor democratie en democratisering in Nederland met gerichte activiteiten te versterkten rond de internationale Summit for Democracy, die op 29 en 30 maart 2023 mede door de Nederlandse regering werd georganiseerd. De focus lag onder andere op het belang van een overheidsfonds dat de democratie binnen Nederland versterkt.

▲ Foto: Roos Trommelen

SDM ondersteunt de coalitie omdat het gesprek over versterking van de Nederlandse democratie van cruciaal belang is en de Summit een duidelijk momentum bood om het gesprek hierover aan te jagen. In 2024 gaat Democratie onder Druk verder onder de naam Nederlandse Democratie Coalitie.

WWW.DEMOCRATIECOALITIE.ORG

De*beweging

Een brede coalitie voor maatschappelijke verandering

De*beweging is een brede coalitie die in 2023 na de val van het kabinet is ontstaan. Het idee: de Tweede Kamerverkiezingen gebruiken als vliegwiel om maatschappelijke thema's te agenderen. In aanloop naar deze verkiezingen sloegen meer dan tachtig bewegingen de handen ineen om op te komen voor een democratie voor iedereen, een eerlijke maatschappij, een einde aan discriminatie, een leefbare aarde en internationale solidariteit.

‘We zien de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november als vliegwiel om te bouwen aan deze beweging.’

- Website de*beweging

De*beweging agendeert verschillende thema's, organiseert bijeenkomsten om relevante onderwerpen met elkaar te bespreken, steunt groepen in de coalitie en voert actie op bovenstaande thema's. SDM steunde de*beweging in het kader van de verkiezingsoproep van 2023, om bij te dragen aan een levendig publiek debat rondom verkiezingen waarbinnen verschillende perspectieven worden gehoord.

▲ Foto: Jacob Lund

In 2024 hebben nog meer sociale bewegingen zich bij de coalitie aangemeld en is er het doel om richting 2025 een 'beweging van bewegingen' te vormen.

WWW.DEBEWEGING.ORG

Rondgang grantees

Op de bres voor de rechtsstaat: 'Het werk van journalisten, ngo's, activisten en de advocatuur hangt nauw met elkaar samen'

Tekst: Brechtje Keulen

Dat een politieke partij met plannen die de rechtsstaat ondermijnen, de grootste van het land is geworden, was voor veel grantees van Stichting Democratie en Media een behoorlijke klap. Wat betekent het nieuwe politieke landschap voor hun activiteiten? 'Onze grootste zorg is dat nieuwe wet- en regelgeving groepen in de samenleving verder benadeelt'.

▲ Foto: Saida Derrazi (links) tijdens de Prinsenhof Conferentie 2022

Op de avond van de verkiezingsuitslag ging een meme viral op sociale media. Op dat plaatje staat een man voor zijn televisie, met daarboven de tekst 'wachten op de eerste exitpoll'. Hij leunt op een koffer en houdt zijn Marokkaanse paspoort in zijn rechterhand. Op het tv-scherm staat het gezicht van Geert Wilders.

'We zijn ontzettend geschrokken van de verkiezingsuitslag', zegt Saida Derrazi, een van de oprichters van S.P.E.A.K., het collectief 'van en voor moslimvrouwn'* dat door Stichting Democratie en Media gesteund wordt. Het collectief verzet zich tegen de structurele uitsluiting van moslimvrouwen in de maatschappij. Een actieve whatsappgroep is een belangrijk onderdeel van S.P.E.A.K., en de memes over vertrekkende moslims kwamen ook daarin terecht.

'Op die plaatjes leek het even een soort grapje te worden, maar wij waren echt ontgoocheld door deze uitslag', zegt Derrazi. 'Er zitten ouders in ons collectief die zich meteen afvroegen: hoe ga ik dit aan mijn kinderen vertellen? Docenten moesten dit aan hun leerlingen uitleggen. Hoe begin je daaraan? Er was meteen heel veel angst.'

In actie komen

Digitale burgerrechtenorganisatie Bits of Freedom was tot de zomer van 2023 juist 'voorzichtig positief' over de aandacht die er leek te zijn voor de risico's van digitalisering. Voor het eerst was er een staatssecretaris van digitalisering, Europese wetgeving werd aangescherpt en er kwam steeds meer aandacht – ook vanuit de journalistiek – voor de algoritmische systemen van de overheid. 'Het leek een moment om echt stappen te gaan zetten', zegt Austin.

'Toen barstte in oktober het geweld in Palestina los. We zagen bigtechplatforms enorm blunderen. Het internet werd gebruikt voor opruiing en techbedrijven onderdrukten informatie vanuit de Palestijnse gebieden en censureerden pro-Palestijnse boodschappen meer dan andere. Een maand later won in Nederland een partij die verkiezingen die discriminerende plannen centraal heeft staan. We zijn ons toen wel gaan afvragen: waar moeten onze prioriteiten liggen? Welke aandachtspunten hebben we de komende tijd?

Welke bedreigingen zien we eigenlijk voor het maatschappelijk middenveld en hoe moeten we ons daartegen gaan wapenen?'

Pijnlijk en ontmoedigend

'We zagen het ergens wel aankomen', vertelt onderzoeker en projectleider Jair Schalkwijk bij Controle Alt Delete. 'We houden ons al jaren heel intensief bezig met thema's als gelijkwaardige behandeling van alle burgers en het waarborgen van de rechtsstaat. Het was dus niet onverwacht voor ons, maar wel pijnlijk en ontmoedigend. Onze grootste zorg is dat wet- en regelgeving groepen in de samenleving verder gaat benadelen.' Kort na de verkiezing plaatste Controle Alt Delete – een organisatie die strijdt tegen etnisch profileren en buitensporig geweld door wetshandhavers – een stevig statement op de eigen website en sociale media, met als kern: een op de vier stemmers stemde extreemrechts. 'Wilders doet discriminerende uitspraken en mensen weten dat', zegt Schalkwijk. 'Wie op de PVV stemt, steunt dus discriminatie of neemt het in ieder geval voor lief. Dat heeft nu al gevolgen. De Wet toezicht op gelijke kansen, die discriminatie in sollicitatieprocedures moest tegengaan, is bijvoorbeeld van tafel geveegd door de Eerste Kamer. Dat is een duidelijk teken van het nieuwe politieke landschap.'

▲ Evelyn Austin van Bits of Freedom. Foto: Juri Hiensch

Kleine stapjes

Het nieuwe politieke landschap zorgde ervoor dat veel door SDM ondersteunde organisaties hun activiteiten besloten om te gooien of anders in te steken, maar bovenal maakt de verkiezingsuitslag nog vastberadener. 'Onze missie blijft hetzelfde en is nu nog belangrijker dan tevoren', zegt Jair Schalkwijk van Controle Alt Delete. 'We blijven kritisch kijken naar acties van wetshandhavende organisaties. Het uiteindelijk doel is dat wetshandhavers niet meer etnisch profileren, dat zij minder geweld gebruiken en daarover op een transparante manier verantwoording afleggen.' Bits of Freedom maakt zich onder meer zorgen over de plannen van de PVV voor het afbreken van formeel en informeel toezicht, van de Eerste Kamer tot de NPO. 'We moeten ons als tegenmachtoeren verenigen om de rechtsstaat te waarborgen', zegt Evelyn Austin. 'De PVV demoniseert de journalistiek al heel lang, net als eigenlijk alle democratische instituten, waaronder die waar de partij zelf deel van uitmaakt. Het werk van journalisten, ngo's, activisten en de advocatuur hangt nauw met elkaar samen. Ik vind dat we moeten kijken of we gezamenlijk strategieën kunnen ontwikkelen om het tij te keren.'

S.P.E.A.K. werkt aan een nieuwe strategie en die blijft activistisch, zegt Derrazi. Er komen al heel concrete acties voort uit de whatsappgroep. Zo ontwikkelen vrouwen samen manieren om met jongeren over de politiek te praten en hun heel duidelijk te maken dat ze voorlopig echt hun koffers niet hoeven te pakken. 'Maar we kijken wel met argwaan naar het verrechtsende Europa. Veel mensen uit ons collectief hebben familie in andere Europese landen. Bijna overal zie je dat islamofobie en de uitsluiting van moslims toenemen. Dat gaat in heel kleine stapjes, maar het neemt inmiddels beangstigende proporties aan.' In Frankrijk begon dat bijvoorbeeld met een hoofddoekverbod op scholen, legt ze uit. In 2023 kwam daar het abaya-verbod bij. Moeders met een hoofddoek mogen niet mee op schoolreis en gesluierde vrouwen kunnen op veel plekken niet werken. 'Mensen worden helemaal uitgesloten van de maatschappij. Wij willen doen wat we kunnen om zulke stappen hier te voorkomen. Want Wilders heeft inmiddels heel wat plannen in de ijskast gelegd, maar die plannen liggen daar nog wel.'

1 De x in 'moslimvrouwn' benadrukt dat trans vrouwen, queer en non-binaire mensen, vrouwen van kleur en vrouwen met een beperking allemaal deel uitmaken van een gezamenlijke strijd.

Strijdbaar

‘Voor heel veel mensen is deze verkiezingsuitslag direct persoonlijk bedreigend’, zegt Evelyn Austin. ‘Ik verwacht dat het werk van Bits of Freedom ook een stuk moeilijker gaat worden. Wantrouwen tegen de media zou verder kunnen groeien, geweld tegen journalisten wordt verder genormaliseerd, net als geweld tegen politici die iets zeggen wat je niet aanstaat. De PVV zet de rechtsstaat flink onder druk. Tegelijkertijd is Nieuw Sociaal Contract ook een grote winnaar van de verkiezingen. Die partij belooft zich sterk te maken voor de bescherming van de rechtsstaat, voor de rechten en vrijheden van iedereen. Daar moeten we ze aan houden.’

Verandering moet van onderaf komen, denken zowel S.P.E.A.K. als Controle Alt Delete. ‘Ik heb heel veel vertrouwen in de antiracismebeweging’, zegt Derrazi. ‘Het Zwart Manifest, dat is opgesteld door een groep die zich na de Black Lives Matter-protesten verenigde, is heel krachtig’, zegt Schalkwijk. ‘Ook Woonwageningenbelangen Nederland heeft een heel sterk manifest geschreven over discriminatie van Roma en Sinti, voor wie de uitsluiting ook keihard is. Ik heb daar veel vertrouwen in. Verandering komt absoluut van onderaf.’

▲ Foto: Jair Schalkwijk van Controle Alt Delete

‘We blijven kritisch kijken naar acties van wetshandhavende organisaties. Het uiteindelijke doel is dat wetshandhavers niet meer etnisch profileren, dat zij minder geweld gebruiken en daarover op een transparante manier verantwoording afleggen.’

- Jair Schalkwijk

6

Toekomst- bestendige journalistiek

Next Gen

Op maat gemaakte training voor jonge mediaprofessionals met een biculturele achtergrond

Journalisten lopen soms tegen een aantal uitdagingen aan: financiële en economische beperkingen, een grote werkdruk, hoge verwachtingen en een cultuur die niet altijd inclusief en veilig voelt.

Jonge en biculturele mediaprofessionals voelen deze uitdagingen nog sterker. Ze worstelen regelmatig met vraagstukken rondom identiteit, diversiteit en de realiteit van het werk binnen witte redacties. In combinatie met de schaarste aan banen binnen de journalistiek kan dit zelfzorg en grenzen bewaken lastig maken. De kans op mentale gezondheidsproblemen is bij deze groep journalisten extra groot.

‘Als de journalistiek de maatschappij wil veranderen, moet die eerst zichzelf – van binnenuit – veranderen.’

- Next Gen

Next Gen is een leertraject dat deze doelgroep de vaardigheden en tools aanreikt om een carrière in de media vorm te geven op een manier die uitgaat van eigen waarden en geloof in eigen kracht: niet het ‘diversiteitspoppetje’ moeten zijn, niet de eigen waarden en het eigen belang moeten verdedigen en zich niet alleen voelen, maar zichzelf omarmen als een volwaardige journalist die mee kan draaien.

Het Next Gen-programma bestaat uit coaching en vijf expertsessies. Centraal staan zelfzorg, persoonlijke ontwikkeling en reflectie op het eigen werk. Het streven is dat deelnemers in groepsvorm van elkaar leren, elkaar steunen en een netwerk opbouwen. Het traject is inmiddels afgerond. Mogelijk komt er in 2024 een vervolg.

▲ Foto: Adam Radosavljevic

Persvrijheidsfonds

Opgericht om de persvrijheid in de ruimste zin van het woord te verdedigen

Zonder persvrijheid geen democratie. In de basis is dit recht in de Nederlandse democratische rechtsstaat goed geregeld, maar het is een recht om waakzaam op te zijn. Bovendien zijn er ook in Nederland zaken die aandacht vragen.

Stichting Persvrijheidsfonds is in 2007 opgericht door de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) en het Genootschap van Hoofdredacteuren om het voor journalisten mogelijk te blijven maken in zo veel mogelijk vrijheid hun werk te kunnen doen. Het Persvrijheidsfonds monitort jaarlijks de staat van de persvrijheid in Nederland en steunt journalisten in rechtszaken die principieel van aard zijn. Het bestuur van het Persvrijheidsfonds, bestaande uit door de wol geverfde journalisten, werkt onbezoldigd.

‘Wat we doen is niet altijd zichtbaar, maar daarmee niet minder belangrijk voor een goed functionerende democratie.’

- Bart Brouwers, voorzitter Stichting Persvrijheidsfonds, in jaarverslag 2022

SDM maakt met haar financiële steun het werk van het Persvrijheidsfonds mede mogelijk. Zo stond het Persvrijheidsfonds journalisten bij over wie de AIVD zonder sterke reden een dossier bijhield, en een journalist die in hoger beroep werd opgeroepen als getuige, en hielp het bij het behouden van de persalarmering van de politie – Dilan Yeşilgöz (ministerie van Justitie en Veiligheid) wil namelijk dat meldkamers van de politie stoppen met het automatisch waarschuwen van journalisten en fotografen.

▲ Foto: iZZet Üğütmen

Als journalisten zorgen voor een sterkere democratische rechtsstaat – en dat geloven we bij SDM – dan dienen journalisten ook binnen en tegen deze rechtsstaat (en andere partijen die een bedreiging kunnen vormen) beschermd te worden om hun rol te kunnen vervullen.

PERSVRIJHEIDSFONDS.NL

@snackpaper

Kwaliteitsjournalistiek via TikTok en Instagram bij Gen Z brengen

Er zullen weinig tieners, twintigers en dertigers zijn die het nieuws alleen via de papieren krant vernemen, of alle tijd en ruimte voelen om te duiken in de onderzoeksjournalistieke longreads van de dag. Vaak is het een klik-, kijk-, scrolbeweging op hun mobiele telefoon die hun nieuwsconsumptie bepaalt.

Stichting Jong Belezen, een nieuwe kleine stichting, zet zich in om jongeren te informeren en actief te betrekken bij maatschappelijke thema's. In een wereld waar informatie snel en in grote hoeveelheden komt, maakt de stichting kwaliteitsjournalistiek toegankelijk voor de jongere generatie. Dit doet ze door inzichten over nieuwswijsheid en onderzoeks- en achtergrondartikelen van gevestigde media om te zetten in boeiende video's en posts, die via @snackpaper_ gedeeld worden op Instagram en TikTok.

‘Voor als je de wereld om je heen wel wil begrijpen, maar niet de zin, tijd en aandacht hebt.’

- @Snackpaper_ op Instagram

Dat het steeds lastiger wordt om feiten, meningen en misinformatie van elkaar te scheiden, en dat Gen Z wel snakt naar kwaliteitsjournalistiek maar door de vele bomen van informatiestromen het bos niet meer ziet, staat buiten kijf. Kwaliteitsmedia weten deze groep tegelijkertijd nog niet massaal aan zich te binden. Snackpaper probeert kwalitatieve achtergrondverhalen op een luchtige manier bij de jongeren te brengen. Snackpaper is een verfrissend experiment, maar wil niet inleveren op de journalistieke codes.

[WWW.INSTAGRAM.COM/SNACKPAPER_](https://www.instagram.com/snackpaper_)

▲ Illustratie: Snackpaper

The Independent Tech Alliance

Een alliantie van Europese journalistieke organisaties om de krachten te bundelen tegen big tech

Onderzoeksjournalistiek onafhankelijk houden is steeds lastiger, niet alleen in financiële of politieke zin, maar ook technisch gezien. Voor veel, vooral kleine, kwaliteitsmedia is het lastig verhalen te vinden, maken en publiceren zonder de tussenkomst van big tech, die geen journalistiek maar een commercieel belang dient.

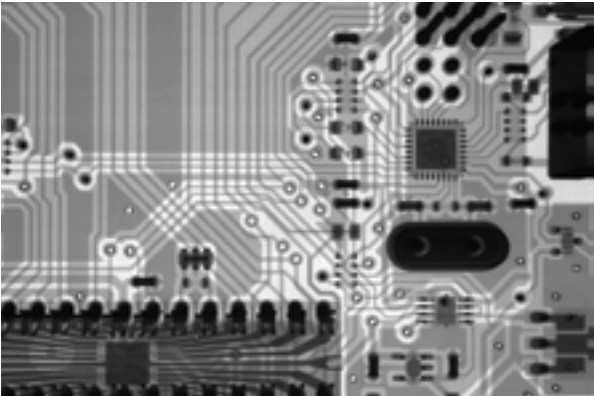
Big tech kan journalisten censureren en weren, houdt nepnieuws niet altijd tegen, verzamelt over journalisten en hun bronnen veel privédata en staat er financieel zo sterk voor dat mediabedrijven er niet tegen zijn opgewassen.

‘Een vuist maken tegen big tech lukt hun misschien niet, maar er deels van loskomen wel.’

- The Independent Tech Alliance

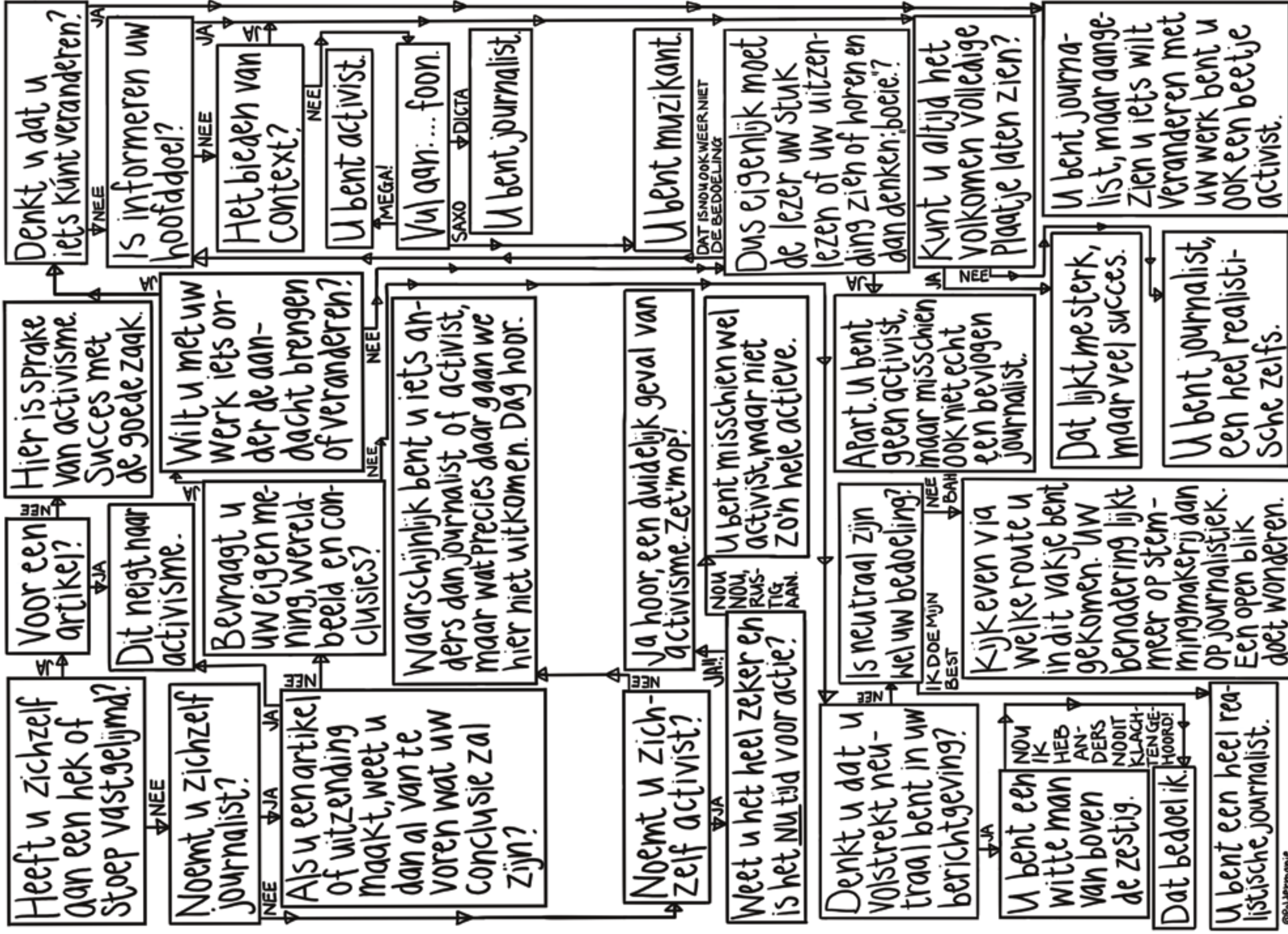
Een aantal journalistieke organisaties uit Europa, die zich focussen op (lokale) onderzoeksjournalistiek en community building (het proactief betrekken van het lezerspubliek op verschillende manieren), zijn een alliantie gestart en bundelen daarmee hun krachten. Onder andere het Nederlandse Follow the Money, het Duitse Correctiv, het Engelse Bureau of Investigative Journalism en Are We Europe wisselen hun digitale, privacyvriendelijke tools en kennis met elkaar uit, zodat ze 1) iets minder afhankelijk van big tech hoeven te zijn, maar 2) toch niet steeds het wiel opnieuw hoeven uit te vinden.

Het doel is om de alliantie uit te breiden naar minstens 35 partijen in 2024. Samen denken ze na over de ethische vraagstukken die rijzen met de komst van kunstmatige intelligentie, en ontwikkelen ze nieuwe digitale tools die breder in de journalistiek ingezet kunnen worden. Daarbij delen ze ook hun kennis. Zo blijven niet alleen journalisten en mediabedrijven, maar ook bronnen en lezers iets meer beschermd tegen digitale bedreigingen.

▲ Foto: Mathew Schwartz

Is het journalistiek of activisme?

Interview kwartiermaker Stichting Democratie en Media

Onderzoek journalistiek leiderschap: ‘Er is behoefte aan slimme denkers zonder ego’

Tekst: Lisa Peters

Wat is goed leiderschap? En waarom is het zo belangrijk voor de rol van de journalistiek in de democratie? Karlijn Goossen deed er onderzoek naar in opdracht van Stichting Democratie en Media.

▲ Karlijn Goossen in Leipzig

Lang waren leiders – binnen en buiten de journalistiek – mannen en daarom zijn we leiderschap misschien gaan associëren met een bepaalde stijl. Maar: ‘Niemand wil meer een Bokito aan de top’, zei Ilse Openneer, de hoofdredacteur van RTL Nieuws, tegen Villamedia.

Sterker nog, we blijken precies het tegenovergestelde nodig te hebben. ‘Tijden zijn veranderd. Er is behoefte aan slimme denkers zonder ego’, zegt Karlijn Goossen boven haar havercappuccino aan de leestafel met *Quotes*, *Vogues* en *Quests* van een café op Utrecht Centraal Station. ‘Journalistiek leiders moeten vooral dienstbaar zijn aan hun collega’s.’

Goossen is net terug van een treintrip naar Leipzig met haar vrouw – Beitske de Jong, presentator bij NPO Klassiek. ‘We doken eerst in Bach en daarna in de DDR en het Derde Rijk. Ik besepte weer hoe kwetsbaar onze democratie is en hoe weinig bewust we ons daarvan zijn. Kortgeleden leefden we nog in een wereld van massasurveillance, propaganda en leugens. Nu dragen we zonder slag of stoot al onze data over en denken we nauwelijks na over de gevolgen.’

Voor Stichting Democratie en Media deed Goossen in 2023 onderzoek naar de vraag waarom het verbeteren van leiderschap in de journalistiek zo belangrijk is. Het zaadje hiervoor werd geplant in gesprekken die Goossen voerde met Karel Smouter (inmiddels cohoofdredacteur van *Trouw*), Klaske Tameling (voorheen NPO Radio 1), Freek Staps (ANP) en Anniek van den Brand (DPG). ‘We onderschreven allemaal dat veel ontwikkelingen in de journalistiek vast lijken te lopen door gebrekkig leiderschap, met schadelijke gevolgen voor zowel journalisten, hun leidinggevendenden en uiteindelijk – doordat het de kwaliteit ook raakt – het publiek.’

Wat is er nu dan anders dan pak ‘m beet twintig jaar geleden? ‘De journalistiek loopt butsen en schrammen op door slecht leiderschap, maar het wordt niet langer onder het tapijt geveegd. Mensen lopen vast én durven zich uit te spreken.’

Dat lees je terug in het rapport van de commissie-Van Rijn over misstanden bij de NPO. In *Niets gezien, niets gehoord, niets gedaan* geven 1484 medewerkers aan in het jaar ervoor te maken te hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag, als doelwit of als getuige. Ervaringen varieerden van stelselmatige sabotage, fysiek en verbaal geweld tot seksuele intimidatie.

Goossen voerde meer dan zeventig gesprekken met onderzoekers, journalistiek leiders en strategisch adviseurs. De inzichten die ze opdeed zijn soms ontluisterend. ‘Mijn teleurstelling komt voort uit slecht leiderschap, politieke spelletjes binnen mediabedrijven, ondoordachte strategische beslissingen en journalistieke waarden die overboord werden gegooid’, concludeerde een van hen. En die ervaring heeft ze van ‘zo’n tien tot vijftien’ anderen teruggehoord. Drie manieren waarop slecht leiderschap zo schadelijk is voor de journalistiek.

Een ongeloofwaardige journalistiek die meet met twee maten

Een goede journalist zal ook wel een goede chef of hoofdredacteur zijn, is een gangbare gedachte. Jarenlang maak je als journalist steengoede verhalen, tot je opklimt tot redactiechef en plots een heel nieuw takenpakket op je bordje krijgt. Goossen: ‘Journalisten rollen in die functie, maar worden er niet op voorbereid.’

‘Vrij bizar’, vindt ze dat. Ze was dertien jaar docent aan de opleiding journalistiek van de Christelijke Hogeschool in Ede. ‘Tegen een student journalistiek zeggen we ook niet: maak maar een podcast en dit is de deadline, veel succes! Nee, we leggen uit hoe podcasts werken, welke soorten er zijn, waar ze op moeten letten tijdens de opname. En we geven ze ruimte om te oefenen en leren. Zo moeten we ook naar leiderschap kijken.’

Als de journalistiek serieus genomen wil worden door de buitenwereld, moet de journalistiek goed leiderschap veel serieuzer gaan nemen.’ Want: *with great power comes great responsibility*. Schandalen in de journalistiek hebben impact op de

geloofwaardigheid en het imago als onafhankelijke macht in de democratische rechtsstaat. ‘Je kan niet anderen de maat nemen in tal van #MeToo-publicaties en vervolgens zelf geen haar beter blijken. Dan word je gezien als subjectief en meet je met twee maten.’

Zonder heldere visie

Er wordt keihard gerend op redacties, de werkdruk is enorm, maar vaak ontbreekt een visie. Tijd om stil te staan en na te denken waarom iets op een bepaalde manier gebeurt, is er nauwelijks. ‘Je ziet dat er bij de publieke omroep weinig wordt gesproken over journalistiek, de waarde ervan en de druk waaronder we verkeren. Dat heeft gevolgen voor de journalistieke kwaliteit en omgang met digitale innovaties.’

Journalistieke middenmanagers krijgen te maken met de squeeze van de werkvloer en een bovenkant die van alles bestelt. ‘Deze mensen voelen meestal haarfijn aan wat ze journalistiek gezien zouden moeten doen, maar te vaak is dat niet in lijn met de organisatiestrategie. Die is gericht op kijkcijfers, aandeelhouders of algoritmes. En zo worden journalistieke waarden een ondergeschoven kindje.’ Het onbedoelde effect is volgens Goossen dat de mensen die je op deze posities wil hebben, gedesillusioneerd raken, en de meer statusgedreven collega’s blijven zitten.

Case in point is het interview met Sjirk Kuijper, voormalig hoofdredacteur van het Nederlands Dagblad, in dit jaarverslag. ‘Toen ik begon als leidinggevende heb ik mezelf beloofd dat ik het niet langer dan acht jaar zou doen, dat leek me gezond’, zegt hij. ‘Ik had een cynische opvatting over leidinggevende mannen, die zichzelf op een gegeven moment onvervangbaar achtten en te veel gewend raakten aan hun positie, de status, het inkomen.’ Zijn cynische opvatting is accuraat, volgens Goossen. Inmiddels is Kuijper hoofdredacteur af en schrijft hij weer als redacteur voor de krant.

Afgelopen twee jaar zat Goossen zélf in een leidinggevende positie. Ze was adjunct-hoofdredacteur bij de EO en zag daar hoe ver de organisatie was afgedreven van haar journalistieke taakopvatting. ‘Toen ik begon, was het voorstel om functietitels van mijn collega’s in “contentmaker” te veranderen. Dat heb ik geweigerd. We hadden serieuze journalisten in ons team, die gaan we toch geen “contentmaker” noemen? Dan heb je niet

begrepen wat de bedoeling van “journalistiek” is.’ Nog zo iets: mensen die journalistiek consumeren zijn geen “consumenten”, aldus Goossen. ‘Dit zijn burgers. Je kan je wel afvragen wat hun behoefte is en hoe je hen bereikt, maar je kerntaak is journalistiek. Het belangrijkste is: wat moeten mensen weten?’

Slecht leiderschap zorgt er ook voor dat een groep journalisten met een niet-westerse achtergrond afhaakt, ziet Goossen. ‘Die willen niet werken in een omgeving met zo weinig visie en ruimte voor hen.’ Die slechte representatie heeft democratische gevolgen: welke groepen bereik je nog als medium en wiens problemen agendeer je niet omdat die over het hoofd worden gezien?

Toendoof voor maatschappelijke verandering

Dat is de kern van het probleem, volgens Goossen. Blind voor de veranderende samenleving, op overleefmodus binnen de eigen organisatie, wordt de journalistiek irrelevant. ‘Dan zie je die boks uit de rechtse hoek niet aankomen. Dat gebeurt *as we speak*. Er is niet ver genoeg vooruitgekeken naar wat social media en big tech betekenen voor de relevantie van de journalistiek. We hebben goed journalistiek leiderschap nodig om gedegen afwegingen te kunnen maken tussen journalistieke waarden en de maatschappelijke realiteit.’ Het helpt daarbij niet dat het journalistieke landschap steeds meer in handen is van mediareuzen als de NPO, DPG Media en Mediahuis. Ze opereren als vrachtschepen die traag van richting veranderen. ‘Dat is het welbekende probleem van de legacy media; het zijn logge organisaties die heel lastig een draai maken of bijsturen. In een instabiele wereld is dat wel wat je nodig hebt.’

Journalistiek leiders moeten daarom óók nog eens mensen zijn die om kunnen gaan met veel druk en veel onzekerheid. ‘Het journalistieke landschap verandert zo snel, je kan niet verder dan vijf jaar vooruitdenken als medium. En dan nog zul je onderweg je strategie moeten bijsturen. In de technologische sector zijn ze veel beter in het inspelen op de constant veranderende omgeving.’

Een kant-en-klare oplossing is er niet, maar Goossen hoop dat het lukt om een instituut voor journalistiek leiderschap te starten. ‘In andere landen zijn deze problemen al veel eerderesignaleerd en zijn er officiële programma’s voor

▲ Foto: Karlijn Goossen

journalistiek leiderschap. Er is niet één cursus of workshop nodig; we moeten een nieuwe leiderschapscultuur cultiveren met onder meer intervisiegroepen. Een kersverse redactiechef of projectmanager heeft iets heel anders nodig dan een (adjunct-)hoofdredacteur of samensteller. Die leertrajecten moeten allemaal uitgedacht en ontwikkeld worden.’

‘Van oudsher denken we bij een leider aan een soort generaal die voor de troepen uit loopt. Een Rupert Murdoch of Christian van Thillo’, volgens Goossen. Maar, blijkt uit haar onderzoek, een goed journalistiek leider is iemand die voortdurend bezig is met de mensen aan wie die leidinggeeft. ‘Het is iemand die voortdurend pendelt tussen zichzelf, de organisatie én het publiek. Iemand die heel sociaal sensitief is, ontzettend communicatief en vooral iemand met weinig ego die wel beslissingen durft te nemen.’

De koppen laten rollen van iedereen die niet in dat profiel past, is zeker niet de oplossing, volgens Goossen. Maar door dat beeld van die generaal hebben we weinig introverte leiders en weinig vrouwelijke leiders, al komt daar langzaam verandering in. ‘Het is geen kwade opzet. We hoeven niet alle huidige leiders te elimineren. Er staat ontzettend veel druk op de journalistiek. Als we al die legers leidingloos zonder hun generaal laten, wordt het niet beter.’

7

Weerbare rechtsstaat

Uitgelichte initiatieven

Strategisch procederen

Om de juridische bescherming van vluchtelingen op lange termijn te vergroten

Het Nederlandse asielbeleid is streng. Maar wat als streng niet langer rechtvaardig is? Dan legt VluchtelingenWerk, samen met asieladvocaten en wetenschappers, zowel nationale als internationale zaken voor aan de hoogste rechterlijke instanties via het programma Strategisch Procederen.

VluchtelingenWerk deed dat voor het eerst in 2013, toen de EU met regels kwam die vluchtelingen meer rechten konden geven dan Nederland hun gaf. Samen met andere organisaties ondersteunde VluchtelingenWerk toen een zaak van een aantal lhbtï-asielzoekers. Nederland vond dat je lhbtï'ers mocht terugsturen als ze in eigen land problemen konden vermijden door hun seksuele gerichtheid te verbergen. Het Europese Hof van Justitie zette daar toen een streep door. Door de uitspraak van het Hof verbeterde in heel Europa de rechtspositie van lhbtï-asielzoekers.

‘In deze Commissie bracht VluchtelingenWerk zowel asieladvocaten als wetenschappers samen. Samen leggen zij belangrijke, principiële zaken voor aan de rechterlijke macht; zaken die het belang dienen van een hele groep vluchtelingen.’

- Website Vluchtelingenwerk Nederland

Nog steeds wordt regelgeving rond asiel in Brussel bepaald, maar steeds vaker worden diezelfde regels door de Nederlandse overheid en andere Europese lidstaten te streng uitgelegd. De enige manier om daar wat aan te veranderen, is door te procederen

bij de hoogste nationale of Europese rechterlijke instantie. Zo wil VluchtelingenWerk de juridische bescherming van vluchtelingen in Nederland en in Europa ook op de lange termijn vergroten.

SDM steunde de strategische procesvoering van VluchtelingenWerk al eerder. In dit vervolgprogramma wil de organisatie zich richten op de latere ingangsdatum van de verblijfsvergunning door het tekort aan opvangplekken in aanmeldcentrum Ter Apel in 2022. Hierdoor duurde het soms maanden voordat een aanvraag kon worden ingediend, waardoor andere rechten ook weer vertraagd in werking traden. Ook komt er een focus op de termijn voor de beslissing in een asielverzoek. Die is standaard zes maanden maar werd de afgelopen jaren verlengd naar vijftien maanden. Gevolg is dat asielzoekers en hun familieleden nog langer in onzekerheid leven. Tot slot is er aandacht voor het inburgeringsexamen waarvoor vluchtelingen verplicht zijn binnen drie jaar te slagen.

WWW.VLUCHTELINGENWERK.NL

▲ Illustratie: Vluchtelingenwerk Nederland

You can't control me

Documentaire over de strijd voor reproductieve vrijheid

You Can't Control Me is de nieuwste film van internationaal bekroonde documentairemakers (en tweelingzussen) Ilse en Femke van Velzen over de strijd voor het recht op abortus. In de documentaire vecht de Pools-Nederlandse Kinga Jelinska voor toegang tot veilige abortus in Nederland en de rest van Europa. De honderden e-mails van wanhopige vrouwen die Jelinska elke dag weer ontvangt, laten zien hoe effectief de obstakels zijn die een wereldwijd groeiende anti-abortusbeweging opwerpt. Ondertussen onthult onderzoeksjournalist Tatev Hovhannisyan hoe deze anti-gender- en anti-abortuslobby te werk gaat en hoe die de laatste jaren al zijn pijlen op Europa heeft gericht.

‘Niemand heeft het recht een ander te onderwerpen, zoals een ongewenste zwangerschap een vrouw totaal onderwerpt. Zoiets dwingt haar haar toekomst, gezondheid en leven te riskeren. Moederschap moet altijd vrijwillig zijn.’

- Kinga Jelinska

De film werpt een kritische blik op het huidige klimaat voor abortusrechten in Nederland en Europa, waarbij de pijnlijke realiteit wordt belicht dat vrouwen in landen als de Verenigde Staten, Malta en Polen hun recht op abortus al hebben verloren. Nederland speelt een cruciale rol in Europa bij het beschermen van het recht op abortus, aangezien het het enige land in de Europese Unie is waar abortussen worden uitgevoerd tot 24 weken (de wettelijke grens). Veel vrouwen uit Europese landen met beperkte abortusmogelijkheden komen daarom naar Nederland voor een abortus. Maar zolang

▲ Foto: IF Productions

abortus nog steeds in het Wetboek van Strafrecht staat, blijven deze zelfbeschikkingsrechten niet volledig gewaarborgd en worden ze ook hier in Nederland overschaduwd door taboes en stigma's.

You Can't Control Me raakt de kern van de kwetsbaarheid voor reproductieve vrijheid en vrouwenrechten. Jelinska's vastberadenheid en de solidariteit van pro-choiceactivisten benadrukken de dringende behoefte aan keuzevrijheid. SDM steunt de ontwikkelingsfase van deze documentaire, omdat de makers hiermee inzichtelijk maken hoe verworven vrijheden en rechten geen vanzelfsprekendheid zijn en dat deze opnieuw onder druk kunnen komen te staan.

WWW.IFPRODUCTIONS.NL

Transparency International

Klokkenluiders als waakhonden van onze rechtsstaat

De bescherming van klokkenluiders is essentieel voor het functioneren van de democratische rechtsstaat, stelt Transparency International. Ze vormen een detectiemethode voor corruptie en fraude. Het melden van misstanden heeft nog te vaak dramatische gevolgen voor klokkenluiders, zoals negatieve effecten voor werk en inkomen. Het gevolg is dat potentiële klokkenluiders besluiten om geen misstanden meer te melden.

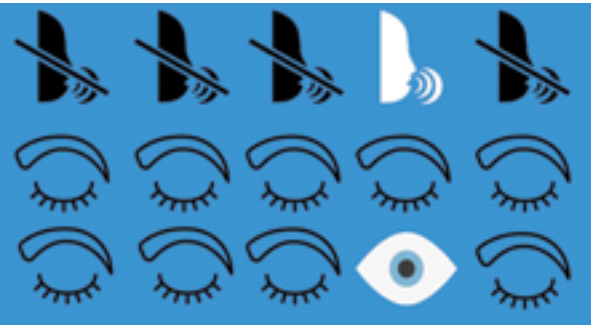
‘Klokkenluiders zijn de #1 detectiemethode voor corruptie en fraude. Zo helpen ze miljoenen euro’s aan broodnodige publieke middelen terug te vorderen die anders verloren zouden zijn gegaan.’

- Lotte Rooijendijk, projectleider TI-NL

Transparency International Nederland (TI-NL) wil de positie van klokkenluiders verbeteren. Zij kunnen immers bijdragen aan een transparantere wereld, waarin misstanden worden opgelost in plaats van weggestopt. De organisatie pleit voor robuuste wetgeving ter bescherming van de waakhonden van onze rechtsstaat. Uit ervaring weet TI-NL dat sterke wetgeving alléén geen volledige bescherming van klokkenluiders garandeert. De effectiviteit van wetgeving valt of staat met de uitvoering en naleving ervan. Daarnaast is het zaak in de maatschappij meer begrip en brede steun voor klokkenluiders te creëren zodat zij beschouwd worden als de waakhonden van onze rechtsstaat.

SDM steunt dit project omdat TI-NL hiermee bijdraagt aan een versterkte positie, bescherming en een betere beeldvorming van klokkenluiders die misstanden aankaarten en daarmee de rechtsstaat dienen.

WWW.TRANSPARENCY.NL

▲ Illustratie: Transparency International Nederland

The Black Archives

Een historisch archief over de zwarte geschiedenis in Nederland

The Black Archives is een historisch archief dat zich richt op zwarte geschiedenis, literatuur en cultuur in Nederland. Het is een plek waar bezoekers terecht kunnen voor kennis, informatie, exposities en andere activiteiten vanuit zwarte en andere perspectieven, die elders vaak onderbelicht zijn. Vanaf het moment dat het archief neerstreek in Amsterdam-Noord heeft SDM het gesteund.

The Black Archives bestaat uit boekencollecties, archieven en artefacten die de nalatenschap zijn van zwarte schrijvers en wetenschappers. De meer dan 10.000 boeken in de collecties gaan over racisme, slavernij en (de)kolonisatie, gender en feminisme, sociale wetenschappen, Suriname, de voormalig Nederlandse Antillen, Zuid-Amerika en Afrika. Dit archief verduidelijkt de link tussen hedendaagse maatschappelijke situaties enerzijds, en het koloniale verleden en de geschiedenis van slavernij anderzijds. De organisatie verbindt zo structureel heden en verleden.

‘In de Bijlmer willen we een community archief bouwen waarin we niet alleen verzwegen geschiedenis en Black culture delen maar ook willen ophalen en in contact met de community willen staan.’

- Website The Black Archives

In het voorjaar van 2024 is The Black Archives verhuisd naar de Bijlmer in verband met de verbouwing van het pand van Vereniging Ons Suriname (VOS), waar de vereniging het Suriname Museum wil openen. The Black Archives krijgt ook ruimte in het gerenoveerde pand, maar tot

▲ Foto: The Black Archives

dan zal The Black Archives te bezoeken zijn in de Bijlmer. Daar wil de organisatie haar archief uitbreiden met verhalen, boeken, documenten en andere archiefstukken uit Caribische en Afrikaanse gemeenschappen.

WWW.THEBLACKARCHIVES.NL

Reportage Herdenkingsjaar Slavernijverleden

‘We moeten de stenen uit het verleden oprapen’

Tekst: Brechtje Keulen

Écht luisteren naar elkaar. Daar draait de Ketí Kotí Tafel om. In een dialogisch gesprek delen deelnemers hoe de slavernijgeschiedenis en de koloniale verhoudingen nog altijd doorwerken in hun persoonlijke leven. ‘De pijn van het verleden zit nog in velen van ons.’

Wan odi-o wi de bari yu. De zes vrouwen van koor Fri Yeye (‘Vrije Geest’) zetten een welkomstlied in. Een ander brengt een plengoffer: zij loopt met een kalebas in haar handen langs de gedekte tafels en druppelt overal wat water op de grond – een vooroudergebed. Een deel van de bijna honderd mensen aan de Ketí Kotí dialoogtafel in het Rotterdamse cultureel centrum LantarenVenster neuriet of zingt zachtjes mee met de muziek.

In 2023 was het 150 jaar geleden dat de slavernij werd afgeschaft in Suriname en op de Caribische Eilanden². Tijdens het Herdenkingsjaar Slavernijverleden werd daarom extra stilgestaan bij de slavernijgeschiedenis, die niet zomaar ophield op het moment van de verbroken ketenen. Ook na de excuses van de Nederlandse regering en de koning kwam een komma, geen punt. Bewustwording, erkenning en heling konden daarna pas echt beginnen. ‘De Ketí Kotí Tafel is een “nieuwe traditie”, geïnspireerd op de Joodse sedertafel’, vertelt initiatiefnemer Mercedes Zandwijken. Tijdens de sederavond staan Joodse mensen met een reeks rituelen en symbolische gerechten stil bij de uittocht van de Joden uit Egypte. Daarmee kwam een einde aan een periode van vierhonderd jaar slavernij. Reflectie is een belangrijk onderdeel van de avond. ‘Zo leren Joodse kinderen van jongs af aan na te denken en te praten over vrijheid en onvrijheid.’

▲ Foto: Jakob van Vliet

2 Officieel schafte Willem III de slavernij af op 1 juli 1863, maar mensen moesten daarna nog tien jaar voor een schamel loon gedwongen op de plantages werken.

Het is een enorm contrast met hoe dat vroeger bij haar thuis, en misschien wel in de hele maatschappij, ging: over het slavernijverleden – slechts een paar generaties geleden – werd niet gesproken. Ouders probeerden er niet meer aan te denken, maar gaven de sporen die het verleden achterliet, onbewust toch door aan volgende generaties.

‘Ik denk dat veel mensen in de zaal dit gaan herkennen’, zegt Zandwijken. ‘Bij ons thuis werd er altijd in bevelen tegen de kinderen gesproken. “Doe dit, pak dat, ga hierheen.” Een overblijfsel van de instructietaal van de plantages.’ Op verschillende plekken in de zaal wordt instemmend geknikt. ‘Er was geen geweld in huis, maar er werd wel heel veel gedreigd met geweld’, gaat Zandwijken verder. ‘Dan zei mijn moeder: “Als je nu niet komt, dan breek ik al je botten!” Later ben ik erachter gekomen dat er op de plantages een martelmethode bestond waarbij een tot slaaf gemaakte persoon aan een ton werd gebonden en dan van een heuvel afgerold. Daarbij brak iemand al zijn botten.’ Ze laat een stilte vallen. ‘Zo werkt het verleden nog altijd door in het heden. De pijn van het verleden leeft nog in velen van ons. Laten we daarover in gesprek gaan.’

In de handleiding van de Ketí Kotí Tafel die op tafel ligt, staat een Surinaams spreekwoord: ‘We moeten de stenen uit het verleden oprapen, omdat anders onze (klein)kinderen erover blijven struikelen.’

De pijn wegwrijven
Op tafel staan kannen gemberbier en schaaltes bananenchips. Wie zich als zwart of gekleurd identificeert, zit tegenover een witte gesprekspartner. Iedereen kauwt op *kwasi bita*, een intens bitter stukje hout dat de bittere smaak van de geschiedenis representeert. De dialoogpartners, die elkaar nog maar net hebben ontmoet, wrijven elkaars polsen in met kokosolie. Zo masseren ze de pijn uit het verleden, die door veel mensen ook nu gevoeld wordt, weg, op de plek waar de ketenen toen schuurden. Het koor zingt het vierhonderd jaar oude en hartverscheurende *A boro gron*, over een vrouw die zoveel huilde dat haar tranen een steen konden uithollen. Het eindigt met de vraag: ‘Waarom vraagt niemand hoe het met mij gaat?’

‘Ik vond het best een intieme handeling met iemand die je nog niet kent’, vertelt deelnemer Agnes Bos na afloop. ‘Ik had het gevoel dat het ritueel een soort afstandelijkheid doorbrak die je vaak hebt met

een onbekende. Ik heb geprobeerd het met veel aandacht te doen, en mijn gesprekspartner – een oudere dame – schoot er echt van vol. Het raakte haar. Ik vond het heel ontroerend om te zien wat een emotie er nu nog bij mensen zit. Het is geen afgeronde periode, maar een ervaring in haar familie die in haar doorleeft. Ik had het idee dat we na dit openingsritueel gemakkelijker persoonlijke dingen konden delen.’

Aan de lange tafels wordt hier en daar gesnikt. Om het verhaal, om de herinneringen, om de prachtige stem van de *trotie* (solist) van Fri Yeye. ‘Dit kun je niet leren’, fluistert een Surinaamse Nederlander ontroerd. ‘Met zo’n stem word je geboren.’

Stiekem verder praten
Na de openingsrituelen komt het eerste gerecht op tafel: pindasoep. Daarbij komt ook de eerste dialoogvraag, in het thema van de avond: Vooroordelen en Verzet. De vraag luidt: deel een ervaring uit het verleden waarbij je behandeld werd volgens een bepaald vooroordeel of stereotype. De dialoog is strak georganiseerd om te zorgen dat er echt geluisterd wordt en dat er geen discussie ontstaat maar een werkelijk gesprek. Als de vraag is voorgelezen, krijgt iedereen eerst een minuut stille nadenktijd. Vervolgens mag een van de deelnemers drie minuten lang spreken. Daarna is er weer een minuut stilte, waarna de dialoogpartner twee minuten lang mag reageren. Dan draaien de rollen om. Uiteindelijk wordt er met de hele zaal gereflecteerd: wat deed het met jou? Wat raakte je het meest?

Er wordt een traantje weggepinkt, maar ook gelachen van herkenning als een vrouw zegt: ‘Ik krijg nog vaak te horen dat ik goed Nederlands spreek.’ En er wordt stiekem nog even doorgefluisterd als de spreekminuten voorbij zijn. Het gesprek gaat verrassend gemakkelijk de diepte in en lijkt al snel daadwerkelijk contact tot stand te brengen.

Kloven dichten, wonden helen
Het hoofdgerecht is *heri heri*, een gerecht dat al op de plantages werd gegeten. Het bestaat uit voedsel waar de tot slaaf gemaakten aan konden komen: bakbananen, cassave, kousenband en bakkeljauw of jackfruit. Tijdens de maaltijd komt de tweede vraag op tafel: conformeer je je weleens aan ideeën over hoe iemand ‘zoals jij’ zich moet gedragen? ‘Discriminatie gaat vaak niet om grote dingen,

maar om kleine gebeurtenissen die bij elkaar optellen en zorgen dat je je heel klein gaat voelen’, zegt iemand in de zaal. ‘Je gaat er uiteindelijk zelf in geloven. Ik wil echt niet leven naar die vooroordelen. Als ik hierover nadenk: “Wat is er in al die generaties eigenlijk weinig veranderd.”’

Het concept van de Ketí Kotí Tafel slaat aan. Bijna veertigduizend mensen hebben inmiddels meegedaan. Vaak wordt een Tafel georganiseerd door organisaties of bedrijven. Vandaag hebben drie Rotterdamse culturele instellingen de handen ineengeslagen. Cobie de Vos, directeur van LantarenVenster, vertelt over de vooroordelen in haar eigen levensverhaal. Birgit Donker, directeur van het Nederlands Fotomuseum, vertelt het verhaal achter enkele sleutelfoto’s uit de Nederlandse fotografiegeschiedenis, die Nederlanders met een migratieachtergrond afbeelden. Samen met het Luxor Theater willen deze instellingen Rotterdammers dichter bij elkaar brengen. Kloven dichten en wonden laten helen.

En de benadering van de Ketí Kotí Tafel werkt. In het rapport *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?* van kennisinstituut Movisie werd de benadering genoemd als effectieve interventie in de bestrijding van discriminatie en racisme.

Bitterzoet

We sluiten de avond af met de zoete smaak van *bojo*, een cake van kokos en cassave, en een krachtige afsluitende vraag: wanneer conformeerde je je juist niet aan andermans verwachtingen? Iedereen in de zaal heeft weleens met vooroordelen te maken gehad, of ze nou over huidskleur, gender, opleidingsniveau of sociale klasse gaan. Die vooroordelen doen bij iedereen pijn. Het gesprek daarover laat je je bewust worden van de pijn die een ander bij zich draagt en de blinde vlekken die je daar misschien voor hebt. Als het koor het podium verlaten heeft en de deur weer openstaat, zit zeker de helft van de gasten nog aan tafel te praten. Want het gesprek is eigenlijk pas net begonnen.

▲ Stichting Democratie en Media steunt Stichting Ketí Kotí Tafel sinds 2018.

▲ Foto: Yvonne Witte

8

Fonds Burger- bewegingen

Over Fonds Burgerbewegingen

Op 15 september 2023 – de Dag van de Democratie – is Fonds Burgerbewegingen gelanceerd. Fonds Burgerbewegingen is een programma van Stichting Democratie en Media, en opgericht in samenwerking met Porticus, het Postcode Loterij Buurtfonds (onderdeel van Stichting DOEN) en Adessium Foundation.

Met Fonds Burgerbewegingen wil SDM leren over de mogelijkheden van steun van fondsen voor burgerbewegingen, en bijdragen aan een sterke en levendige democratie in Nederland. Een daadkrachtige democratie, waarin burgers ervaren dat ze invloed hebben op de inrichting van de samenleving, is van fundamenteel belang voor een gezonde en inclusieve democratische samenleving. We geloven dat burgerbewegingen hierin een belangrijke rol kunnen spelen. Maar bij fondsen is er nog weinig steun voor en bekendheid over burgerbewegingen.

Daarom geven we met Fonds Burgerbewegingen op een nieuwe wijze steun aan groepen burgers die zich met collectieve actie inzetten voor maatschappelijke verandering. Dat betekent dat we:

- > steun geven, voor collectieve actie van burgers;
- > onderzoeken wat het effect is van onze aanpak, waaronder de werkwijze van ‘participatory grantmaking’;
- > onze lessen delen binnen de fondsensector.

Steun

Fonds Burgerbewegingen geeft steun aan groepen burgers die zich met collectieve actie inzetten voor maatschappelijke verandering. Dat betekent:

- > Burgers die zichzelf organiseren, onafhankelijk van organisatiebelangen, politieke partijen of commerciële belangen.

▲ De negenkoppige Raad voor Burgerbewegingen. V.l.n.r. Klarien Klingen, Charlotte Braat, Hendrik-Jan Derksen, Manuwi C Tokai, Mustapha Eaisaouiyyen, Nihâl Esma Altmiş, Thomas Dolman, Melissa Koutouzis, Rochelle van Maanen. Foto: Stichting Democratie en Media

- > Collectieve actie waarbij burgers gemobiliseerd en georganiseerd worden (‘organising’) én geleid door de mensen over wie het gaat.
- > De beoogde maatschappelijke verandering is structureel van aard, in het publiek belang en versterkt de democratische rechtsstaat.

In de beoordeling wordt vervolgens gelet op de volgende aandachtspunten:

- > Democratisch en gelijkwaardig georganiseerd.
- > Geleid door de mensen over wie het gaat.
- > Inclusief en toegankelijk.
- > Potentie voor impact.
- > Langetermijnvisie op verandering en een heldere strategie.

Fonds Burgerbewegingen richt zich voornamelijk op groepen die al enige ervaring hebben met collectieve actie, omdat juist hier weinig ondersteuning voor is. Daarnaast wordt voorrang gegeven aan ondergerepresenteerde thema’s, groepen en regio’s.

Fonds Burgerbewegingen geeft kernfinanciering en leerbudget. Kernfinanciering is vrij budget dat besteed kan worden aan tijd, acties, trainingen en al het andere wat bijdraagt aan de kern van het werk van de groep. Leerbudget is financiering voor training, strategieontwikkeling en uitwisseling.

Daarnaast organiseren we voor onze (potentiële) grantees soms trainingen of bijeenkomsten voor uitwisseling.

Participatory grantmaking

Investeren in burgerbewegingen vraagt om een andere werkwijze dan we als fondsen gewend zijn. Bovendien kunnen ook fondsen burgers meer centraal zetten. Daarom experimenteren we met een participatieve werkwijze.

De participatieve werkwijze houdt in dat beslissingen over financiële steun worden genomen door mensen uit burgerbewegingen zelf. Dat betreft niet alleen het specifieke besluit over de financiering van specifieke initiatieven, maar ook de strategie en het beleid dat daaraan ten grondslag ligt. Fonds Burgerbewegingen werkt daarom met een Raad van Burgerbewegingen.

Deze Raad is het centrale beslisorgaan van Fonds Burgerbewegingen. Dit houdt in dat de leden worden aangesteld voor de besluitvorming over de financieringen. Daarnaast scouten ze initiatieven en geven ze advies over de strategie en werkwijze van Fonds Burgerbewegingen. Het advies voor financiële steun wordt aan de directeur-bestuurder voorgelegd ter besluitvorming.

In het eerste jaar van Fonds Burgerbewegingen bestond de Raad uit Charlotte Braat, Hendrik-Jan Derksen, Klarien Klingen, Manuwi C Tokai, Melissa Koutouzis, Mustapha Eaisaouiyyen, Nihâl Esma Altmiş, Rochelle van Maanen en Thomas Dolman. In 2023 zijn zij begonnen met het beoordelingsproces van de eerste oproep tot aanvragen voor kernfinanciering. Meer over dit beoordelingsproces is te vinden in hoofdstuk 2.

De financieringsstrategie van Fonds Burgerbewegingen is voortgekomen uit co-ontwerp met burgerbewegingen, als onderdeel van de consultatie in 2022.

Waarom leren?

Het financieren van burgerbewegingen vraagt om een andere werkwijze dan fondsen gewend zijn. Bovendien worden burgerbewegingen momenteel nog weinig ondersteund in het Nederlandse fondsenlandschap en is er weinig bekend over wat burgerbewegingen eigenlijk zijn, wat ze doen, en wat het effect hiervan is in de samenleving.

Omdat er nog veel vragen zijn over zowel burgerbewegingen zelf, als de rol van fondsen in de ondersteuning van burgerbewegingen, is gekozen voor een actief lerende werkwijze. Dat betekent dat we uitgebreid inzetten op reflectie en evaluatie, en ook actief deze lessen zullen delen.

We willen graag meer inzicht krijgen in:

- > hoe burgerbewegingen zich ontwikkelen en wat het effect is van bewegingen in de samenleving;
- > wat het effect is van de gegeven steun, zowel financiële als niet-financiële steun;
- > wat het effect is van participatory grantmaking en wat dat ons leert over de werkwijze van fondsen in bredere zin.

Dubbelinterview Maartje Eigeman en Sahar Shirzad

Fonds Burgerbewegingen: “Democratie” is meer dan alleen het zetten van een vinkje elke vier jaar

Tekst: Lisa Peters

De vrouwen achter Fonds Burgerbewegingen, een initiatief van Stichting Democratie en Media, slaan een brug tussen de filantropie en bewegingsopbouwers. En dat is hard nodig, volgens programmadirecteur Maartje Eigeman en programmacoördinator Sahar Shirzad. ‘Burgerbewegingen komen op als de overheid steken laat vallen.’

Waarom een fonds speciaal voor burgerbewegingen?

Maartje: ‘We signaleerden een opkomst van bewegingen in de samenleving en zagen dat in heel Nederland kritische burgers de straat opgaan.

Sahar: ‘Als burgers niet gehoord worden of hun frustratie nergens kwijt kunnen, gaan ze zich organiseren. Dat gebeurt nu. Afgelopen jaren zagen we onder meer Kick Out Zwarte Piet, de Black Lives Matter-protesten, de woonbeweging, de boeren én Extinction Rebellion. Die enorme kracht van *organising* – bewegingsopbouw – is zo zichtbaar.’

Waarom is dat burgeractivisme zó belangrijk dat Stichting Democratie en Media het financieel wil steunen?

Maartje: ‘We denken dat er sprake is van een democratisch tekort. Veel Nederlanders worden niet gerepresenteerd door de politiek, mensen voelen zich niet gehoord en het vertrouwen in de politiek is laag. Maar “democratie” is meer dan alleen het zetten van een vinkje elke vier jaar. Er is ook zoiets als actief democratisch burgerschap. Het zijn de

▲ Maartje Eigeman (links) en Sahar Shirzad. Foto: Anne van Zantwijk

geëngageerde burgers die zich verenigen en in actie komen voor een betere maatschappij. En toch is daarvoor weinig steun vanuit de filantropie.’

Waarom is dat?

Maartje: ‘Omdat burgerbewegingen zich heel anders gedragen dan organisaties. Een beweging is geen juridische entiteit. De ontwikkeling is organisch, mensen bekleden geen formele rol, er zijn minder langetermijnplannen en er wordt sneller gehandeld. Maar misschien het belangrijkste is dat burgerbewegingen vaak opkomen op thema’s die onderbelicht zijn of waar de overheid steken laat vallen. Dan is het al snel politiek gevoelig, en dat is spannend en ingewikkeld voor fondsen.’

Fondsen hebben koudwatervrees?

Maartje: ‘Deels. Maar afgelopen decennia waren burgerbewegingen ook vrij afwezig, waardoor we nu weinig weten over hoe ze werken en wat je als fonds kan betekenen. Het is daarom belangrijk dat we daar meer over leren en in gaan investeren.’

Wat verstaan jullie eigenlijk onder een ‘burgerbeweging’?

Maartje: ‘Dat kan je heel breed definiëren, maar wij steunen collectieve actie van onafhankelijke burgers die zichzelf organiseren voor structurele maatschappelijke verandering. Daarbij is het belangrijk dat het initiatief komt vanuit de mensen over wie het gaat.’

Sahar: ‘Maartje verwoordt het ideaalplaatje; de realiteit is dynamischer. Een groep van vijf mensen kan al een beweging zijn als ze bezig zijn iets op te bouwen. Dat is vaak een proces van de lange adem en soms “slapen” groepen en leven ze tegen de achtergrond van maatschappelijke verandering weer op.’

Maartje: ‘Alicia Garza, een van de initiatiefnemers van #BlackLivesMatter, zegt dat bewegingsopbouw of *organising* gaat over het opbouwen van relaties tussen mensen om macht op te bouwen. En met die macht probeer je vervolgens maatschappelijke verandering in gang te zetten.’

Als de journalistiek de vierde macht is en de ambtenarij de vijfde, zou je burgerbewegingen dan kunnen zien als de zesde macht?

Maartje: ‘Als je veronderstelt dat het maatschappelijk middenveld een belangrijk onderdeel is van een gezonde democratie, dan hebben sociale bewegingen daar een heel belangrijke controlerende en agenderende functie in.’

Sahar: ‘Burgerbewegingen komen vaak op als er straffeloos mensenrechten worden geschonden. Het doet me denken aan de groep Meten=Weten. Die doet wat de overheid nalaat: meten hoeveel pesticiden er in onze omgeving terechtkomen en met die data lobbyen bij een gemeente en de provincie Drenthe, en rechtszaken voeren.’

Lijdt een democratie zonder burgerbewegingen aan democratische armoe?

Sahar knikt: ‘Beleid wordt grotendeels gemaakt door mensen die zelf geen geleefde ervaring op dat thema hebben; denk aan het armoedebeleid of het vreemdelingenbeleid. Juist de ervaringskennis van armoede of het doorlopen van een asielprocedure verrijkt het maatschappelijk debat en houdt de democratie scherp. Burgerbewegingen brengen precies dat.’

Fonds Burgerbewegingen is een experiment. Jullie zitten nog in de pilotfase. Wat hopen jullie te onderzoeken?

Maartje: ‘We willen onderzoeken of we met filantropie een positieve impuls kunnen geven aan burgerbewegingen. We willen meer te weten komen over bewegingen en hoe ze werken, en wat financiële steun doet met een groep. We willen onderzoeken of we daarmee de democratie werkelijk versterken. En daarnaast willen we kijken of participatory grantmaking hiervoor een goede vorm is. De filantropie krijgt soms de kritiek een “black box” te zijn: ondoorzichtig in hoe het geld verdeeld wordt en waarom. Daarom experimenteren wij met de Raad voor Burgerbewegingen met een nieuwe werkwijze. Dus: als je de mensen over wie het gaat, de besluiten laat nemen, worden beslissingen dan op een andere manier genomen?’

Dus jullie zitten in een dubbel experiment?

Maartje: ‘Zeker ja. Het werken met de Raad voor Burgerbewegingen is bijzonder. Het zijn negen mensen aan de beslistafel met een schat aan kennis en ervaring. Dat kunnen we bij SDM vanachter ons bureau never nooit bij elkaar verzamelen.’

Sahar: ‘Het verschaft ons ook een zekere legitimiteit. Er komen veel vragen uit de filantropie over onze werkwijze en “hoe we dat weten”. Dat kan ik onderbouwen door te wijzen op onze Raad.’

Er kan jullie verweten worden een fonds te zijn voor de linkse bubbel. Is dat zo?

Maartje: ‘We zijn geen fonds voor linkse bewegingen. We zetten ons in voor bewegingen die de

rechtsstaat versterken. Zolang er geen mensen worden uitgesloten of fundamentele mensenrechten worden afgebroken, staan wij ervoor open. Er zijn 135 groepen die een aanvraag hebben ingediend; geen enkele is afgewezen op inhoud.’

Hebben jullie tips voor andere fondsen die ook steun aan burgerbewegingen willen verlenen?
Maartje: ‘Kom met ons meedoen! Eind 2024 organiseren we een leerdag om met andere fondsen in gesprek te gaan over wat we hebben opgestoken en ontdekt. Los daarvan: begin gewoon ergens, ook al is het spannend, eng of ingewikkeld. En werk met mensen die uit de doelgroep komen.’

Sahar: ‘Ik zou bij fondsen het stigma willen wegnemen dat rust op het woord “activisme”, ook al noemen lang niet alle bewegingsopbouwers zichzelf zo. Er is zo’n veelkleurigheid en verscheidenheid aan bewegingen en binnen bewegingen. Een activist is niet alleen de persoon met een megafoon vastgellijmd aan de A10, het is ook de persoon die stoelen klaarzet voor een vergadering en thee uitdeelt bij een manifestatie. We hebben hen zo hard nodig.’

“Democratie” is meer dan alleen het zetten van een vinkje elke vier jaar. Er is ook zoiets als actief democratisch burgerschap. Geëngageerde burgers verenigen zich en komen in actie voor een betere maatschappij. En toch is daarvoor weinig steun van de filantropie’

- Maartje Eigeman

Dubbelinterview Raad voor Burgerbewegingen

Als de doelgroep bepaalt waar het geld naartoe gaat

Lisa Peters

Fonds Burgerbewegingen werkt met *participatory grantmaking*. Woonactivist Mustapha Eaisaoui en boer Klarien Klingen mochten als lid van de negenkoppige Raad voor Burgerbewegingen de knopen doorhakken. ‘We dachten: wie zijn wij om jullie te beoordelen?’

Modderhanden vullen het beeld. ‘Ik heb nog geen tijd gehad ze te wassen’, verontschuldigt Klarien Klingen (42) zich. Ze is boer en komt net van haar tuinderij in Ede. In de winter probeert ze ‘de wereld te redden’, in de zomer probeert ze haar groente in leven te houden – ‘dat tweede lukt me elk jaar weer’.

▲ Foto: Klarien Klingen

Klingen kijkt naar Mustapha Eaisaoui (49), die in het rommelhok van een creatieve werkplaats in Rotterdam zit. Achter hem een kastenwand bomvol bouwhelmen. Eaisaoui werd vier jaar geleden woonactivist, toen zijn woonwijk de Tweebosbuurt werd gesloopt. Voor de 524 sociale huurwoningen die platgegooid werden, komen er slechts enkele tientallen seniorenwoningen terug. De rest van de huizen wordt via de vrije sector verhuurd of te koop gezet – onbereikbaar voor veel van de oorspronkelijke bewoners.

Klingen en Eaisaoui zijn doorgewinterde bewegingsopbouwers én lid van de Raad voor Burgerbewegingen, die namens het Fonds Burgerbewegingen de eerste knopen doorhakt over welke bewegingen financiële steun krijgen. Dat besluit wordt ter akkoord voorgelegd aan de directeur-bestuurder van SDM.

Het doorhakken van die knopen is best ongemakkelijk. **Klingen:** ‘Op een gegeven moment zaten we met z’n negenen te steggelen over de laatste 2.500 euro. Dat voelde ongepast.’

‘We dachten dan: wie zijn wij eigenlijk om jullie te beoordelen?’, valt **Eaisaoui** bij. ‘We hebben daarna uitvoerig stilgestaan bij de machtsverhoudingen tussen de raad en aanvragers. Een van de oplossingen zou zijn om de geselecteerde groepen zelf te laten bepalen hoeveel geld er precies naar elke groep gaat. Maar hier zijn we nog niet uit.’

Fonds Burgerbewegingen werkt met het principe van *participatory grantmaking*. Dat kan je op vele manieren invullen. Wat verstaan jullie eronder?
Klingen: ‘Normaliter bepalen werknemers van fondsen en goede doelen waar het geld heen gaat. Nu is er een raad ingesteld met negen mensen uit het veld die aan het roer staan. Een random persoon voelt de consequenties niet van het uitdelen van 100.000 euro; wij weten wat ervan af kan hangen.’

Merken jullie, als doorgewinterde bewegingsopbouwers, dat Fonds Burgerbewegingen anders werkt dan andere fondsen?

‘We hebben de manier van werken zelf mogen inrichten’, zegt **Eaisaoui** met trots in zijn stem. ‘Stichting Democratie en Media heeft onze inbreng heel serieus genomen. Ik heb als woonactivist weleens geld aangevraagd bij een fonds. Dat ging altijd om kleine bedragen waarmee één actie gefinancierd kon worden. Wij hebben de invoering van kernfinanciering voorgesteld: een groter bedrag waarmee duurzame, structurele verandering kan worden ingezet. Dat is er gekomen.’

Klingen: ‘Als wij met onze organisatie in de landbouwsector geld aanvragen, gaat dat via een volledig voorgekauwd format. Je schrijft dan je plannen volledig toe naar de financier. Behalve dat je daarmee originele ideeën kapotmaakt, werkt zo’n proces ongelijkheid in de hand: de meeste mensen die bezig zijn met planten of koeien verzorgen, hebben echt geen tijd en denkruimte voor zo’n intensieve aanvraag.’ Fonds Burgerbewegingen werkt daarom met meerdere rondes: eerst een kort aanvraagformulier, dan een optionele workshop strategieontwikkeling en daarna pas een uitgebreider kennismakingsgesprek.

Ook bijzonder, volgens **Eaisaoui**: ‘We werken *trust based*. We vertrouwen de bewegingen. Ze hoeven niet achteraf bonnetjes, facturen en ander bewijs te overleggen.’

Jullie kregen ontzettend veel aanmeldingen de eerste ronde, namelijk 135. Was het lastig om knopen door te hakken?

‘De eerste selectie naar een stuk of zestig ging vrij gemakkelijk. Het was grappig om te zien dat iedereen daarin z’n eigen stijl had’, zegt **Klingen** enthousiast. ‘Ik ben heel intuïtief en volgde steeds mijn gevoel, maar andere raadsleden hadden soms ijzersterke argumenten of ervaringen, waardoor mijn ideeën kantelden. Er was grote bereidheid om naar elkaar te luisteren en uiteindelijk bereikten we altijd consensus.’

Eaisaoui: ‘Al snel wisten we welke groepen we sowieso wilden steunen. Daarna keken we naar diversiteit tussen bewegingen en naar regionale spreiding. Iedereen had een veto. Bij sterke bezwaren tegen een initiatief kon die rode kaart ingezet worden. Niemand van de Raad heeft er gebruik van gemaakt. Niemand heeft er gebruik van gemaakt.’

▲ Foto: Mustapha Eaisaoui

Fonds Burgerbewegingen is een experiment en zit nog in de pilotfase. Wanneer is het voor jullie geslaagd?

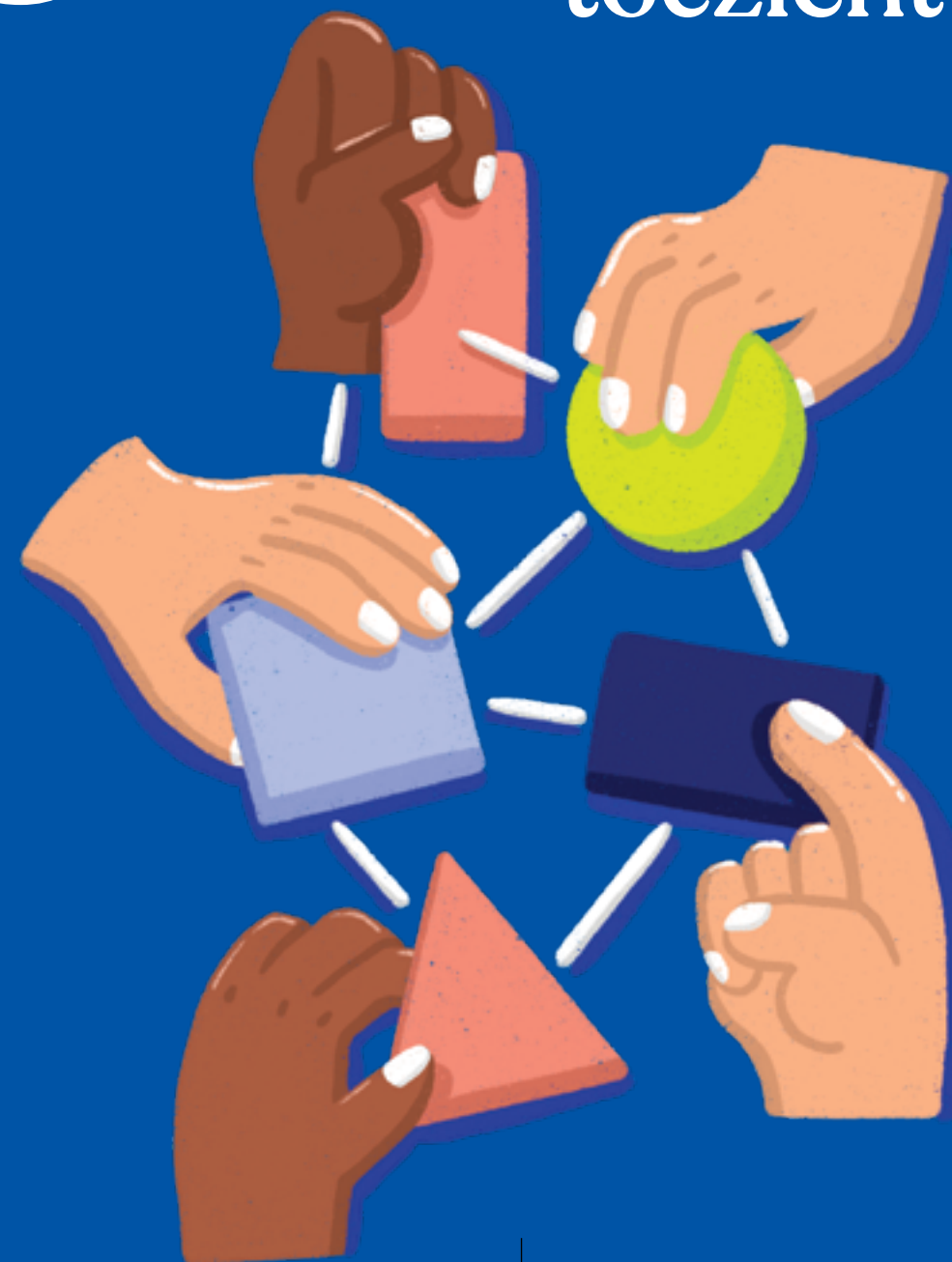
‘Het is nu al geslaagd. Het kan alleen maar beter worden en ik hoop dat andere fondsen onze lessen en inzichten gaan overnemen. Ik voel veel bewondering voor de mensen die Fonds Burgerbewegingen bedacht hebben. Het is zo tof. Wat bijvoorbeeld bleek uit de kennismakingsgesprekken, is dat het absoluut niet allemaal om geld gaat. Van onschatbare waarde bleek het delen van ons netwerk, workshops aanbieden, kennis en ervaring uitwisselen’, zegt **Eaisaoui**.

Klingen: ‘Tijdens interviews met de aanvragers kwamen soms dilemma’s omhoog waarvoor wij als raadsleden een oplossing wisten, puur omdat we zelf ook in bewegingen actief zijn.’

Eaisaoui: ‘Ik hoop dat ze in de toekomst net zoveel gaan hebben aan de ontmoeting met elkáár. Die kruisbestuivingen moeten we ook koesteren.’

9

Organisatie, bestuur en toezicht

▲ V.l.n.r. Mirjam, Tim, Nienke, Eva, Aybala, Charlotte, Maartje, Abhijit, Sahar en Karlijn. Foto: Anne van Zantwijk

Team

Het team van SDM is in 2023 uitgebreid met één nieuwe functie: een programmacoördinator Fonds Burgerbewegingen. Het team bestond eind 2023 uit de volgende mensen (gevolgd door hun nevenactiviteiten):

Nienke Venema – Directeur-bestuurder

- > Lid van de raad van bestuur van de Stichting Daria Bukvic
- > Lid van de raad van advies van Stichting CollAction
- > Voorzitter van het bestuur van de European Press Prize

Abhijit Das – Programmadirecteur

- > Buitenpromovendus bij de Vrije Universiteit Amsterdam
- > Gastdocent postacademisch onderwijs
- > Lid van de raad van toezicht van Wonderfeel
- > Covoorzitter van het Journalism Funders Forum (tot november 2023)

Maartje Eigeman – Programmadirecteur Fonds Burgerbewegingen

- > Lid van het bestuur van Stichting XminY (Het Actiefonds)
- > Lid van het bestuur van EDGE Funders Alliance

Aybala Carlak – Programmamanager

- > Covoorzitter van het Journalism Funders Forum (vanaf november 2023)
- > Bestuurslid Tomoko Mukaiyama Foundation

Sahar Shirzad – Programmacoördinator Fonds Burgerbewegingen

- > Algemeen bestuurslid bij stichting Babisko
- > Lid van de raad van bestuur van Stichting Vanja Rukavina (secretaris)

Charlotte Schuring – Programmamanager

Tim Schoot Uiterkamp – Coördinator Organisatie- en Veldversterking

Karlijn Bink – Operationeel Manager

Eva Barneveld – Manager Communicatie

Mirjam Grotjohann – Bureaucoördinator

Verantwoording de raad van toezicht

Bestuursmodel

SDM is sinds 2015 georganiseerd via het raad-van-toezichtmodel. De leden van de raad van toezicht (hierna: raad) worden benoemd op voordracht van de raad zelf. De raad houdt integraal toezicht op het functioneren van SDM. De rolverdeling tussen de raad en de directeur-bestuurder is primair bepaald door de statuten en het directiereglement. Binnen deze formele kaders fungeert de raad als adviseur en sparringpartner van de directie.

Samenstelling en profiel

De raad van SDM bestaat uit minimaal vijf leden. Dit aantal is vastgelegd in de statuten. Is het aantal leden minder dan vijf, dan blijft de raad bevoegd. De leden van de raad worden aangesteld voor een periode van vier jaar en zijn één keer herbenoembaar.

Taken en werkwijze

De raad vergadert minimaal zesmaal per jaar. De raad heeft zijn werkwijze in 2022 neergelegd in een afsprakenkader. Er zijn een auditcommissie en een remuneratiecommissie ingesteld. Ook is besloten de Governance Code Cultuur als richtsnoer aan te houden.

Verantwoording 2023 namens voorzitter Yvonne Zonderop

Stichting Democratie en Media staat bij de meeste mensen bekend om haar steun aan allerlei mooie initiatieven. Denk aan de voorstellingen van Theater na de Dam, aan de juridische bondgenoot PILP, aan het wereldwijde Media Development Investment Fund, of aan de prachtige biografie van Anil Ramdas door Karin Amatmoekrim. In dit jaarverslag treft u genoeg voorbeelden aan.

Maar de statutaire opdracht van SDM is ook: bijdragen aan de vernieuwing van de democratie. Hiertoe riepen onze voorgangers halverwege de vorige eeuw al op. Het draagvlak onder de democratische rechtsstaat heeft steeds nieuwe impulsen nodig om vitaal te blijven. 2023 heeft voor een belangrijk deel in dit teken gestaan. Wat kan de stichting zelf in gang zetten om bij te dragen aan deze opdracht, naast onze blijvende steun aan initiatieven van anderen?

In 2023 werd zo de basis gelegd voor een bijzonder, vernieuwend initiatief: het Fonds Burgerbewegingen. De gedachte achter dit fonds is dat democratie meer actieve betrokkenheid vergt van burgers om de samenleving vorm te geven. Het is niet enkel het domein van politici in Den Haag. De komende jaren onderzoekt Fonds Burgerbewegingen actief hoe de filantropische sector burgerbewegingen hierin op een democratische manier kan bijstaan.

Samen met Adessium en Stichting DOEN steunen we dit bijzondere experiment.Een ander nieuw project van SDM gaat over zelfreflectie in de journalistiek. Journalistieke media staan van vele kanten onder druk. Hoe kun je als journalist in dat spanningsveld weten of je goede keuzes maakt? Wat zijn überhaupt de beste keuzes in een tijd waarin veel mensen liever zelf uitmaken wat ze geloven of niet? SDM stelt journalisten in staat om met elkaar in een besloten omgeving hierover in gesprek te gaan. Weg van de gemakzuchtige kritiek, samen de tijd nemen om de diepte in te gaan. In 2023 vond de eerste succesvolle reeks sessies plaats. Er bleek zoveel behoefte aan deze gesprekken dat SDM besloot er in 2024 mee door te gaan. Bij dit soort initiatieven staat de raad van toezicht aan de zijkant, want het bureau en de medewerkers bedenken de ideeën en doen het werk. Maar afzonderlijke leden zijn wel van waarde als klankbord, bijvoorbeeld vanwege hun ervaring met burgerbewegingen of met de journalistiek. SDM kan gelukkig bogen op gemotiveerde leden van de raad van toezicht. Zo keken we nauwkeurig mee bij de evaluatie van het beleggingsbeleid van SDM en bij het proces voor de keuze voor de beste beheerder. Ook gaven we desgevraagd feedback op de plannen voor een nieuwe communicatiestrategie, waarmee SDM openlijker verantwoording wil afleggen van het gevoerde beleid.

Na acht jaar betrokken lidmaatschap trad rvt-lid Caspar Scholten in 2023 terug uit de raad. Hij is opgevolgd door Ot van Daalen, eveneens jurist van professie. Rvt-lid Idriss Nor bleef op ons verzoek nog een extra jaar aan. Hij maakt halverwege 2024 plaats voor nieuw rvt-lid Ila Kasem. De kernopdracht van SDM is het belang te hoeden van een goed functionerende democratische rechtsstaat en de rol van media daarin. Daaraan verandert niets. Maar ik ben blij dat de medewerkers van SDM in 2023 hier nieuwe impulsen aan hebben weten te geven, juist nu deze waarden niet langer vanzelfsprekend lijken. Ze verdienen onze dank daarvoor.

Leden raad van toezicht

De functies en nevenactiviteiten van de leden van de raad in 2023 waren als volgt:

Yvonne Zonderop (voorzitter) is bestuurder met een lange staat van dienst in de journalistiek. Ze was politiek verslaggever, chef economie en werd later adjunct-hoofdredacteur van *de Volkskrant*. Sinds 2010 schrijft ze als freelancer voor *De Groene Amsterdammer*. Ze is lid van de Unesco Commissie Nederland, de Begeleidingscommissie van het Sociaal en Cultureel Planbureau en lid van de raden van toezicht van Omroep Human en Instituut Clingendael. *Haar SDM-toezichtstermijn loopt tot 2028.*

Ot van Daalen (lid – auditcommissie) is onderzoeker en docent op het gebied van privacy- en securityrecht bij het Instituut voor Informatierecht aan de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast is hij advocaat en oprichter van advocatenkantoor Root Legal en rechter-plaatsvervanger bij de rechtbank Den Haag. Eerder heeft hij Bits of Freedom heropgericht, was hij toezichthouder bij de Autoriteit Persoonsgegevens en werkte hij als advocaat bij De Brauw Blackstone Westbroek. *Zijn SDM-toezichtstermijn loopt tot 2032.*

Idriss Nor (lid - remuneratiecommissie) is directeur impactinvesteringen bij Stichting DOEN, het fonds van de Postcode Loterij. Hij zit in de adviesraden van het Media Development Investment Fund en de Artsformation. Daarnaast is hij toezichthouder bij de ProCredit Bank North-Macedonia. *Hij geeft in 2024 het stokje van SDM-toezichthouder door aan Ila Kasem.*

Ernestine Nahumury-Comvalius (lid - remuneratiecommissie) was directeur van het Bijlmer Parktheater, waarvan ze ook mede-initiatiefnemer was. Ze is toezichthouder bij The Black Archives, Theater Rotterdam, HipHopHuis Rotterdam, en het internationaal literatuurfestival Read My World. Daarnaast is ze onder meer juryvoorzitter geweest bij De Griffel, voorzitter bij de Eindwerkprijs van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en lid van de selectiecommissie bij het Fonds Podiumkunsten. *Haar SDM-toezichtstermijn loopt tot 2028.*

Aartie Hoeblal (lid - auditcommissie) is ruim twintig jaar werkzaam in de financiële sector. Ze was advocaat bij Clifford Chance. Na gewerkt te hebben bij ING Investment Management, de Rabobank en De Nederlandsche Bank, is zij sinds 2017 managing director bij ABN AMRO. Ze was bestuurder bij Turnaround Management Association en is lid van SER Topvrouwen. *Haar SDM-toezichtstermijn loopt tot 2029.*

▲ Foto's: Anke van der Meer en Anne van Zantwijk

Interview met nieuw rvt-lid Ot van Daalen

‘Technologie wordt langzaamaan belangrijker dan het recht’

Tekst: Eva Barneveld

Met advocaat, (ex-)activist en academicus Ot van Daalen heeft de raad van toezicht van SDM voor het eerst een privacyexpert in zijn midden. We spreken hem over de invloed van de ontwikkelingen in zijn vakgebied op de democratische rechtsstaat en wat hij hoopt SDM de komende jaren vanuit zijn kennis en ervaring mee te kunnen geven.

Ot van Daalen ondersteunt vanuit zijn advocatenkantoor Root Legal bedrijven, organisaties en burgers bij complexe juridische uitdagingen

▲ Foto: Anke van der Meer

rond privacy en security. Daarnaast is hij docent bij het Instituut voor Informatierecht. Eerder was hij directeur van Bits of Freedom (BOF), werkzaam bij de Autoriteit Persoonsgegevens en advocaat bij De Brauw Blackstone Westbroek.

Jouw werkgebied staat steeds meer in de aandacht: van discussies over de privacyimplicaties van de opslag van metadata, tot discriminatie door de mogelijkheden van AI. Wat zijn volgens jou de belangrijkste uitdagingen als het gaat over de democratische rechtsstaat?

‘Wat mij steeds meer duidelijk wordt, is dat het belangrijk is uit te zoomen en te kijken naar de effecten van technologie op onze maatschappij en hoe wij er afhankelijk van worden. Naarmate technologie digitaal wordt, zijn heel veel dingen die we normaal “for granted” nemen dat niet meer. Vroeger repareerde je bijvoorbeeld je eigen fiets en nu weet je als de fabrikant failliet gaat niet of je hem nog kunt gebruiken. Die nieuwe beperkingen die worden ingebakken in onze apparaten, en digitale infrastructuur in het algemeen, nemen soms de rol over van wetten. Maar waar wetten tot stand komen in een democratisch proces, geldt dat over het algemeen niet voor deze regels.

Dat heeft weer allerlei implicaties voor de rechtsstaat. Wat betekent het als de regels niet democratisch tot stand komen maar door techbedrijven worden bepaald? Hoe moet je daar als wetgever op reageren? Die worstelt daar zichtbaar mee en is zich er nog niet voldoende van bewust dat die nieuwe regels een nieuw soort wetgeving vereisen. Daarnaast zie je ook dat de rechter er moeite mee heeft. Er zijn bijvoorbeeld een aantal rechtszaken geweest over of je internetproviders kan verplichten verkeer met auteursrechtelijk beschermde content te beperken. De rechter onderzoekt dan eigenlijk of de technische maatregelen die een provider neemt, voldoende zijn om een goede balans te vinden

tussen vrijheid van meningsuiting en privacy. Maar dat wordt al snel een platgeslagen discussie die meer gaat over vragen als: hoeveel illegale content wordt hiermee onderschept en hoeveel rechtmatige content wordt hiermee doorgelaten. Dat gaat nauwelijks nog over fundamentele rechten. Het gaat om afwegingen die nieuw zijn voor een rechter, waar weinig kaders voor bestaan.’

Je ziet vanuit je functies alle kanten van dit soort kwesties natuurlijk. Zie je jezelf meer als tech-optimist of tech-pessimist?

‘Ik beweeg een beetje tussen beide in. Toen ik bij BOF werkte was ik meer een pessimist, gedreven door de angst voor wat er mis kan gaan. Maar ik denk dat je de ogen niet moet sluiten voor de enorme kansen die technologie ons in sommige gevallen ook biedt, en dat het maatschappelijk onverstandig is dat te doen. Denk bijvoorbeeld aan kunstmatige intelligentie, zoals ChatGPT. Een heel bijzondere technologie. De risico’s van het gebruik moet je wel onderkennen, maar alleen zeggen dat het niet werkt of de privacy aantast, werkt niet. Je vervreemdt mensen die het gebruiken van je en je doet geen recht aan wat die technologie echt is. Ik vind het wel zorgwekkend dat zoveel van de technologie die we gebruiken, wordt gemaakt door bedrijven die vooral hun eigen belang, niet het publiek belang, centraal stellen. En vaak zijn het Amerikaanse bedrijven. ChatGPT draait op servers van Open AI, waardoor Amerikaanse bedrijven al onze vragen analyseren en er dingen mee kunnen doen. Het is voorstelbaar dat zoiets ontwikkeld wordt door Europese bedrijven, in Europa zou draaien, of op je eigen computer of telefoon. Die positieve visie mis ik vaak in het debat.’

AI heeft ook een enorme impact op de journalistiek. Er worden uiteenlopende voorspellingen gedaan over het effect ervan op de sector: van doemscenario’s tot bruikbare toepassingen. Waar sta jij in dit debat?

‘Ik denk dat grote datamodellen zoals ChatGPT enorme impact kunnen hebben op het schrijvende beroep. Maar de ontwikkelingen gaan zo snel dat ik geen voorspellingen durf te doen. Ik kan wel zeggen dat ik het jammer zou vinden als door juridische en privacyzorgen, die terecht kunnen zijn, bedrijven niet gaan experimenteren met deze technologie. Dat is wat ik cliënten adviseer en zelf ook doe: je moet het proberen en dan kan je beter inschatten wat het nu inhoudt en in de toekomst zou kunnen

gaan betekenen. En je moet de resultaten in een feedbackloop gebruiken, zodat je er als organisatie van leert. Ik probeer dat zelf ook. Omdat ik weet dat veel essays van studenten tegenwoordig door ChatGPT worden geschreven, heb ik mijn studenten afgelopen jaar de keuze gegeven: zelf schrijven of met behulp van ChatGPT, maar dan wel met een analyse erbij of het klopt.’

Niet heel lang geleden was er nog maar weinig aandacht voor de digitale kant van burgerrechten. Inmiddels heeft het onderwerp een vlucht genomen, is het misschien wel volwassen geworden. Het gaat niet enkel meer over privacy, maar bijvoorbeeld ook over het dekoloniseren van digitale rechten. Jij was er vroeg bij. Wat kan je zeggen over de ontwikkeling en waar we nu staan?

‘In 2009 heb ik BOF heropgericht. Dat heb ik gedaan op een hackerskamp: een unieke verzameling van mensen die een speciale passie hebben voor technologie en deze op een andere manier gebruiken dan waar het voor bedoeld is, die dagenlang in tentjes samen aan laptops zitten te rammelen. Dat is waar de roots van digitale burgerrechten liggen. Tegelijkertijd is dat een beeld dat heel typisch is qua politieke waarde: een heel witte, vrij mannelijke, libertair ingestelde wereld. Vrijheid betekent daarin vooral: een kleine overheid.

Mede omdat alles digitaal werd en dat de hele maatschappij raakte, is het duidelijk geworden dat digitale rechten voor iedereen belangrijk zijn. Een punt dat nu eindelijk meer aandacht krijgt, is discriminatie van zwarte mensen door technologie. De digitale burgerrechtenbeweging is dus langzaam een veel breder spectrum aan belangen aan het incorporeren en vertegenwoordigen. Dat leidt ook tot spanningen. Is het een puur door technologie gedreven beweging of gaat het meer over de belangen die worden beschermd of ingeperkt door technologie? Dat laatste is een productievere manier van ernaar kijken, maar betekent ook: met veel meer mensen rekening houden. Dat vind ik wel heel gezond. Het betekent soms ook dat je wat “soulsearching” hebt over wat jouw rol dan nog is. Je zit niet alleen meer in het veld van de Amnesty’s van deze wereld, maar ook van de mensen die zich met racisme bezighouden, bijvoorbeeld.’

Uit jouw cv komt het beeld naar voren van een zeer gedreven persoon die zijn idealen op veelzijdige wijze najaagt. Hoe zou je die idealen omschrijven?

‘Het lijkt misschien veel wat ik doe, maar het zijn allemaal dezelfde dingen met verschillende perspectieven. Ik denk dat wat ik bij het ene leer, heel nuttig is voor het andere, bijvoorbeeld dat ik als docent kan spreken vanuit mijn ervaring in de advocatuur. En ik wil zeker niet de indruk wekken dat het allemaal door idealen gedreven wordt; ik moet natuurlijk ook gewoon werken voor de kost. Dat gezegd hebbende ben ik blij als ik mezelf de vraag kan stellen: heeft dit impact op de vrijheid van mensen en kunnen we dat misschien anders doen? Dat is ook waar ik het in de advocatuur naar probeer terug te brengen. De neiging is om als jurist de tekst van de wet te pakken en die in een beperkte lezing toe te passen. En zo te vergeten waar het eigenlijk om gaat: vrijheid.’

‘Ik denk dat grote datamodellen zoals ChatGPT enorme impact kunnen hebben op het schrijvende beroep. Maar de ontwikkelingen gaan zo snel dat ik geen voorspellingen durf te doen. Ik kan wel zeggen dat ik het jammer zou vinden als door juridische en privacyzorgen, die terecht kunnen zijn, bedrijven niet gaan experimenteren met deze technologie.’

- Ot van Daalen

Hoe zie jij de rol van SDM op dit gebied en wat zou jij daar vanuit jouw kennis en ervaring aan bij willen dragen?

‘SDM heeft een unieke positie in het landschap van fondsen, omdat ze zich wel aan de eigen missie moet verantwoorden, maar niet aan een geldschieter. En het is een interessante opgave de vrijheid die dat geeft, zo goed mogelijk te gebruiken. Ik ben blij dat er binnen het team en de raad van toezicht aandacht en zelfreflectie is voor de vraag hoe je dit op de beste manier kan doen. Als lid van de raad van toezicht is je rol natuurlijk beperkt, maar een algemene lijn is dat technologie belangrijker dan recht begint te worden – of misschien wel is – in hoe wij ons bewegen door de wereld. En dat is iets wat ik onder de aandacht zal blijven brengen.’

Column Yvonne Zonderop – Voorzitter raad van toezicht

Nieuws als water

Ik klik best vaak op mijn telefoon om het nieuws te checken. Dat doet u waarschijnlijk ook. We weten uit onderzoek dat maar liefst 93 procent van de Nederlanders regelmatig surft naar verschillende nieuwsapps, zoals NU.nl, RTL Nieuws of NOS.nl. Het is zo heerlijk toegankelijk, verleidelijk en gemakkelijk: even je nieuwsgierigheid bevredigen; een moment van afleiding.

Dat wij ons zo massaal op de hoogte kunnen stellen van het nieuws, is natuurlijk een luxe. We kunnen kiezen uit publieke en privaat gefinancierde kanalen, die elkaar beconcurreren, die elk hun eigen toon bewaken, maar die ook belangrijke nieuwsbronnen delen. Van dat laatste is alleen niet iedereen zich bewust.

▲ Foto: Anke van der Meer

Nieuwsapps en -websites bogen allemaal in meer of mindere mate op het ANP, de nieuwsdienst die de basisnieuwsvoorziening in Nederland verzorgt en waarbij alle nieuwsmedia zijn aangesloten. Het verklaart waarom berichten van verschillende nieuwsapps of websites toch op elkaar lijken: de grondstof is dezelfde, de afwerking verschilt. De redactie heeft een extra belletje gepleegd of een eigen kop boven het verhaal gezet. Soms wordt het letterlijke bericht van het ANP gebruikt. Alleen wordt dat er zelden bij verteld.

Ik vind het jammer dat nieuwsmedia hier niet openhartiger over zijn. Waarom niet? Je zou denken dat het juist bouwt aan het vertrouwen van het publiek als je vermeldt waar je je nieuws vandaan hebt. Willen ze soms de indruk wekken dat ze al die nieuwsgaring zelf verrichten? Dat hun journalisten allemaal de straat opgaan om gebeurtenissen te verslaan, in plaats van dat ze achter de computer een stroom berichten van het ANP voorzien van een interessant citaat, een extra uitleg of een mooi intro? Want dat is de realiteit waarin veel online journalisten werken. Ze bellen, ze mailen, ze appen, ze tweeten. Allemaal vanachter het bureau, niet ter plekke met hun neus op de feiten.

Dankzij deze manier van produceren kunnen nieuwsmedia het publiek een constante berichtenstroom aanbieden met schier onuitputtelijk nieuws. Van deze rijkdom maken wij dagelijks gebruik. Maar het beïnvloedt ongemerkt ook onze manier van kijken. Is het nieuws nog wel nieuws?

In mijn omgeving beschouwen veel mensen nieuws als water uit de kraan. Het is er altijd, het is gratis en het spreekt vanzelf. Nieuws is verworden tot een achtergrondbehang waarvan sommigen niet eens meer doorhebben dat het journalistiek geproduceerd is. Als mensen zeggen dat ze journalistiek belangrijk vinden, bedoelen ze vaak onderzoeksjournalistiek, want dat legt tenminste iets bloot, denken ze. Alsof de permanente nieuwsstroom die wij over onszelf laten uitstorten,

geen impliciete keuzes bevat over wat de moeite waard is. Is iedere spannende uitspraak van een politicus inderdaad nieuwswaardig? Wie bepaalt dat eigenlijk? Het antwoord op die vraag raakt vertroebeld als nieuwsapps zich presenteren als een ‘all-you-can-eatbuffet’ waarvan de bakken maar blijven bijgevuld, zoals *Volkskrant*-columnist Frank Heijnen het treffend omschreef.

Daar komt bij dat apps veelsoortig nieuws vaak presenteren alsof het allemaal even belangrijk is: winst van Max Verstappen, een droneaanval in Oekraïne, ophef over een racistische opmerking van een Johan Derksen, hongersnood in Soedan. Je moet als consument uit deze lawine van mededelingen zelf maar kiezen wat jou aanspreekt en wat je belangrijk vindt: er is geen hiërarchie, die mag je zelf aanbrenge. Je kunt desgewenst ook thema’s schrappen. Dankzij personalisatie kunnen wij zelf bepalen of we op de hoogte willen blijven van politiek, cultuur of sport. Zo wordt nieuws voor iedereen een eigen keuze, in plaats van een blijk van wat wij in Nederland belangrijk vinden.

Nieuwsapps en nieuwswebsites concurreren om onze aandacht, zoals alle aanbieders van informatie en entertainment. Als ze ons niet bezighouden, zitten we zo op Insta of TikTok. En dus houden journalisten het kort. Berichten bevatten een mededeling. Er is vaak geen ruimte voor

achtergrondinformatie of uitleg. Als een journalist de andere kant van de zaak wil belichten, vergt dat een nieuw bericht, dat je als nieuwsconsument dan wel toevallig gezien moet hebben. Weerwoord of tegengeluid raakt zo in de knel. Dit leidt vaak tot klachten bij nieuwsapps. Mensen zijn niet boos om wat journalisten schrijven, maar om wat ze uit ruimtegebrek weglaten. Ze verdenken journalisten dan van partijdigheid of vooringenomenheid. Zo neemt het vertrouwen in de pers verder af. Journalisten weten van dit effect. Ze noemen het ‘context collapse’. Maar wat kunnen ze eraan doen zolang wij en zij in een houdgreep zitten van steeds kortere aandachtsspannen? Wie is aan zet om deze spiraal te doorbreken?

De mensen in mijn omgeving die nieuws beschouwen als water uit de kraan, hebben het dus helemaal mis. We zouden het juist veel vaker over nieuws moeten hebben. En dan niet over wat er gebeurt in de wereld, maar over hoe het wordt opgediend, hoe wij het consumeren en wat daarvan de gevolgen zijn voor ons allemaal.

▲ Yvonne Zonderop is voormalig journalist. Zij was onder meer adjunct-hoofdredacteur van *de Volkskrant*.

‘Mensen zijn niet boos om wat journalisten schrijven, maar om wat ze uit ruimtegebrek weglaten. Ze verdenken journalisten dan van partijdigheid of vooringenomenheid. Zo neemt het vertrouwen in de pers verder af.’

- Yvonne Zonderop

10 Financiën

Vermogensbeheer

Het beschikbare vermogen van SDM wordt belegd op basis van een door het bestuur vastgesteld beleggingsstatuut. Centraal in het beleid staan de instandhouding van het vermogen en een maatschappelijk verantwoorde belegging. Al onze beleggingen voldoen aan duurzaamheidscriteria en voldoen aan de richtlijnen van de UN Global Compact. Beleggingen in wapens, tabak, alcohol en gokken zijn uitgesloten. Ook wordt gelet op waarborging van vrijheid van meningsuiting, persvrijheid en digitale rechten.

Om haar vermogen zo zorgvuldig mogelijk te beleggen, heeft Stichting Democratie en Media in 2023 besloten het vermogensbeheer bij een extern fiduciair beheerder onder te brengen. Na een uitgebreid selectieproces onder begeleiding van bureau Sprenkels, is in 2023 IBS Capital Allies hiertoe benoemd. Hiertoe zijn de bestaande portefeuilles van ABN AMRO MeesPierson en IBS Capital Allies overgezet naar een nieuwe portefeuille bij Northern Trust. Dit proces zal in 2024 worden afgerond.

Staat van baten en lasten over 2023

Stichting Democratie en Media boekte in 2023 een positief financieel resultaat van 8.814.148 euro. Het nettoresultaat is toegevoegd aan de algemene reserve. Ten opzichte van eerdere jaren is dit een goed resultaat.

Wij blijven, net als voorgaande jaren, voornemens om democratie, rechtsstaat en journalistiek te blijven ondersteunen waar mogelijk binnen de bandbreedtes van onze vermogenspositie.

STAAT VAN BATEN EN LASTEN OVER 2023

	Realisatie 2023	Begroting 2023	Realisatie 2022
	€	€	€
Resultaat uit beleggingen	12.922.789	4.690.164	-15.013.596
Overige opbrengsten	0	0	3.240
Bijdragen, subsidies en activiteitenlasten	-3.142.540	-3.690.926	-2.700.435
Brutowinst	9.780.249	999.238	-17.710.791
Lonen en salarissen	786.908	902.963	591.632
Afschrijvingen	11.019	10.400	7.442
Beheerskosten	362.135	465.916	298.006
	1.160.062	1.379.279	897.080
Bedrijfsresultaat	8.620.187	-380.041	-18.607.871
Waardeveranderingen van vorderingen die tot de vaste activa behoren	6.979	0	0
Financiële baten en lasten	186.982	0	-55.487
Nettoresultaat	8.814.148	-380.041	-18.663.358
Het nettoresultaat is toegevoegd aan de algemene reserve.			

Balans per 31 december 2023

Na verwerking resultaatbestemming

ACTIVA

VASTE ACTIVA	31/12/2023	31/12/2022
	€	€
Materiële vaste activa		
Verbouwingen	15.254	15.151
Computers	25.059	21.595
Overige inventaris	5.656	1.646
	45.969	38.392
Financiële vaste activa		
Deelnemingen	7.383.341	7.383.341
Leningen	850.000	1.802.000
	8.233.341	9.185.341
VLOTTENDE ACTIVA		
Overige vorderingen en overlopende activa	1.383.239	2.424.008
Effecten	136.949.167	95.986.891
Overige effecten	0	3.062.808
Liquide middelen	6.307.286	34.412.764
	152.919.002	145.110.204

PASSIVA

VASTE ACTIVA	31/12/2023	31/12/2022
	€	€
Stichtingskapitaal	454	454
Algemene reserve	149.608.852	140.794.704
Stichtingsvermogen	149.609.306	140.795.158
KORTLOPENDE SCHULDEN		
Overige schulden en overlopende passiva	3.309.696	4.315.046
	152.919.002	145.110.204

11

Overzicht
gesteunde
initiatieven

Overzicht gesteunde initiatieven 2023

Daadkrachtige democratie

ASKV / Steunpunt Vluchtelingen ➡	Jij stemt ook voor mij! Kies voor ongedocumenteerden' (Organisatieversterking)	€ 6.400,00
De Groene Amsterdammer ➡	Onderzoek: De schaduwboekhouding van demissionair Den Haag	€ 12.000,00
European Horizons Amsterdam	Amsterdam Policy Prize 2023: Democracy in the Digital Disinformation Age	€ 1.500,00
de*beweging ➡	Organisatieversterking	€ 19.800,00
Humanity in Action	Organisatiesteun	€ 65.000,00
Lab Toekomstige Generaties	Week voor Toekomstige Generaties	€ 15.000,00
Maruf	Organisatiesteun	€ 61.075,00
Multitudes Foundation	Organisatiesteun	€ 50.000,00
PAX	Democratie onder Druk	€ 12.000,00
PAX ➡	Nederlandse Democratie Coalitie (Organisatieversterking)	€ 22.500,00
Rotterdam voor Palestina Coalitie S.P.E.A.K.	Steun vanuit Fonds Burgerbewegingen	€ 5.000,00
Stichting Bureau Burgerberaad ➡	Organisatiesteun	€ 30.000,00
	Burgerberaden voor een inclusieve democratie	€ 9.975,00
Stichting Bureau Burgerberaad	Organisatiesteun	€ 100.000,00
Stichting DeGoedeZaak (DGZ)	Organisatiesteun	€ 60.000,00
Stichting Ogen Open	Documentaire Something Els: Het Erfgoed van Els Borst	€ 20.000,00
Stichting Represent Jezelf ➡	Represent x Tweede Kamerverkiezingen 2023	€ 20.000,00
Stichting Stem op een Vrouw	Organisatiesteun	€ 30.000,00
Stichting Stem op een Vrouw ➡	Van Stem op een Vrouw naar Stemmen voor Vrouwen - Een nieuwe campagne voor gendergelijkheid in de politiek	€ 20.000,00
Stichting Story Academy (ROSE)	Organisatiesteun	€ 75.000,00
Stichting Stroomversnellers	Organisatiesteun	€ 30.000,00
Students for Palestine	Steun vanuit Fonds Burgerbewegingen	€ 5.000,00
The Investigative Desk	Onderzoek beïnvloeding vanuit Rusland	€ 12.038,00
The Other Room	Niemand die het ziet - impactcampagne	€ 20.000,00

➡ = Toekenningen *Oproep Tweede Kamerverkiezingen*
♾ = Toekenningen *Toegang tot het Recht*

Toekomstbestendige journalistiek

Arena for Journalism in Europe	Organisatiesteun	€ 20.000,00
Buitenlands Medium	Organisatiesteun	€ 50.000,00
Buitenlands Medium (2)	Bijdrage organisatieversterking	€ 5.767,00
Buitenlandse journalist	Bijdrage organisatieversterking	€ 3.970,00
Çiğdem Yüksel	Thuis	€ 34.000,00
CORRECTIV	The Independent Tech Alliance	€ 25.000,00
De Argumentenfabriek	Coalitie voor lokale journalistiek	€ 25.000,00
European Press Prize	Organisatieversterking European Press Prize 2023	€ 50.000,00
Het Klokhuis	Het Klokhuis over Journalistiek	€ 20.000,00
Jong Belezen	Snackpaper	€ 10.000,00
Journalist in ballingschap	Bijdrage	€ 8.400,00
Media Development Investment Fund	Organisatiesteun	€ 467.176,88
Philea	Organisatiesteun	€ 25.000,00
Sheeko House	Next Gen: Carrière in de journalistiek (Organisatieversterking)	€ 22.022,00
SPOON	Extra bijdrage	€ 24.000,00
SPOON	Organisatiesteun	€ 25.000,00
Stichting 1877	Organisatiesteun	€ 20.000,00
Stichting De Rode Hoed	Programmareeks De staat van de rechtsstaat	€ 47.500,00
	Stichting Persvrijheidsfonds	€ 22.000,00
Stichting Persvrijheidsfonds - Thomas Bruning		€ 35.000,00
Stimuleringsfonds Surinaamse Journalistiek	Organisatiesteun	€ 8.334,00
The Back Lot	Organisatiesteun	€ 33.334
The European Press Prize	Organisatiesteun	€ 50.000,00
The European Review of Books	The European Review of Books	€ 80.000,00
Unesco	UNESCO/Guillermo Cano World Press Freedom Prize	€ 6.000,00
Vereniging van Onderzoeksjournalisten VVOJ	Extra bijdrage Hoogleraarschap Onderzoeksjournalistiek	€ 4.540,00
Vrouw&Media	Onderzoeksjournalistiek	€ 8.500,00
World Press Photo	Mentorenprogramma	€ 50.000,00
	The World Press Photo Archive: How Our History Informs Our Future	

Weerbare rechtsstaat

Advocaat van de Aarde ⚡	Verbeter de toegang tot het recht voor burgerinitiatieven die opkomen voor de natuur	€ 50.000,00
Amnesty International ➡	Stembusakkoord 2.0	€ 19.950,00
Anna Eva Boogaard	De meisjes. Een verzetsgeschiedenis vanuit vrouwelijk perspectief 1940-1945	€ 4.500,00
Antoin Deul	Reparations: een zoektocht naar rechtvaardigheid en verzoening	€ 11.245,00
Bits of Freedom	Organisatiesteun	€ 35.000,00
Bureau Clara Wichmann ⚡	De WAMCA: collectieve toegang tot het recht?	€ 50.000,00
Commissie Meijers	Organisatiesteun	€ 30.000,00
European Digital Rights Initiative (EDRI)	Organisatiesteun	€ 30.000,00
Hogeschool van Amsterdam ⚡	De empathische hoorzitting	€ 50.000,00
Holland Harbour	Extra bijdrage - Reproductie Verboden / Selling a Colonial War	€ 10.000,00
IFproductions	You Can't Control Me	€ 25.000,00
Institute on Statelessness and Inclusion	Naar duurzame samenwerking en oplossingen betreffende staatloosheid in Nederland	€ 30.000,00
Joods Cultureel Kwartier	Open Joodse Huizen - Huizen van Verzet	€ 10.000,00
Leslie Askew	Racism is Typical Dutch	€ 10.000,00
Theater voor Ketí Koti	Organisatiesteun	€ 20.000,00
Metro54	Breathing Labs: Un/Learning Babylon	€ 15.000,00
Nederlandse Vereniging van Rechtswinkels ⚡	Casusmanagementsysteem rechtswinkels in Nederland	€ 50.000,00
NJCM - PILP	Organisatiesteun	€ 75.000,00
Nuhanovic Foundation	Organisatiesteun	€ 37.000,00
Prakken d'Oliveira Human Rights Lawyers	Vervolg Not on our (border) watch: stop border atrocities by the EU and Frontex	€ 40.000,00
Reldesign Agency ⚡	Reldesign rechtvaardigheid: AI voor eerlijke juridische hulp	€ 50.000,00
Right to Create ⚡	Vrouwenrechtenmuur	€ 39.560,00
Slot Loevestein	Monddood	€ 10.000,00
Stichting Ketí Koti Tafels	Organisatiesteun	€ 30.000,00
Stichting PILP	Communicatie Islamofobie & Surveillance dossier	€ 9.500,00
Stichting ZAM	Face Forward	€ 10.000,00
The Black Archives	Organisatiesteun	€ 35.000,00
The Investigative Desk ⚡	Legal Journalism	€ 47.000,00
Theater Na de Dam	Organisatiesteun	€ 37.500,00
Transparency International Nederland	Hoe bescherm je klokkenluiders als waakhonden van de rechtsstaat?	€ 23.333,33
Verzetsmuseum Amsterdam	Tentoonstelling Josephine Baker een leven vol verzet	
Vluchtelingenwerk Nederland	Strategisch Procederen voor Vluchtelingen Vervolgd	€ 25.000,00

▲ Het Fri Yeye zangkoor tijdens de Ketí Koti Tafel in de Muiderkerk in Amsterdam. Dit koor komt terug in het artikel ‘We moeten de stenen uit het verleden oprapen’ op pagina 60. Foto: Jakob van Vliet.

▲ Op de set voor de 'Wij Bepalen De Poppen'-video die Stichting Represent Jezelf maakte met steun van SDM in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in 2023. Uit onderzoek blijkt namelijk dat de opkomst bij verkiezingen onder jongeren laag is, en dan specifiek onder jongeren met een lage sociaal-economische positie en jongeren met een biculturele achtergrond. Dit is onwenselijk vanwege het belang van representatie en participatie in het democratisch proces. Represent Jezelf zet zich in om de ondergepresenteerde groep van jongeren met een biculturele achtergrond of praktische opleiding te informeren, motiveren en mobiliseren om deel te nemen aan democratische processen. *'Niks met politiek? Ewa ja, wij ook niet altijd, maar je moet wel weten watsgaande.'* Foto: Tony Maria/[@shotbysample](#)

Colofon

Dit is een uitgave van Stichting Democratie en Media.

Adres
Spuistraat 112-D
1012 VA Amsterdam

Contact
+31 (0)20 53 00 300
www.sdm.nl
info@sdm.nl

Hoofdredactie
Lisa Peters

Redactie
Eva Barneveld
Karlijn Bink
Aybala Carlak
Maartje Eigeman
Sümeyye Ekmekçi
Brechtje Keulen
Helma Lubbers – Mevrouw Alfabet
Hanneloes Pen
Lisa Peters
Martha Riemsma
Tim Schoot Uiterkamp
Yvonne Zonderop

Illustraties
Margriet Osinga
Katinka Polderman

Vormgeving
Multitude

Copyright
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Stichting Democratie en Media - 2024

Margriet Osinga

De illustraties in dit jaarverslag zijn gemaakt door Margriet Osinga. Voor de cover gebruikte ze de slogan "Omdat onze democratische rechtsstaat en vrije pers nooit vanzelfsprekend zijn" als uitgangspunt. Osinga vindt het interessant om woord te vertalen naar beeld, door te spelen met vorm en betekenis. 'Ik heb er een poëtisch, dromerig beeld van gemaakt dat ook over hoop en vrijheid gaat.'

De kracht van illustraties zit 'm voor Margriet in het feit dat er geen grenzen zijn aan de mogelijkheden, maar vooral dat het niet realistisch hoeft te zijn. 'Neem de illustratie voor de titelpagina van Daadkrachtige Democratie, ik heb verschillende spraakwolkjes aan elkaar gekoppeld waardoor we één worden.'

Margriet Osinga (Tjerkgaast, 1990) is freelance illustrator. Ze studeerde aan de Academie Minerva in Groningen.

Stichting
Democratie &
Media